

ISSN 1987-6890

ՁՅԹԵԹՁՕԵԹՕ

EKONOMISTI

Երևանի Մանկավարժական Եւրոպական-Անալիտիկական Գիտական Ժուրնալ

International Scientific - Analytical Journal

2

2 0 1 2

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

აპრილი
მაისი
ივნისი

2

2012

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბესაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ კაპაგა, ავთანდილ სილაგაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიავილი, როზეტა ასათიანი, კლიმენტი აჩელაშვილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუღაგა, ვახტანგ ბურღული, რევაზ ბოგოხია, მიხეილ თოქმაჯიშვილი, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მუსხია, ელგუჯა მუქვაბიშვილი, სოლომონ კავლიაშვილი, ბიორბი კაპაგა, უშანბი სამაღაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველესიანი, ლინა დათუნაშვილი, ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლაზარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაღური, ელენე ხარაბაძე, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი. მაგისტრი ბიორბი ყუყუარაძე (პასუხისმგებელი მდივანი).

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (დიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ლარისა ბელინსკაია (ლიტვა), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ბინდრა კანაუშკინე (ლიტვა), დავით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ანტანას მასტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პარტიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმანი (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

თბილისი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-Analytical Journal
Published from January 2009

April
May
June

2

2012

Editor-in-Chief   **Ramaz Abesadze**

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Mikhail Jibuti, Revaz Kakulia, Temur Kandelaki, Eter Kharashvili, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Giorgi Papava, Solomon Pavliashvili, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Elene Kharabadze, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), master Giorgi Kuparadze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Anna Akhvlediani (Great Britain, executive secretary abroad), Larisa Belinskaja (Lithuania), Eldar Ismailov (Azerbaijan), Gindra Kasnauskiene (Lithuania), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slawomir Partycki (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე ვ ი

მნიშვნელოვანი ღონისძიება 5

ეკონომიკური თეორია

- რევაზ გოგობია* – ეკონომიკური თეორიის როგორც მეცნიერების გენეზისის საკითხისათვის 7
- Britchenko Igor, Olshantseva T.* – Business Education in a Globalized Educational Market 15
- Альфред Кураташвили* – Прожиточный минимум и проблемы здравоохранения: объективная необходимость преодоления геноцида народа 22
- Анзор Кураташвили* – Социальная прибыль – критерий эффективного функционирования общества и государства 29

მაკროეკონომიკა

- Marina Muchiashvili* – Assessment of the Impact of the FDI on the Economic Growth of Georgia 33
- ღალი ჩაგელიშვილი-აგლაძე* – გლობალიზაციის თანამედროვე ასპექტები 36

სოციალური ეკონომიკა

- Larisa Belinskaja, Gindra Kasnauskienė* – The Pension System reform in lithuania Via Ageing Population 41
- მარინა მუჩიაშვილი* – ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების საპენსიო სისტემები და საქართველოში ამ სფეროში არსებული ძირითადი პრობლემები 51
- Gindra Kasnauskienė, Larisa Belinskaja* – Economic Challenges of an Ageing Lithuanian Population 55

ტურიზმი

- თამარ ბაჩიაშვილი* – ტურიზმი და ხალხის ცხოვრების დონის ზრდა: პრობლემები და პერსპექტივები 62
- თამარ ბაჩიაშვილი* – კულტურული თავისებურებების გავლენა ტურიზმის სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე 66

მაბისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

- Onise Alpenidze* – Internationalization of Entrepreneurship and Networking 69
- ალექსანდრე შარაშენიძე* – თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების შესაძლებლობები 77
- თემურ მიმინოშვილი* – ბიზნესისა და მეწარმეობის არსის ზოგიერთი სადისკუსიო საკითხი 82
- გიორგი აფციაური* – ევროკავშირის სავაჭროდ ეკონომიკური ურთიერთობები და საქართველო 89
- ბერიკა წიგნაძე* – ინფლაციის გამომწვევი ფაქტორები და მისი დაძლევის გზები 96

ინფორმაცია 101

C O N T E N T S

SIGNIFICANT MEASURE	5
ECONOMIC THEORY	
<i>Gogokhia Revaz</i> – Regarding the Issue of Genesis of Economic Theory	7
<i>Britchenko Igor, Olshantseva T.</i> – Business Education in a Globalized Educational Market	15
<i>Kuratashvili Alfred</i> – Living Wage and Health Care Problems: Objective Need of Overcoming of Genocide of the People	22
<i>Kuratashvili Anzor</i> – Social Profit – Criterion of Effective Functioning of Society and State	29
MACROECONIMICS	
<i>Muchiashvili Marina</i> – Assessment of the Impact of the FDI on the Economic Growth of Georgia	33
<i>Chagelishvili-Agladze Lali</i> – Modern Aspects of Globalization	36
SOCIAL ECONOMY	
<i>Belinskaja Larisa, Kasnauskienė Gindra</i> – The Pension System reform in lithuania Via Ageing Population	41
<i>Muchiashvili Marina</i> – The Pension Systems of the Developed Countries and Main Problems of Georgian Pension System	51
<i>Kasnauskienė Gindra, Belinskaja Larisa</i> – Economic Challenges of an Ageing Lithuanian Population	55
TOURISM	
<i>Bachiashvili Tamar</i> – Tourism and the Growth of People’s Living Level the Problems and Perspectives	62
<i>Bachiashvili Tamar</i> – The Influence of Cultural Peculiarities on Social and Economical Relations of Tourism	66
SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS	
<i>Alpenidze Onise</i> – Internationalization of Entrepreneurship and Networking	69
<i>Sharashenidze Alexander</i> –Possibilities of Tbilisi Tourism Cluster Development	77
<i>Miminoshvili Temur</i> – Several Issues in Regard of the Essence of Business and Entrepreneurship	82
<i>Aptsiauri George</i> – Foreign Economic Relations of the European Union and Georgia	89
<i>Tsignadze Berika</i> – The Reasons of Inflation and the Ways of Overcoming the One	96
INFORMATION	101

მნიშვნელოვანი ღონისძიება

2012 წლის 28-29 ივნისს **თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტში** გაიმართა პროფესორ გიორგი წერეთლის დაბადების 60 წლისთავისადმი მიძღვნილი ფართომასშტაბიანი საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია, რომლის თემა გახლდათ: **„ეროვნული ეკონომიკები და გლობალიზაცია“**.

კონფერენციის ორგანიზატორი იყო **თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი**, მხარდამჭერი ორგანიზაციები: აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის **სახელმწიფო უნივერსიტეტი** და **გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტი**.

კონფერენციაზე გაიმართა პლენარული სხდომა და შემდეგ იგი 5 თემატურ სექციად დაიყო: ეკონომიკური თეორიის, მაკროეკონომიკის, ფინანსებისა და საერთაშორისო ეკონომიკის, ბიზნესის პრობლემებისა და სექტორული და რეგიონული ეკონომიკის სექციად.

ქართველ მეცნიერთა გარდა კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობას იღებდნენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის 40 წარმომადგენელი.

კონფერენცია გახსნა თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორმა, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა **რამაზ აბუსაძემ**. მან თავის გამოსვლაში ყურადღება გაამახვილა კონფერენციის თემატიკასა და კონფერენციის მნიშვნელობაზე, როგორც ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნებთან სამეცნიერო კავშირების გაფართოების თვალსაზრისით.

პლენარულ სხდომაზე მოხსენებებით გამოვიდნენ ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **გიორგი ბერუღაია**, პოლტავის ეკონომიკისა და ვაჭრობის უნივერსიტეტის კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების დარგთაშორისი ინსტიტუტის დირექტორი **იგორ ბრიტჩენკო** (უკრაინა). საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი **ვლადიმერ პაპაია**, თსუ სრული პროფესორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **იური ანანიაშვილი**, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **ავთანდილ სულაბერიძე**, ვილნიუსის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის სკოლის პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი **ლარისა ბელინსკაია (ლიტვა)**, ამავე უნივერსიტეტის პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი **გინდრა კასნაუსკიენე (ლიტვა)**, ვილნიუსის უნივერსიტეტის ეკონომიკური ფაკულტეტის ლექტორი **არტურას ვიტასი (ლიტვა)**, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, მიხეილ ტუგან-ბარანოვსკის სახელობის ეკონომიკისა და ვაჭრობის დონეცკის ნაციონალური უნივერსიტეტის პროფესორი **ვალენტინა ორლოვა (უკრაინა)** და სხვები.

პლენარული სხდომის შემდეგ გაიმართა სექციური მუშაობა. და ბოლოს გაიმართა კონფერენციის მუშაობის შემაჯამებელი სხდომა. როგორც საზღვარგარეთელი, ისე ქართველი მეცნიერების მიერ გამოთქმული იქნა მოსაზრება, რომ კონფერენცია ჩატარდა მაღალ მეცნიერულ დონეზე და რომ აუცილებელია კონფერენციაზე გამოთქმულ მოსაზრებათა, წინადადებებისა და დასკვნების საფუძველზე შემუშავდეს რეკომენდაციები, რომელიც დაეგზავნება შესაბამის ინსტანციებს. ამისათვის შეიქმნა რეკომენდაციების შემუშავებელი კომისია.

კონფერენციის მეორე დღეს გაიმართა პროფესორ გიორგი წერეთლის დაბადებიდან მე-60-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სხდომა. სხდომას უძღვებოდა ინსტიტუტის დირექტორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი **რამაზ აბესაძე**. მანვე გააკეთა მოხსენება პროფესორ **გიორგი წერეთლის** ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

სხდომაზე მოგონებებით გამოვიდნენ: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები: **ვლადიმერ პაპაია, ლეო ჩიქაია, ავთანდილ სილაგაძე**; ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: **მისეილ ჯიბუტი, ნუგზარ პაიჭაძე ავთანდილ სულაბერიძე, იური ანანიაშვილი**; ეკონომიკის დოქტორი **დემნა კვარაცხელია** და სხვები.

კონფერენციის მსვლელობის დროს გაიმართა კულტურული ღონისძიებები.

შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული კონფერენცია, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო არა მხოლოდ ეკონომიკის ინსტიტუტის, არამედ მთელი უნივერსიტეტის სამეცნიერო ცხოვრებაში. ასეთი ღონისძიებები ხელს უწყობენ საერთაშორისო სამეცნიერო კავშირების განვითარებასა და მეგობრული ურთიერთობების გაძლიერებას ხალხთა შორის.

ეკონომიკური თეორია

რევაზ გოგობია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ეკონომიკური თეორიის როგორც მენეჯერების ბენეფიციის საკითხისათვის

ზოგადი ეკონომიკური თეორიის საგნისა და ამოცანების განსაზღვრა მეცნიერული დამუშავებისა და ემპირიული ადაპტაციის ახალ სტადიაშია.

XXს. 90-იან წლებამდე, როცა ეკონომიკური მსოფლმხედველობისა და აზროვნების სოციალიზმის სივრცეში ჭარბობდა მარქსისტული პოლიტეკონომია, მსოფლიო ეკონომიკური ლიტერატურა უმეტესწილად მიჩქმალული დარჩა, როგორც მარქსის სქემებთან არათავსებადი. ეკონომიკური აზროვნების ასეთმა სივრცობრივმა „დაშორიშორებამ“ განაპირობა ეკონომისტთა მეცნიერული მსჯელობა განსხვავებული ცნებებითა და ტერმინებით, ისეთი არარეალური თაკვი, როგორცაა უშუალოდ საზოგადოებრივი შრომა, უშუალო საზოგადოებრივი პროდუქტი და სხვა მსგავსი.

მარქსისტული მიდგომით, პოლიტეკონომიის საგნის განმარტებაში აქცენტი კეთდებოდა სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების კლასობრივი ხასიათის – საკუთრებით ურთიერთობებზე დაფუძნებულ წარმოებით ურთიერთობათა არსის გახსნასა და მისი როგორც საზოგადოების ეკონომიკური ყოფის მამოძრავებლის დახასიათებაზე. ამით, არა თუ შეზღუდული იყო ეკონომიკური თეორიის საგნის არეალები, არამედ უგეგმებელყოფილი იყო კაცობრიობის განვითარების ზოგადცივილიზაციური ფაქტორები, და შესაბამისად – გაყალბებული რეალური ეკონომიკური გარემო. ყოველივე ამან, რკინის მარწუხებში მოაქცია ეკონომიკური თეორიის და მეურნეობრივი პრაქტიკის არეალები. ასეთ ვითარებაში, ობიექტური აუცილებლობით, დღის წესრიგში დადგა ეკონომიკური თეორიის საგნის სიდრმისეულად და სივრცობრივად გაფართოების უაღრესად აქტუალური ამოცანა.

ამის გამოძახილი იყო სხვადასხვა ყაიდის „ეკონომიკის“, როგორც თითქოსდა ახლებული აზროვნების შედეგის გამოჩენა წიგნის ბაზარზე. ამით იწყება ეკონომიკური თეორიის გადართვა საზოგადოებრივ-ეკონომიკური პროცესების კვლევიდან, „ნივთობრივ“ კავშირ-ურთიერთობათა კვლევაზე, ამა თუ იმ ალტერნატიული მიზნის მისაღწევად შეზღუდული ეკონომიკური რესურსების რაციონალური გამოყენების, ასევე ფირმაში წარმოებულ შრომის პროდუქტთა გასაღების ორგანიზაციის კვლევაზე და ა.შ.

საყურადღებოა ის აზრიც, რომ პოლიტიკური ეკონომია და ეკონომიკისი ერთიმეორეს კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ, წყვეტენ რა საერთო და შედარებით დამოუკიდებელ ამოცანებს. ეკონომიკისი ამუშავებს ვერსიებს, რომელშიც ჭარბობს აღწარმოებითი და რაოდენობრივ-ოპერაციული მიდგომები, ე.ი. აღწერს და ხსნის საგანს. ეკონომიკისი ადამიანს აყენებს შემცნობელის, დამკვირვებლის და უშუალო შემქმნელის მდგომარეობაში. ეკონომიკისი თავისებური ინჟინერიაა, რომელიც ემსახურება სამეურნეო და სოციალურ სამყაროს. თუმცა, მათემატიკურმა პრინციპებმა და ხერხებმა მისგან გამოდევნა სამეურნეო პროცესების ფილოსოფიურ-ეკონომიკური განსჯა და გააზრება, რაც „ეკონომიკისების“ თუ „ეკონომიკის პრინციპების“ საერთო ნაკლია.

რაც შეეხება ეკონომიკურ თეორიას (პოლიტეკონომიას), მისი საფუძვლები ყალიბდებოდა საუკუნეების განმავლობაში. თანამედროვე ეკონომიკური თეორიისათვის დამახასიათებელია ეკონომიკური სინამდვილის შემეცნების მე-

თოდებისა და ხერხების უწყვეტი სრულყოფა, რაც სავსებით კანონზომიერი პროცესია.

თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის ძირითადი მიმართულებებია:

სოციალურ-ეკონომიკური სკოლა – საკვლევი მოვლენებისა და პროცესებისადმი კლასობრივი მიდგომა, რომლის საფუძვლები შექმნა მარქსიზმმა და რომელიც სულ უფრო კარგავს აქტუალურობას;

მარქინალისტური სკოლა (ა. მარშალი და სხვები), რომლის ძირითადი კატეგორიებია ზღვრული სარგებლიანობა და ზღვრული მწარმოებლურობა, რაც გამოიყენება საბაზრო წონასწორობის მოდულების ასაგებად. მარქინალიზმის თეორია, არსებითად ეკონომიკური თეორიის მიკროეკონომიკური მიმართულებაა;

კეინზიანური სკოლა (ჯ.მ. კეინზი და სხვები), რომელიც ყურადღებას ამახვილებს საბაზრო ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის გაძლიერებაზე;

ნეოკეინზიანური სკოლა (დ. რობინსონი, ე. დომარი, ლ. სამუელსონი და სხვ.), რომლის ძირითადი ფორმებია ადრეული ნეოკეინზიანელობა და პოსტ-კეინზიანელობა. ამ უაკანასკნელი მიმდინარეობის ამოცანაა კეინზის კონცეფციის „გაწმენდა“ სხვათა მინარევებისაგან და იმავდროულად მისი გათანამედროვეობა. ამასთან, ისინი იყენებენ სოციალურ-ეკონომიკური სკოლის იდეებსა და ინსტიტუტებს;

ნეოლიბერალური სკოლა (ლ. მიხესი, ფ. ჰაიეკი და სხვ.) – ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის შეზღუდვის კონცეფციითაა წარმოდგენილი. ამ თეორიის ამოსავალია მტკიცება იმისა, რომ ბაზარი მეურნეობის ყველაზე ეფექტიანი სისტემაა, რომელიც საუკეთესო პირობებს ქმნის ეკონომიკური ზრდისა და ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობისთვის.

მონეტარისტული სკოლა (მ. ფრიდმენი და სხვ.), რომლის ძირითადი იდეაა მეწარმეობის თავისუფლება და ფულის წამყვანი როლი წარმოების მოძრაობასა და განვითარებაში, ხოლო სახელმწიფო რეგულირება უნდა შემოისახდეს ფულადი მიმოქცევის კონტროლით.

ინსტიტუციონალიზმის ეკონომიკური თეორია (ტ. ვებლენი, ჯ. კომონსი, უ. მიტჩელი და სხვ.), რომელიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ინსტიტუტების როლს ეკონომიკურ გადაწყვეტილებათა მიღებაში და მწვავედ აკრიტიკებს საბაზრო ეკონომიკის თვითრეგულირების თეორიას. ეს თეორია სწავლობს ადამიანთა და მათი ინსტიტუტების ქცევას. ინსტიტუტი მიჩნეულია საზოგადოებრივი განვითარების მამოძრავებელ ძალად. ინსტიტუციონალიზმის ძირითადი ნაირსახეობებია – სოციალურ-ფსიქოლოგიური, სოციალურ-სამართლებრივი და კონიუნქტურული ინსტიტუციონალიზმი.

XXს. შუა ხანებში დასავლეთის ეკონომიკური მეცნიერების ფარგლებში წარმოჩინდა ეკონომიკური მეცნიერების ორი ძირითადი მიმართულების – ნეოკლასიკურის (ა. მარშალი, მ. ფრიდმენი, უ. რიუეფი, კ. კლარკი, ა. ვებერი, ა. ფორსტმანი და სხვ.) და კეინზიანელობის ერთ მიმართულებად დაახლოების ტენდენცია. კერძოდ, ლ სამუელსონმა შექმნა ახალი კონცეფცია „ნეოკლასიკური სინთეზის“ სახით, რომლის არსია ის, რომ კაპიტალიზმის მომავალი – შერეული ეკონომიკაა, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს მონაწილეობას ბიზნესში. ეს, თავის მხრივ, ეკონომიკის კრიზისებისაგან, ინფლაციისა და სხვა უბედურებებისაგან დაცვის ეფექტიანი საშუალებაა.

ეკონომიკური თეორიის ყველა განხილული მიმდინარეობის მწვავე კრიტიკით გამოირჩევა ინსტიტუციურ-სოციოლოგიური მიმდინარეობა (ჯ. გლბრეითი, რ. არონი, ფ. პერუ, ვ. იუფმანი და სხვ.), რომელიც ეკონომიკას განიხილავს როგორც სხვადასხვა ინსტიტუტის (საწარმოები, პროფკავშირები, სახელმწიფო) ურთიერთმოქმედების ერთობლიობად. მისი მიმდევრების აზრით, სუბიექტთა

ქმედებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სამართლებრივ ნორმებს, მორალურ-ეთიკურ, ფსიქოლოგიურ და სხვა თავისებურებებს. ამ მიმდინარეობის როლის გაძლიერებაზე მიანიშნებს მოთხოვნები გაძლიერდეს ახალი მიდგომები ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სფეროში, მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული მოსახლეობის გაზრდილი სოციალური მოთხოვნილებები, გამონახოს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ფუნქციონირების ახალი გზები და მიმართულებები.

აქვე, თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიათა სიმრავლესთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ არც ერთი ეკონომიკური სკოლა თუ მიმდინარეობა არ წარმოადგენს მონოლითურ მთლიანობას, თითოეული ტრანსფორმაციისა და ცვლილების პროცესშია, თითოეულის ინსტორიული განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე, მეტ-ნაკლები ზომით ჩართულია სხვა სკოლები და შეხედულებები, ანუ ესა თუ ის ეკონომიკური სკოლა ვითარდება არა იზოლირებულად, არამედ თითოეულის განვითარებაში ჩართულია სხვა სკოლები და მიმდინარეობები, უფრო მეტიც, ზოგი სხვების ძლიერ გავლენას განიცდის. მაგალითად, კ. მარქსის ეკონომიკური თეორია განვითარდა სმითისა და დ. რიკარდოს კლასიკური თეორიებიდან, თუმცა, – მათი კრიტიკის საფუძველზე. არც ისაა გამორიცხვად, რომ უარიყოფა ადრინდელი სკოლის ყველა ან თითქმის ყველა ამოსავალი წანამძღვარი. ამის კლასიკური მაგალითია ავსტრიული სკოლა, რომელიც განვითარდა როგორც გერმანულ ისტორიზმზე რეაქცია, ასევე ინსტიტუციური სკოლა აღმოცენდა XIX ს. 70-იან წლებში – ამერიკული თეორეტიკოს-ნეოკლასიკოსების პიკში – კლასიკური სკოლის კრახის შემდეგ. მოცემულ შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა როგორც მემკვიდრეობითობას, ასევე წარსულთან კავშირის თითქმის გაწყვეტას. თუმცა, არც თუ იშვიათია შემთხვევა, როცა აღმოჩნდება, რომ დიამეტრულად საწინააღმდეგო პოზიციებზე მდგარი ეკონომიკური თეორიების საფუძველები საერთო დაშვებებია.

ამასთან, საინტერესოა ისიც, რომ თვით ერთი და იგივე მეცნიერული ეკონომიკური სკოლა არაერთგვაროვანია. მაგალითად, კლასიკურ სკოლაში შეიმჩნევა ღრმა განსხვავება სმითისა და რიკარდოს შეხედულებებში, ნეოკლასიკურში – ვალრასსა და მარშალს შორის, თანამედროვე პირობებში კი – კ. ეროუს, მ. ფრიდმანის, რ. ლუკასისა და პ. სამუელსონის „ერთოდოქსალურ“ ნაშრომებს შორის. ეს განპირობებულია იმითაც, რომ ეკონომიკური მეცნიერება არსებობს და ვითარდება სხვადასხვა კონკრეტულ-ეკონომიკურ სიტუაციებში – სხვადასხვა ტიპის ზეწოლის პირობებში. შესაბამისად, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ოდესმე ჩამოყალიბდეს თუნდაც ერთი წმინდა აბსტრაქტული, თეორიულად თანამდევრული და სრული მეცნიერულ-ეკონომიკური სისტემა. აქედან კი კიდევ ერთი ის მტკიცებულება გამოდის, რომ არ შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ ერთი აბსოლუტურად სწორი თეორიულ-ეკონომიკური პოსტულატი.

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა „მეთოდოლოგიური ინდივიდუალიზმის“ ი. შუმპეტერისეული ინტერპრეტაცია, რამაც ნამდვილი პოპულარობა ლუდვიგ ფონ მიხესის მეშვეობით შეიძინა, რომელმაც ეკონომიკური მეცნიერების ზოგადი პრობლემებისადმი მიძღვნილ ნაშრომში – ერთ-ერთმა პირველმა გააშუქა აღნიშნული დოქტრინის ფუძემდებლური დებულებები. მისი აზრით, მეთოდოლოგიური ინდივიდუალიზმის პრინციპი იმ ფაქტის აღიარებაა, რომ „ყველა მოქმედება იწარმოება ინდივიდების მიერ“ და „კოლექტივი არ არსებობს ცალკეულ წევრთა საქმიანობის გარეშე“.¹

ყოველივე აღნიშნულის მიუხედავად, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე ეკონომიკური მეცნიერება გარკვეულ კრი-

¹ Мизес Л. Фон. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории, М., 2000, с. 43.

ზისს განიცდიდა: მან ვერ გასცა დამაჯერებელი პასუხი რადიკალურად შეცვლილი სამეურნეო პოლიტიკის აქტუალურ მოთხოვნებს, ვერ შესთავაზა მეცნიერული პარადიგმები და ეფექტიანი რეკომენდაციები XX საუკუნის მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადასაჭრელად. მართალია, ეკონომიკური თეორია როგორც განვითარებადი მეცნიერება, გაივლის დაცემისა და აღმავლობის გარკვეულ სტადიებს, მაგრამ ის, რომ თანამედროვე ეკონომიკური აზრი არის სხვადასხვა მიმართულების, მიმდინარეობისა და სკოლების რთული და წინააღმდეგობრივი სისტემა, რომლებიც თავისებურად ხსნიან ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს, გარკვეულწილად მიანიშნებს მის მეტ-ნაკლებად კრიზისულ მდგომარეობაზე.

მიუხედავად შეხედულებათა ასეთი განსხვავებისა, ეკონომიკური თეორიის მიმდინარეობათა უმეტესი წარმომადგენლებისათვის სადავოს არ უნდა წარმოადგენდეს ის, რომ პოსტინდუსტრიალ საზოგადოებაში, ეკონომიკური თეორია საერთო თეორიულ-მეთოდოლოგიური მეცნიერებაა, რომელსაც აქვს თავისი კვლევის საგანი და ანალიზის ობიექტი. ამ თვალსაზრისით, კრიტიკას იმსახურებს მკვლევარ-ეკონომისტთა ერთი ჯგუფის მიერ ეკონომიკური თეორიის კურსის საგნად მხოლოდ ბაზრის ანალიზისა და ფასწარმოქმნის კანონზომიერებათა შესწავლის მიჩნევა. იგივე შეიძლება ითქვას მკვლევართა იმ ჯგუფის შესახებ, რომლებიც, მართალია, მიანიშნებენ ეკონომიკური თეორიის უნივერსალურობაზე, მაგრამ მისი შესწავლის საგნად მიიჩნევენ ადამიანთა ყოველდღიური საქმიანი ცხოვრების, ფულის და საერთოდ საარსებო საშუალებათა მოპოვების შესწავლას. უმეტესობის აზრით, და ეს უფრო ახლოსაა ტექნიკურ-ტეხასთან, ეკონომიკური თეორია უნივერსალური მეცნიერებაა რესურსთა რაციონალური გამოყენებისა და ადამიანთა საქმიანობის არჩევანის შესახებ.

აქ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბოლო პერიოდამდე ეკონომიკის დინამიკისა და სტატიკის ანალიზისადმი ჩამოყალიბებული იყო ორი მიდგომა: აღწარმოებითი პროცესების ანალიზი და ეკონომიკური ზრდის კანონზომიერებათა კვლევა. აღწარმოებითი მიდგომა მიჩნეული იყო მარქსისტულად, ხოლო ეკონომიკური ზრდის ანალიზი – დასავლურ (ბურჟუაზიულ) მიდგომად. ეჭვს არ იწვევს ეკონომიკის ანალიზისადმი ასეთი დიფერენცირებული მიდგომა დღეისათვის მიუღებელია. მაგალითად, მას საფუძვლად უდევს სხვადასხვა ეკონომიკური სკოლის – მარქსისტულისა და ნეოკლასიკურის პოზიცია, მაგრამ მთავარია ის, რომ ეკონომიკურ გამოკვლევებში მათი ერთობლივად გამოყენება აუცილებელი და ეფექტიანია: ეკონომიკური ზრდის ამოსავალი და საფუძველი აღწარმოებაა, ისევე როგორც ეკონომიკური ზრდა სხვა არაფერია, თუ არა აღწარმოებითი პროცესის უწყვეტი ციკლის რეალიზაციის შედეგი.

შეიძლებოდა მოგვეყვანა ეკონომიკური თეორიის საგნის განმარტების სხვა ვარიანტებიც, მაგრამ მთავარია ის, რომ ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული ამ მეცნიერების საგნის ერთიანი, საერთოდ აღიარებული განმარტება.

შედარებით სრულყოფილად მიგვაჩნია, სხვადასხვა შეხედულების შეჯერება-დახვეწის საფუძველზე, ჩამოყალიბებული შემდეგი განმარტება: ეკონომიკური თეორია „სწავლობს, საზოგადოებისა და მისი თითოეული წევრის დოვლათზე მზარდ მოთხოვნილებათა სრულად დაკმაყოფილების მიზნით, შეზღუდული რესურსების ოპტიმალური არჩევანისა და ეფექტიანად გამოყენების გზებსა და მეთოდებს და ამ პროცესში ადამიანთა შორის ჩამყალიბებულ ურთიერთობებს“.² ეს ზოგადი გასაზღვრა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების კვლევისათვის როგორც მიკრო, ასევე

² გ. თოდუა, რ. გოგოხია, რ. ქუტიძე, ეკონომიკის პრინციპები. მიკროეკონომიკა (ლექციების კურსი), თბ., 2008, გვ. 9.

მაკროდონეზე, თითოეული მათგანის ფუნქციონირება-განვითარების სპეციფიკის გათვალისწინებით.

მოყვანილ დეფინიციაში – „შეზღუდული რესურსები“, იგულისხმება არა მისი ფიზიკური უკმარისობა (თუმცა, არც ესაა გამორიცხული), არამედ როგორც საზოგადოების ყველა წევრის მოთხოვნილებათა ერთდროულად და სრულად დაკმაყოფილების შეუძლებლობა, რაც ობიექტურად განაპირობებს კონკურენციას მისი მაღალეფექტიანად გამოყენებისათვის.

ეკონომიკური თეორიის ზოგადი საფუძველი მოიცავს ფილოსოფიის ძირითადი საკითხის – მატერიალურისა და იდეალურის – გააზრებას. 2500 წელზე მეტია მათ შორის (მატერიალისტებსა და იდეალისტებს) დავა გრძელდება. თუმცა, რამდენიმე ათწლეულიწელია, ჭეშმარიტი მკვლევარებისთვის სულ უფრო ნათელი ხდება, რომ უმართებულოა საზოგადოების განვითარების კანონების ახსნისას ერთიმეორეს დაუპირისპიროთ მატერია და მისი შემეცნების ფორმა. ისინი ერთიმეორეში შეღწევადი და ურთიერთგანპირობებული ფენომენებია, ანუ დაპირისპირებულთა დიალექტიკური ერთიანობისა და წინააღმდეგობის უზოგადესი კანონზომიერებაა. თანამედროვე ფილოსოფიურ, ასევე ეკონომიკურ ლიტერატურაში ეს შესხედულება სულ უფრო დომინირებადი ხდება. კაცობრიობის ცივილიზაციის თანამედროვე დონეზე მათი ერთიანობა ვლინდება იმით, რომ ადამიანისათვის მატერიალური არ არის იდეალურის გარეშე, იდეალური მატერიალურის გარეშე, მათი ერთიანობა კი საზოგადოების განვითარების უპირველესი, ანუ მამოძრავებელი ფაქტორია. უფრო მეტიც, საზოგადოების სულიერება ცივილიზაციის ახალ ეტაპებზე სულ უფრო ნაკლებ დამოკიდებული ხდება მატერიალურის განვითარებაზე, ანუ ის ამ უკანასკნელზე სულ უფრო ძლიერ ზემოქმედებას ახდებს. ამის პრაქტიკული გამოვლინება თანამედროვე ინფორმაციული საზოგადოებაა, საფუძველი კი ის, რომ საზოგადოების მიერ გაზიარებული და აპრობირებული იდეები იძენს მატერიალურ ძალას და ხდება მისი განვითარების მზარდი წყარო.

უკანასკნელ პერიოდში ინტენსიურად მიმდინარეობს სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების გამოკვლევისადმი მიდგომის გადაფასება. რაც მთავარია, თანდათანობით და თანმიმდევრულად ისახება პრობლემათა გამოკვლევებისადმი სხვადასხვა მეთოდოლოგიური მისდგომის გზები, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკური რეალიების გამოკვლევის ახალ მიმართულებათა წარმოჩინებას. ამის საილუსტრაციოდ საკმარისია აღინიშნოს პოსტკეინზიანელობის ტრანსფორმაცია, რომელიც უკვე აერთიანებს ეკონომიკურ თეორიაში არაერთნაირად მოაზროვნე სხვადასხვა მიმართულებების – ტრადიციულ ამერიკელ ინსტიტუციონალისტებს და ევროპულ მარქსისტებს, ასევე კეინზის უახლოეს კოლეგებსა და მოწაფეებს. ამ სკოლების წარმომადგენელთა მისწრაფებაა რეალისტური ეკონომიკური თეორიის შექმნით, რაციონალური მეურნეობრიობის რეცეპტების შემუშავება.

ძველი მცნიერული მარაგის გადააზრების, გამოკვლევებისადმი ახლებური მიდგომის, ახალ მიმართულებათა ჩამოყალიბებისადმი სწრაფვა დამახასიათებელია პოსტსოციალისტური სივრცის ქვეყნების, მათ შორის საქართველოსთვისაც (ვ. პაპავა და სხვ.).³ ამ პროცესს თან ახლავს დასავლური ეკონომიკური მეცნიერების წინაშე სრული ქედმოხრის თანდათანობით დაძლევა, უფრო მეტიც – ხვალისდელ დღეზე გათვლით „მისი გასწრების“ მცდელობა, რაც მისასაღმებელია.

³ იხ. ვ. პაპავა. პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა, თბ., 2005; ნეკროეკონომიკის ზომბირება, თბ., 2010; არატრადიციული ეკონომიკისი, თბ., 2011 და ა.შ.

აღნიშნულთან ერთად, მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა ეკონომიკური ფსიქოლოგიზმის პრინციპის წარმატებით გამოყენებას თეორიულ გამოკვლევებში. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც დღეს უკვე საუბრით ცხადია, რომ სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების ანალიზი და შეფასება არასრულია ისეთი ფაქტორის გარეშე, როგორცაა ადამიანის ფსიქოლოგია.⁴

უკანასკნელ წლებში პოსტსაბჭოთა სივრცეში აღორძინებას განიცდის ნეონსტიტუციონალიზმი, რაც „ეკონომიკების“ დამახასიათებელი რიგი შეზღუდულობის გადალახვის შესაძლებლობას იძლევა (ეს განსაკუთრებით შეეხება სრული რაციონალურობის, აბსოლუტური ინფორმირებულობის, სრულყოფილი კონკურენციის, მხოლოდ ფასობრივი მექანიზმის მეშვეობით წონასწორობის დამყარების აქსიომებს). ამის საჭიროება განსაკუთრებით იგრძნობა პოსტსაბჭოთა სივრცეში, მათ შორის, საქართველოში, სადაც საბაზრო სისტემა ჯერაც არ არის ჩამოყალიბებული. მაღალგანვითარებული ქვეყნებისათვის მისაღები ტრადიციული თეორიული პოსტულატები, აქ არსებითად გამოყენებელია, რის გამოც წინა პლანზე წამოიწევა ინსტიტუციონალიზმი, რომლის ყურადღების ცენტრში უნდა იყოს ეკონომიკური ინსტიტუტების ტრანსფორმაცია, ეკონომიკისა და სამართლებრივი ინსტიტუტების ურთიერთგავლენის პრობლემები, მოსახლეობის ადაპტაცია ბაზრისადმი და ა.შ. ამრიგად, ინსტიტუციონალიზმის აღორძინება და განვითარება პოსტსაბჭოთა სივრცეში განპირობებულია როგორც სამამულო მეცნიერების ტრადიციებით (სოციალიზმის პირობებში მარქსიზმის აქტიურ მოკავშირედ ხომ ტრადიციულად ინსტიტუტები ითვლებოდა და არც ისაა შემთხვევითი, რომ გელბრეითის, მიურდალის, ვებლენის ნაშრომები ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში გამოქვეყნდა), ასევე სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნებით.

იმავდროულად, თანამედროვე დასავლური ეკონომიკური მეცნიერების ძირითადი ნიშნებია ეკონომიკური ფსიქოლოგიზმი, ტექნოლოგიური დეტერმინიზმი და სხვ.

და მაინც, თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერებისათვის დამახასიათებელია სერიოზული (თუ ღრმა არა) კრიზისი, რომლის არსიც ის არის, რომ მისმა ძირითადმა მიმართულებებმა, მიმდინარეობებმა და სკოლებმა გლობალიზაციის პირობებში ვერ შეძლეს სამეურნეო პოლიტიკისათვის შეეთავაზებინათ ეფექტიანი ღონისძიებები, რაც მსოფლიოს ააცილებდა საყოველთაო ფინანსურ და ეკონომიკურ კრიზისებს.

ეკონომიკური თეორიის ქმედითობის ამადლებისათვის აუცილებელია მოდერნიზებული (თუ ახალი არა) მეცნიერული მსოფლმხედველობის ფორმირება შემდეგი მახასიათებლებით: პლურალისტური მიდგომა საზოგადოების განვითარების პრობლემათა გამოკვლევისადმი (ფორმაციული, ცივილიზაციური და ა.შ.), ახალმა მსოფლმხედველობამ გადამწყვეტი უარი უნდა თქვას საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების მეტისმეტად იდეოლოგიზაციასა და კლასობრივ შეფასებაზე, ახალი მსოფლმხედველობა კი არ უნდა „მუშაობდეს“ პარტიის ან ჯგუფის ინტერესებისათვის, არამედ უნდა პასუხობდეს მთლიანად საზოგადოების აღმავალი განვითარების ინტერესებს, ე.ი. ობიექტურად უნდა ასახავდეს განვითარების კანონზომიერებებს, უნდა იყოს ჭეშმარიტად მეცნიერული საფუძველი საზოგადოების ამა თუ იმ სფეროში აღმოცენებული წინააღმდეგობის აღმოფხვრის ეფექტიანი მექანიზმის ფორმირებისათვის.

ამასთან დაკავშირებით უდავოდ საყურადღებოა ეკონომიკური თეორიისა და ეკონომიკურ პოლიტიკას შორის კავშირურთიერთობის პრობლემა, რომ-

⁴ იხ. „Российский журнал“, 1997, №8-12; 1998, №1

ლებიც სხვადასხვა რიგის მოვლენებია. რა თქმა უნდა, შეიძლება მსჯელობა რეალურად არსებულ წარმოებით ურთიერთობაზე ეკონომიკური პოლიტიკის ზემოქმედების შესახებ, მაგრამ მათი გაიგივება დაუშვებელია. სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა არის გარკვეულ ურთიერთობათა ფორმირების ფაქტორი, მაგრამ არა საკუთრივ ეს ურთიერთობები. რომ შეგვეძლოს ზემოქმედება უნდა განვასხვავოთ ის, რა ზემოქმედებს, იმისგან, რა არის ზემოქმედების საგანი. ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელობას არ ამცირებს მტკიცება, რომ არსებობს მეცნიერება ობიექტურ წარმოებით ურთიერთობათა შესახებ და არის ეკონომიკური პოლიტიკა, რაც ამ ურთიერთობაზე ზემოქმედების საშუალებაა, მაგრამ მას არ ემთხვევა. სხვანაირად რომ ვთქვათ, დებულება იმის შესახებ, რომ ეკონომიკური კანონები ობიექტური ხასიათისაა და აუცილებელია განვასხვავოთ ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა – სავსებით სწორია. თუმცა, ვერ დავეთანხმებით შეხედულებას იმის შესახებ, რომ ეკონომიკური პოლიტიკა რახან არაა ეკონომიკური თეორიის შესწავლის ობიექტი, ის არც ეკონომიკური პოლიტიკის განვითარების კანონზომიერებათა შესწავლაა. მართალია, უშუალოდ ეკონომიკური პოლიტიკის შემსწავლელ მეცნიერებას აქვს ეკონომიკური თეორიისაგან განსხვავებული საკუთარი ლოგიკა, მაგრამ მათი ურთიერთპირისპირება არ შეიძლება. ეკონომიკური პოლიტიკა ემყარება ეკონომიკური თეორიის პოსტულატებს, ხოლო ეს უკანასკნელი – ეკონომიკური პოლიტიკის წარმატებით ფუნქციონირების ფუნდამენტური მაცოცხლებელი არტერიაა. ეკონომიკის წარმატებული, მდგრადი განვითარების პირობებში, სულ უფრო მეტად, სიღრმისეულად გაიხსნება ეკონომიკურ კანონთა და კატეგორიათა არსი, ფართო გასაქანი მიეცემა მათ მოქმედებას, რაც, საბოლოო ანგარიშით, ჩამოყალიბებულ ეკონომიკურ ურთიერთობათა ღრმად გაგების და სამეურნეო პოლიტიკაზე, ეკონომიკურ პროცესებზე უფრო ეფექტიანად ზემოქმედების და მისი უფრო სრულყოფილი ან კიდევ სრულიად ახალი მეთოდებითა და ინსტრუმენტებით შეიარაღების შესაძლებლობას იძლევა. ეს სავსებით გასაგებია, რამეთუ ეკონომიკური თეორიის კატეგორიათა დიალექტიკა არის არა სქოლასტიკური გაგებებით, არამედ რეალურად არსებული წარმოებითი ურთიერთობების ცნებებით ასახვის პროცესი, ე.ი. ადეკვატური მეცნიერული აბსტრაქციები, დასკვნები თუ აზრის სქოლასტიკური თვითმობრახობის შედეგი კი არა – არამედ რეალურად არსებული კონკრეტული ეკონომიკური პროცესებისა და მოვლენების ადეკვატური ასახვა. სწორედ ამით ვლინდება ეკონომიკური თეორიის მჭიდრო კავშირი სამეურნეო პოლიტიკასთან, რაც მეცნიერების ინტენსიურ განვითარებაზე, მისი შემეცნების გაღრმავებაზე მიაჩნდება. აქედან ცხადია, რომ რაც უფრო ღრმა და ფართოა არსებით (ძირითად) კატეგორიათა წრე, მით უფრო მეტი შესაძლებლობები იქმნება სრულად გავიგოთ ეკონომიკურ ურთიერთობათა არსი, მათი პერსპექტიული განვითარების მიმართულებები, და როგორც შედეგი – მით უფრო მეტად შევაიარაღოთ სამეურნეო პრაქტიკა ახალ-ახალი მეცნიერული დასკვნებითა და რეკომენდაციებით.

სწორედ ამ მოთხოვნათა რეალიზაციას ემსახურება ბოლო პერიოდში ეკონომიკურ თეორიაში მიმდინარე ტრანსფორმაციული პროცესები, რომლის მიზანია რესურსების ეფექტიანი გამოყენების უზრუნველყოფა, ინფლაციის შემსუბუქება, უმუშევრობის დაძლევა და სხვა. თანამედროვე ეკონომიკურ-თეორიული სკოლები (კეინზიანელობა, ნეოკლასიკური, ინსტიტუციურ-სოციოლოგიური) ვითარდება კვლევისადმი უწინდელი მიდგომების გადასინჯვით, ურთიერთისაგან კვლევის მეთოდოლოგიური პრინციპების სესხებით, სხვადასხვა სკოლის თეორიულ დებულებათა სინთეზით. თუმცა, ის არ გამორიცხავს მათ შორის ჯანსაღ კონკურენციას თეორიებში ლიდერობისათვის, რათა სამეურნეო პრაქტიკა მას ემყარებოდეს.

დაბოლოს, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომიკურ თეორიათა მრავალფეროვნების მიუხედავად, არც ერთს არ შეუძლია უნივერსალურობის პრეტენზია ჰქონდეს.

Gogkhia Revaz

Doctor of Economic Sciences, Professor

REGARDING THE ISSUE OF GENESIS OF ECONOMIC THEORY

Summary

The foundations of economic theory (Political Economy) had been developing for centuries. The modern economic theories are characterized with permanent perfection of the methods and tools of perception of economic reality which is quite a natural process. Nevertheless, on the boundary of the 20th and 21st century economic theory failed to suggest the economic practice the economic paradigms and effective recommendations for resolving acute socio-economic problems. Regarding this issue the article highlights the fact that reconsideration of old scientific reserve, new approaches to researches, striving for development of new directions is characteristic for post-socialist countries, including Georgia (V. Papava and others).

Britchenko Igor

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of the National Ukrainian Academy,
Director of the Interdisciplinary Institute
for Training and Retraining Specialists of
Poltava University of Economics and Trade (Ukraine)

Olshantseva T.

Deputy Director of the Interdisciplinary Institute
for Training and Retraining Specialists of
Poltava University of Economics and Trade (Ukraine)

BUSINESS EDUCATION IN A GLOBALIZED EDUCATIONAL MARKET

INTRODUCTION

Over the last century globalization has resulted in major changes in the standard of living around the world through trade and the exploit of comparative advantages. The process has spread to the service industry which includes education.

In fact, originated in the early twentieth century MBA (Master of Business Administration) gradually become a key to success in big business-education, because the basic concepts and approaches in business, common throughout the world. In a sense, the top MBA business education becomes one of the most important things. Today, about two thousand higher education institutions in the world offering more than four thousand different programs, at which graduates get an MBA.

RESULTS

The Master of Business Administration is a master's degree in business administration, which attracts people from a wide range of academic disciplines. The MBA designation originated in the United States, emerging from the late 19th century as the country industrialized and companies sought out scientific approaches to management. The core courses in the MBA program are designed to introduce students to the various areas of business such as accounting, finance, marketing, human resources, operations management, etc. Students in MBA programs have the option of taking general business courses throughout the program or can select an area of concentration and focus approximately one-fourth of their studies in this subject.

Accreditation bodies exist specifically for MBA programs to ensure consistency and quality of graduate business education. Business schools in many countries offer MBA programs tailored to full-time, part-time, executive, and distance learning students, with specialized concentrations. Business schools or MBA programs may be accredited by external bodies which provide students and employers with an independent view of their quality, and indicate that the school's educational curriculum meets specific quality standards. The three major accrediting bodies in the United States are Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB), which accredits research universities, the Accreditation Council for Business Schools and Programs (ACBSP), which accredits universities and colleges, and the International Assembly for Collegiate Business Education (IACBE), all of which also accredit schools outside the US. The AACSB, the ACBSP, and the IACBE are themselves recognized in the United States by the Council for Higher Education Accreditation (CHEA). MBA programs with specializations for students pursuing careers in healthcare management also eligible for accreditation by the Commission on the Accreditation of Healthcare Management Education (CAHME).

In the United States, an MBA program may also be considered accredited on the institutional level. Bodies that accredit institutions as a whole include the Council for Higher Education Accreditation (CHEA): Middle States Association of Colleges and

Schools (MSA), New England Association of Schools and Colleges (NEASCSC), Higher Learning Commission of the North Central Association of Colleges and Schools (HLC), Northwest Commission on Colleges and Universities (NWCCU), Southern Association of Colleges and Schools (SACS), and Western Association of Schools and Colleges (WASC).

Accreditation agencies outside the United States include the Association of MBAs (AMBA), a UK based organization that accredits MBA, DBA and MBM programs worldwide, government accreditation bodies such as the All India Council for Technical Education (AICTE) that accredits MBA and PGDM programs across India, the Council on Higher Education (CHE) in South Africa, the European Foundation for Management Development operates the European Quality Improvement System (EQUIS) for mostly European and Asian schools, and the Foundation for International Business Administration Accreditation (FIBAA) in Europe.

In 1957, INSEAD (French name "INstitut Européen d'Administration des Affaires", or European Institute of Business Administration) became the first European university offering the MBA degree, followed in 1959 by ESADE, ICADE in 1960 (who had started offering in 1956 a "Technical Seminary for Business Administration"), IESE (first two-year program in Europe) in 1964, UCD Smurfit Business School in 1964, Manchester Business School and London Business School in 1965, The University of Dublin (Trinity College), the Rotterdam School of Management in 1966, the Cranfield School of Management in 1967 and in 1969 by the HEC School of Management (in French, the *École des Hautes Études Commerciales*) and the Institut d'Etudes Politiques de Paris. In 1972, Swiss business school IMEDE (now IMD) began offering a full-time MBA program, followed in 1974 by AGH University of Science and Technology in Cracow, Poland. In 1991, IEDC-Bled School of Management became the first school in the ex-socialist block of the Central and Eastern to offer an MBA degree. Because of technology advances, distance or online MBA programs have recently emerged in Europe. Several business schools in the United Kingdom now offer distance MBA programs. In 2007, ESCEM became the first French Business school to offer their own distance or online MBA. See List of business schools in Europe

In Europe, the recent Bologna Accord established uniformity in three levels of higher education: Bachelor (three years), Masters (one or two years in addition to three or four years for a Bachelor), and Doctorate (an additional three or four years after a Masters). Students can acquire professional experience after their initial bachelor degree at any European institution and later complete their masters in any other European institution via the European Credit Transfer and Accumulation System.

Accreditation standards are not uniform in Europe. Some countries have legal requirements for accreditation (e.g. most German states), in some there is a legal requirement only for universities of a certain type (e.g. Austria), and others have no accreditation law at all. Even where there is no legal requirement, many business schools are accredited by independent bodies voluntarily to ensure quality standards.

In Austria, MBA programs of private universities have to be accredited by the Austrian Accreditation Council. State-run universities have no accreditation requirements, however, some of them voluntarily undergo accreditation procedures by independent bodies. There are also MBA programs of non-academic business schools, who are entitled by the Austrian government to offer these programs until 2010. Some non-academic institutions cooperate with state-run universities to ensure legality of their degrees.

January 1999 saw the first meeting of the Association of the Czech MBA Schools (CAMBAS). The Association is housed within the Centre for Doctoral and Managerial Studies of UEP, Prague. All of the founding members of the Association to have their MBA programs accredited by partner institutions in the United Kingdom or United States of America.

In Finland, as in most countries, MBA does not have the status of official degree. MBA

programs are run by various universities including the top universities in the country.

In France and in the Francophone countries such as Switzerland, Monaco, Belgium, and Canada, the MBA degree programs at the public accredited schools are similar to those offered in the Anglo-Saxon countries. Most French Business Schools are accredited by the Conférence des Grandes Écoles, which is an association of higher educational establishments outside the mainstream framework of the public education system.

Germany was one of the last western countries to adopt the MBA degree. In 1998, the Higher Education Framework Act, a German federal law regulating higher education including the types of degrees offered, was modified to permit German universities to offer master's degrees. The traditional German degree in business administration was the Diplom in Betriebswirtschaft (Diplom-Kaufmann; Master's degree equivalent) but since 1999, bachelor's and master's degrees have gradually replaced the traditional degrees (see Bologna process). Today most German business schools offer the MBA. Most German states require that MBA degrees have to be accredited by one of the six agencies officially recognized by the German Akkreditierungsrat (accreditation council), the German counterpart to the American CHEA. The busiest of these six agencies (in respect to MBA degrees) is the Foundation for International Business Administration Accreditation (FIBAA). All universities themselves have to be institutionally accredited by the state (staatlich anerkannt).

Italian MBAs programs at public accredited schools are similar to those offered elsewhere in Europe. Italian Business Schools are accredited by EQUIS and by ASFOR. There are several MBA programs offered in Poland. Some of these are run as partnerships with American or Canadian Universities. For example, the CEMBA program is run by the Warsaw School of Economics and the University of Quebec at Montreal, Warsaw-Illinois Executive MBA (WIEMBA) run as partnership of University of Warsaw and University of Illinois at Urbana-Champaign. Others like the programs offered by the Institute of Economics of the Polish Academy of Sciences (INE PAN) rely on their own faculty and enrich their courses by inviting visiting lecturers. The CEMBA, WIEMBA and INE PAN programs as several other programs in Poland, are offered also in English.

Recently MBA programs appeared in Ukraine where there are now about twenty schools of business offering a variety of MBA programs. Three of these are subsidiaries of European schools of business, while the remaining institutions are independent. Ukrainian MBA programs are concentrated mainly on particulars of business and management in Ukraine. For example, 2/3 of all case studies are based on real conditions of Ukrainian companies.

The UK based Association of MBAs (AMBA) was established in 1967 and is an active advocate for MBA degrees. The Association's accreditation service is internationally recognised for all MBA, DBA and Masters in Business and Management (MBM) programs. AMBA also offer the only professional membership association for MBA students and graduates. UK MBA programs typically consist of a set number of taught courses plus a dissertation or project.

American edition of Financial Times (FT) has prepared an annual ranking of business schools with the best programs of Executive MBA (EMBA) for CEO's. It differs from the MBA because it is specifically designed for managers. Such degree is a kind of golden key that opens career doors easily to international companies. As FT experts have calculated, average annual salary of graduates is approximately equal to the cost of education. For this reason, it is unlikely that rate of EMBA can be cheap. For example, the minimum price for studying at the London Business School during the year is \$ 60.000. Thus, the top ten included the following business schools which are outlined in Table 1:

Table 1. Financial Times annual ranking of business schools with the best programs of Executive MBA

№	Current rank	3 year average	School name	Country	Salary(\$)	Salary growth
1.	1	1	Kellog / Hong Kong UST Business School	China	419.416	63
2.	2	2	Trium: HEC Paris / LSE / New York University: Stem	France / UK / US	307.808	58
3.	3	3	Columbia / London Business School	US/UK	259.833	85
4.	4	4	Insead	France / Singapore / U.A.E.	219.441	60
5.	5	5	University of Chicago: Booth	US/UK Singapore	219.736	70
6.	6	8	Duke University: Fuqua	US	254.564	54
7.	7	7	University of Pennsylvania: Wharton	US	220.704	62
8.	8	7	IE Business School	Spain	177.026	153
9.	9	-	UCLA / NUS	USA / Singapore	232.928	72
10.	10	8	London Business School	UK / U.A.E.	180.409	79

Despite clouds hanging over Western economies, 2011 represents a stellar year with a 36% growth in MBA demand worldwide, well ahead of the long-term trend growth rate of 15% per annum QS TopMBA has reported since 1990, according to the largest survey of MBA employers ever conducted. MBAs are playing a central role in the battle for global economic supremacy, with economic growth in emerging markets fuelling worldwide demand for MBAs.

QS is the world's leading information network for top careers and education. QSlinks high achievers from the graduate, MBA and executive communities around the world with leading business schools, postgraduate departments at universities and with employers, through websites, events, e-guides and technical solutions. The QS Global Employer Survey shows a 36% increase overall in MBA job opportunities in 2011, a turnaround from the 5% decline experienced in 2009. The QS TopMBA.com Jobs & Salary Trends Report shows that across Asia and Latin America, employers are embracing MBAs as never before with the trend seen across all major industries, supplemented by a gradual recovery in demand in other regions. Up to the third quarter of 2011, MBA demand has remained insulated from the volatility affecting financial markets in Europe and North America. MBA demand is expanding as the qualification is embraced by employers in Asia, particularly India and China. India remains the hot MBA market in 2011, experiencing an explosion in employer demand (up 24% in 2011 and 43% in 2010) especially in consulting and professional services, manufacturing, IT/computer services and microfinance.

MBA jobs within Latin America are also becoming much more plentiful as the region is set to utilize MBAs as a key talent pool. Latin American companies are battling to internationalize and enter the Asian markets, in particular, Mexico; reporting 103% increase in MBA demand this year.

In the USA, 2011 MBA demand is picking up quickly with a 24% jump in MBA opportunities reported by employers, albeit employers are cautious about 2012. In the first half of the year, although the USA saw lower growth than the emerging markets in percentage terms, the country still remains the largest market for MBA employment.

Despite continuing economic uncertainty and hiring restraint on the part of banks, MBA demand in Western Europe in 2011 is strong, with particular dynamism in the UK (34% growth) and Germany (28% growth), fuelled by the consulting and industrial sectors. However MBA demand in Central and Southern Europe is flat. In particular, demand for MBAs in Russia has slowed down after a couple of years of heady recruitment fuelled by an energy boom. As uncertainty over the financial stability increases, it is likely that MBA recruitment in the region will become more cautious.

MBA consulting jobs are back at record levels in 2011, with a 28% jump in demand. A 17% jump in demand is forecast in 2012. MBA jobs in financial services won't be far behind with a 27% actual increase in 2011 and a further increase of 14% forecast in 2012. Demand for MBAs in the technology sector is recovering, with IT/computer services jobs recording a 34% jump in demand this year, and a slower 10% increase forecast for 2012 (a concentration of this growth being in Asia with big US employers actively hiring in the region).

The high technology/electronics sector is also growing at 28% 2011 year and a further 17% in 2012. However, growth in telecommunications is much slower with 21% 2011 year and even a 6% decline is forecast for 2012. MBA jobs in pharmaceuticals and healthcare declined in 2010 but are recovering in 2011 with growth of 20% followed by a 26% growth forecast in 2012. The 2011 research reveals that employers continue to seek more experienced MBA candidates, preferably with international experience, combined with strong interpersonal and “soft” skills.

68% of MBA employers seek international study experience. Employers strongly agree that screening for language skills and inter-cultural communication skills are an important part of the hiring process for international MBAs. The type and duration of study experience is important to employers. Employers are, in general, satisfied with the technical skills and overall academic achievement acquired by MBA students. This refers to skills acquired in finance, marketing, e-business, risk management, corporate social responsibility and linguistic ability.

Business school graduates are still not meeting expectations in terms of their soft skills (leadership, communication, interpersonal and strategic thinking) which are regarded as a premium. For the fourth year in succession, there has been a sharp drop in employer demand for MBAs with less than three years of experience. MBAs with three to five years' experience remain most in demand and results show a sharp increase in demand for MBAs with over eight years of experience.

There have been significant changes in the careers offered to MBAs in 2011. The research shows an increase in the number of opportunities in consulting, strategic planning, finance (other), e-commerce, IT/technology, and supply chain management.

With this, comes a proportionate drop in opportunities in finance (advisory) and general management. MBA salaries have improved slightly in 2011 after a period of softening in recent years and are likely to jump again in the near future if a double-dip recession is avoided and current growth in MBA demand in emerging markets continues. The QS TopMBA.com Jobs & Salary Trends Report provides the first view of MBA salary trends in 2011 based on our survey of 2140 recruiters who are actively hiring MBAs.

As more and more employers seek MBAs in all corners of the world, MBA salaries are slowly but surely equalizing. There are a growing number of companies operating as multinationals and implementing international recruitment schemes, offering similar terms to new hires, independent of location. In developed economies, MBA salaries among multinational employers have risen by an average of 4% in 2011. Despite the sovereign debt crisis hitting financial markets, employers seem committed to attracting internationally-mobile talent, placing upward pressure on MBA salaries.

The sovereign debt crisis hitting the euro zone is not stopping companies actively recruiting MBAs. In 2011 salaries have risen by nearly 10%, driven by the high number of

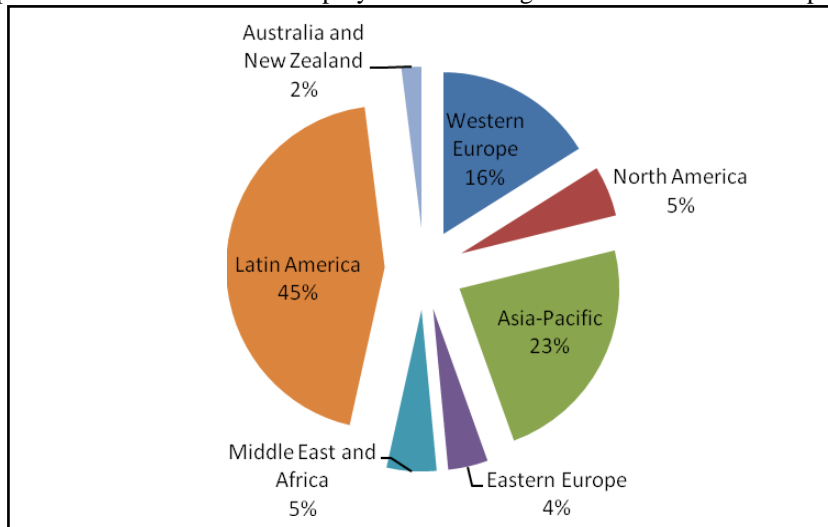
multinational companies in the region who actively target MBAs. Switzerland reports the highest average MBA salaries in Europe and the world at US\$122,300 per annum. The United Kingdom reports the second highest average in Europe at US\$99,300, followed by Denmark (USD\$99,100), France (US\$95,300), and Ireland (USD\$87,500). Germany has lost its lead position in terms of reported European MBA salaries and is now in 5th place at US\$83,500. MBA salaries in North America are stable. Recovery in the US market is not as strong as recruiters were anticipating last year and as a consequence, MBA hiring companies remain cautious in 2011. Employers are able to recruit the numbers of candidates required without raising salary offers significantly. The average MBA salary in the US is US\$92,000 in 2011 whereas in Canada, it is US\$79,500.

Australia is the big story in 2011, reporting the highest average MBA salaries in the Asia-Pacific region and second highest worldwide at US\$117,800. Within Asia-Pacific, Japan reports the next highest average salaries of US\$92,000, followed by Hong Kong at US\$87,500 among multinational employers. If local employers from the Asia-Pacific region are excluded from the salary analysis, significant increases in average salaries are seen across the region. Aerospace and defense is the highest paying sector in 2011, averaging over US\$150,000, followed by financial services (US\$130,000) then consulting/professional services (US\$110,000). The lowest average salaries are in transportation, travel & hospitality, and the public sector.

The average MBA bonus among employers in North America and Europe, where reported, was US\$23,000 in 2011. Turbulence in the financial markets may lead to a reduction in bonus payments especially in the finance service sector in 2011/12.

12,100 employers responded to survey in 2011, of which 2,140 who were actively recruiting MBAs and 9,960 recruiting undergraduates or master’s students. This compares to the 2157 employers who responded as active MBA employers in 2010, and 760 in 2009. All employers that responded to the survey are guaranteed confidentiality for the components of their individual responses except for any openended feedback on the value of an MBA or concerns with MBA hires they have chosen to provide.

Responses were received from employers across the globe are described on the picture 1:

Picture 1. Active MBA employers across the globe

India was the largest single source of MBA employer respondents, followed by Mexico.

This breadth of response provides detailed insights into MBA recruiting patterns across the globe. Consulting and professional services was the largest responding sector in 2011, reflecting the surge in demand in this sector. Banking and financial services was the second largest responding sector, followed by HR/recruitment services (often engaged in hiring for the banking and consulting sectors around the world). Manufacturing, IT, FMCG and energy were also extremely well represented in the sample.

CONCLUSIONS

So, The MBA (Master of Business Administration) is a graduate management degree, which prepares professionals for management responsibility. It is one of the best-known degrees in the world, with more people taking it than any other postgraduate course. Deciding to take an MBA is a crucial step in an individual's career. The QS Global Employer Survey conducted by the QS Intelligence Unit, collects primary data on the state of the recruitment market and predictions of future trends from recruiters in general industry, consulting, financial services and technology. QS also provides career opportunities and networking facilities exclusively for member business schools. Over 100 business schools and 800 employers subscribe to QS Global-Workplace and QS TopMBA Careers.

Britchenko Igor

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of the National Ukrainian Academy,
Director of the Interdisciplinary Institute
for Training and Retraining Specialists of
Poltava University of Economics and Trade (Ukraine)

Olshantseva T.

Deputy Director of the Interdisciplinary Institute
for Training and Retraining Specialists of
Poltava University of Economics and Trade (Ukraine)

BUSINESS EDUCATION IN A GLOBALIZED EDUCATIONAL MARKET

Summary

The article is devoted to the specific aspects of business education in a globalized educational market.

Альфред Кураташвили
Доктор экономических наук, профессор

ПРОЖИТОЧНЫЙ МИНИМУМ И ПРОБЛЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ: ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ПРЕОДОЛЕНИЯ ГЕНОЦИДА НАРОДА

Охрана здоровья каждого человека – необходимая составная часть обеспечения человека прожиточным минимумом!!!

Исходя из вышеотмеченного, т.е. с учетом значимости охраны здоровья человека, явно лишено справедливой, правовой и логической основы всякое суждение в науке и в политике о том, какие системы и формы страхования здоровья человека должны быть использованы в том или ином государстве, ибо охрана здоровья любого человека без всякого специального страхования должна быть автоматически максимально обеспечена государством.

Притом, охрана здоровья каждого человека должна быть автоматически максимально обеспечена государством от рождения человека (и даже от его зачатия) – до конца его жизни, т.е. она должна быть обеспечена на протяжении всей его жизни, а значит, до его кончины!!!

Более того, государство должно заботиться также после кончины человека – оно должно заботиться о том, чтобы достойно проводить покойного в последний путь.

Только в таком случае будет исполнено (реализовано) государством его истинное назначение – функция служения народу, притом за счет самого народа.

В частности, каждый человек, *имеющий доход выше прожиточного минимума*, должен платить определенную долю из своего дохода в государственный бюджет (подходный налог), т.е. на основании закона он должен платить налог с учетом имеющихся у него возможностей (притом эта оплата может быть прогрессивной по мере роста доходов), и, вместе с тем, он должен быть полноценно обеспечен охраной его здоровья со стороны государства.

Следовательно, государство только в таком случае будет истинно *человечным – гуманносоциальным – государством*.

В противном же случае будет иметь место господство государственной власти над народом, и будет иметь место экономический и физический геноцид народа со стороны государственной власти.

Таким образом, искоренение геноцида народа в сфере «здравоохранения» – **необходимое условие существования каждого человека в обществе и в государстве.**

Поэтому, создание политико-правовых и социально-экономических основ решения данной проблемы, а затем и ее практическое решение является (должно быть) одной из важнейших задач государственной власти, действительно служащей интересам народа.

Необходимо особенно отметить, что **не человек рождается и существует для государства, а государство существует для человека – для обеспечения достойной жизни человека и благосостояния народа.**

Исходя из этого, защита жизни человека и, соответственно, защита его здоровья – **главнейшая обязанность государства**, что представляет собой конституционно узаконенное требование.

Заслуживает особо быть отмеченным, что **революционно новые – универсальные – пути и механизмы охраны здоровья каждого человека были разработаны мной еще много лет назад, которые нашли отражение в одной из моих монографий, изданной в 2003 году [1].**

Далее предлагаю отрывок из вышеотмеченной монографии.

* * *

Защита прав и свобод человека, создание истинно человеческих условий для жизни и деятельности народа и обеспечение удовлетворения постоянно растущих потребностей людей по отношению к этим условиям – главная обязанность любой государственной власти, ибо без наличия отмеченных условий невозможно проявление личностного потенциала человека – каждого члена общества и, соответственно, невозможна истинно человеческая жизнь народа.

Исходя из вышеотмеченного, **в условиях нормальной общественной жизни вообще не должна существовать проблема минимальной заработной платы, так как обеспечение каждого человека – каждого члена общества – хотя бы на уровне прожиточного минимума, необходимое условие физического существования народа.**

Таким образом, когда народ – большинство населения – не обеспечен прожиточным минимумом, то это вызывает физическое уничтожение общества и разрушение государства.

В связи с вышеотмеченной проблемой обеспечения каждого человека прожиточным минимумом, приходим к логическому выводу о том, что та государственная власть, которая в течение нескольких лет не может создать или не создает для каждого человека – для каждого члена общества – хотя бы условия обеспечения про

житочным минимумом, мягко говоря, не имеет ни юридического и ни морального права для пребывания во власти (!!).

Находящаяся на службе у народа компетентная, способная и нравственная государственная власть не будет (не должна) тратить годы на то, чтобы решить проблему обеспечения каждого человека хотя бы прожиточным минимумом.

Если же существующая государственная власть реально не может достичь этого, то тогда она еще вначале – если не до прихода к власти, то хотя бы сразу после прихода к власти – сама должна отказаться от этой власти (от нахождения в этой власти), так как, в противном случае, пребывание отмеченной государственной власти во власти должно быть квалифицировано как тяжкое и, в то же время, умышленно совершенное преступление, направленное против интересов народа.

В связи с проблемой минимальной заработной платы необходимо особо отметить, что, по моему глубокому убеждению, минимально допустимый уровень оплаты труда государственная власть вообще не должна устанавливать отдельно от прожиточного минимума, ибо прожиточный минимум должен представлять собой тот минимальный предел, ниже которого заработная плата в государстве вообще не должна существовать.

Согласно Всеобщей декларации прав человека от 10 декабря 1948 года (Статья 23, пункт 3): “Каждый работающий имеет право на справедливое и удовлетворительное вознаграждение, обеспечивающее достойное человека существование для него самого и его семьи и дополняемое, при необходимости, другими средствами социального обеспечения” [2, с. 16].

Кроме того, согласно первому пункту 25-ой статьи Всеобщей декларации прав человека: “Каждый человек имеет право на такой жизненный уровень, включая пищу, одежду, жилище, медицинский уход и необходимое социальное обслуживание, который необходим для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, и право на обеспечение на случай безработицы, болезни, инвалидности, вдовства, наступления старости или иного случая утраты средств к существованию по независящим от него обстоятельствам” [2, с. 16].

Исходя из вышеотмеченного, в том случае, когда заработная плата работника не превышает уровень прожиточного минимума, налогообложение физического

лица подходным и/или другим налогом не должно происходить, что необходимо предусмотреть в Конституции государства и, соответственно, в Налоговом кодексе.

В противном случае, даже заработная плата, начисленная работнику на уровне прожиточного минимума, реально не обеспечит существование человека, т.е. данного работника.

В частности, по моему глубокому убеждению, Статья 32-ая Конституции Грузии, которая имеет следующую формулировку: “Государство способствует трудоустройству граждан Грузии, оставшихся без работы. Условия обеспечения прожиточным минимумом и статус безработного определяются законом” [3, с. 15], должна быть сформулирована в следующей редакции:

“Государство способствует трудоустройству граждан Грузии, оставшихся без работы. Условия обеспечения прожиточным минимумом каждого человека, в том числе, пенсионеров, физических лиц, имеющих статус безработного и других, а также статус безработного определяются законом. Заработная плата на уровне прожиточного минимума налогообложению не подлежит”.

Таким образом, согласно Конституции Грузии, Государственная власть обязана создать для каждого работника хотя бы условия обеспечения прожиточным минимумом и эти условия определить законом.

Соответственно, совершенно недопустимо установление государственной властью минимальной заработной платы ниже уровня прожиточного минимума даже в том случае, когда государственная власть не имеет возможности обеспечения работников минимальной заработной платой на уровне прожиточного минимума, и когда она, вместе с тем, не имеет способности к созданию и реализации этих возможностей.

Более того, установление государственной властью уровня минимальной заработной платы ниже уровня прожиточного минимума явно противоречит всеобщей декларации прав человека (Статья 3), согласно которой *“Каждый человек имеет право на жизнь...”* [2, с. 13], и, как уже было отмечено, представляет собой антиконституционное деяние, ибо, например, согласно Конституции Грузии (Статья 15, пункт 1), *“Жизнь – неприкосновенное право человека, и оно защищено законом”* [3, с. 9], а установлением величины минимальной заработной платы ниже уровня прожиточного минимума государственная власть фактически антиконституционно **“узаконивает” физическое уничтожение человека.**

Следовательно, в данном случае государственная власть выносит народу (большинству населения) смертный приговор, притом осуществляемый мучением – постепенно, а не мгновенно – расстрелом, что явилось бы более легкой формой исполнения смертного приговора (?!).

Отмеченный факт, когда государственная власть **“узаконивает” уровень минимальной заработной платы ниже уровня прожиточного минимума, по моему глубокому убеждению, является фактом незаконно “узаконенного” экономического геноцида народа со стороны государственной власти и этот факт, соответственно, должен быть назван именно экономическим геноцидом.**

Введенный мной в политический и научный оборот термин **“экономический геноцид народа”** означает (под этим термином я подразумеваю) создание государственной властью, с использованием политических и “правовых” средств, таких условий для народа – для подавляющего большинства населения, которые вызывают экономический геноцид этого народа, в результате чего одна часть народа уничтожается непосредственно физически (самоубийства, смерть от вынужденного голодания и т.д.); вторая часть народа попрошайничает на улицах, в общественном транспорте и т.д.; третья часть фактически находится в состоянии беспризорно оставшихся и бродячих на улице собак, которые ищут пищу в мусорных ящиках;

четвертая часть народа (кому удастся это сделать, и, среди них, лица с высшим образованием и учеными степенями) бежит за границу, чтобы унизительным, тяжелым, часто нелегальным рабским трудом найти средства существования для себя и для своей семьи, и чтобы этим спасти себя и своих близких от физического уничтожения; определенная часть народа с целью физического спасения вынуждена торговать своим собственным телом у себя на родине или, если удастся, за рубежом и т.д.; а малая часть народа обогащена, в большинстве случаев, за счет ограбления государства и, соответственно, народа (?!).

Вышеотмеченные факты еще раз подтверждают, что в данном случае действительно имеет место экономическое уничтожение – экономический геноцид народа, который само собой вызывает физическое уничтожение народа (?!).

Вместе с тем, я далек от мысли о том, что государственная власть может иметь желание устроить экономический геноцид своему народу – подавляющему большинству населения страны, или даже малой ее части, но когда в результате “деятельности” или бездействия государственной власти большинство населения страны не обеспечено даже на уровне прожиточного минимума, то в этих условиях явно имеет место экономический геноцид народа, тогда как в государстве каждый человек должен быть обеспечен хотя бы на уровне прожиточного минимума.

Таким образом, по моему глубокому убеждению, явными примерами экономического геноцида являются факты, когда заработная плата, пенсии, стипендии и т.д. в государстве существуют ниже уровня прожиточного минимума.

В связи с проблемой минимальной заработной платы заслуживает внимания то обстоятельство, что Всеобщей декларацией прав человека (Статья 23, пункт 3) минимальная заработная плата предусматривается для обеспечения достойного человека существования работника и его семьи [2, с. 16], тогда как прожиточный минимум рассчитывается на одного человека [4, с. 334].

Следовательно, минимальная заработная плата может быть на уровне прожиточного минимума в том случае, если работнику приходится содержать только самого себя, т.е. в том случае, когда семья работника состоит из одной души.

Если же работник содержит семью, состоящую из нескольких душ, то тогда, соответственно, его заработная плата должна учитывать необходимость обеспечения каждого члена семьи этого работника хотя бы на уровне прожиточного минимума.

Вместе с тем, необходимо особо отметить, что государственная власть не сможет обязать частный сектор, чтобы в данной сфере общественной жизни при определении минимальной заработной платы учитывали необходимость обеспечения каждого члена семьи работника прожиточным минимумом, ибо это будет антиконституционным деянием со стороны государственной власти.

Поэтому, обеспечение на уровне прожиточного минимума членов семьи работников, занятых как в государственном, так и в частном секторе, в нужном случае, должно осуществить государство, а каждый работник должен быть обеспечен минимальной заработной платой хотя бы на уровне прожиточного минимума.

Кроме того, в связи с проблемой минимальной заработной платы необходимо учесть также, что минимальная заработная плата – это “уровень заработной платы работника неквалифицированного труда” [4, с. 454].

Вместе с тем, если учесть, что прожиточный минимум – это “уровень доходов..., необходимых для обеспечения жизнедеятельности человека...” [4, с. 334], то тогда становится ясно, что недопустимо, чтобы прожиточный минимум и, соответственно, минимальная заработная плата работника неквалифицированного

труда и, например, профессора (деятельность которого наряду с высокой квалификацией требует и значительных дополнительных затрат), были одинаковыми.

Таким образом, минимальная заработная плата, по моему глубокому убеждению, для разных категорий работников должна быть разной, хотя даже величина минимальной заработной платы работника самой низкой категории (работника неквалифицированного труда) не должна быть установлена ниже уровня прожиточного минимума, т.е. вышеотмеченная дифференциация минимальной заработной платы должна производиться выше уровня прожиточного минимума, ибо установление величины минимальной заработной платы ниже уровня прожиточного минимума недопустимо.

В связи с минимальной заработной платой острую проблему представляет собой также то обстоятельство, что в любом случае обязательно должна быть обеспечена охрана здоровья каждого человека, что также необходимо для его существования.

Вместе с тем, необходимо особо обратить внимание на то обстоятельство, что в минимальной заработной плате не могут быть предусмотрены ожидаемые затраты на охрану здоровья индивидуально для каждого человека, которые (т.е. эти затраты) для разных работников одинакового уровня, имеющих одинаковую заработную плату, по независящим от них причинам, могут оказаться совершенно разными.

Поэтому, некоторым работникам, например, для проведения хирургической операции, приобретения лекарств и т.д., возможно не хватит даже десятикратная и стократная минимальная заработная плата.

В таком случае, естественно, что даже разговоры об обеспечении каждого человека прожиточным минимумом лишены всякого основания, а поэтому они излишни.

Для решения отмеченной проблемы, по моему глубокому убеждению, должен быть создан и задействован следующий социально-экономический и правовой механизм:

Каждый человек должен платить определенный уровень налога, с учетом уровня его заработной платы, но только в том случае, если его заработная плата превышает уровень прожиточного минимума (с учетом того, чтобы этот налог не задел прожиточный минимум), и, в то же время, каждый человек, независимо от того, подлежит он или не подлежит налогообложению для охраны здоровья, должен быть всячески обеспечен охраной его здоровья со стороны государства (лечением, лекарствами и т. д.), без специальных на то затрат со стороны пациента во время лечения и/или после лечения.

Внедрение предложенного мной выше механизма, вместе с тем, вовсе не означает переход на бесплатное медицинское обслуживание со стороны государства, ибо это фактически будет происходить за счет народа и медицинские учреждения будут получать соответствующее финансирование со стороны государства, что ни в коем случае не противоречит принципам рыночной экономики в общегосударственном масштабе.

Хотя, если бы внедрение отмеченного механизма даже и противоречило бы принципам рыночной экономики, то в данном случае это все-таки не было бы основой для тревоги, ибо в условиях Истинно человеческого общества, или на пути строительства этого общества, по моему глубокому убеждению, принципы рыночной экономики не являются (не должны быть) самоцелью, а являются (должны быть) лишь необходимыми средствами реализации интересов народа.

Следовательно, в условиях Истинно человеческого общества, или на пути строительства этого общества, критерием эффективного использования рыночных отношений должна быть реализация социальной цели [5].

Необходимо особо обратить внимание на то обстоятельство, что в результате внедрения вышеотмеченного социально-экономического и правового механизма каждый человек (*в том числе, пенсионеры, дети и т.д.*) будет защищен в случае болезни, что является его конституционным правом, ибо, как уже было отмечено: "Жизнь – неприкосновенное право человека, и оно защищено законом" [3, с. 9].

Для преодоления отмеченных проблем и предотвращения еще в корне тех аналогичных проблем, которые могут возникнуть в будущем, в соответствии с Теорией сбалансированности прав и ответственности должностных лиц [6; 7], должны быть созданы механизмы юридической (в том числе – уголовной) ответственности должностных лиц, *которые (т.е. механизмы юридической ответственности) будут задействованы как в отношении виновных к настоящему времени должностных лиц, продолжающих экономический геноцид народа и т. д., так и в отношении тех должностных лиц, которые будут виновны в создании аналогичных проблем в будущем.*

* * *

В заключение считаю необходимым особо отметить, что, как известно, в современном мире – начиная от развитых государств и кончая развивающимися странами – идут обсуждения, рассуждения, споры по поводу того, каковым должно быть страхование здоровья человека и народа в целом.

Однако, как уже было отмечено выше, с учетом значимости охраны здоровья человека, явно лишено справедливой, правовой и логической основы всякое суждение в науке и в политике о том, какие системы и формы страхования здоровья человека должны быть использованы в том или ином государстве, ибо охрана здоровья любого человека без всякого специального страхования должна быть автоматически максимально обеспечена государством, так как, в противном случае, государственную власть никак нельзя будет считать полноценной государственной властью, т.е. нельзя будет считать ее той государственной властью, деятельность которой служит интересам народа.

Более того, государственную власть, которая не в состоянии обеспечить каждого человека прожиточным минимумом и которая не способна обеспечить охрану здоровья каждого человека, по моему глубокому убеждению, следует считать организатором геноцида своего народа.

Использованная литература

1. Кураташвили Альфред А. Права человека и теории экономического выживания народа. *Экономический и морально-психологический геноцид: политико-правовые и социально-экономические пути и механизмы его искоренения (монография на грузинском, русском и английском языках)*. Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
2. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г. Права человека: Сборник международных документов. – М.: Юридическая литература, 1998.
3. Конституция Грузии. Принята 24 августа 1995 года. Тбилиси: Юридическая и издательская компания НОРМА ООО, 1996.
4. Большой экономический словарь /Под ред. А. Н. Азрилияна. – 3-е изд. стереотип. – М.: Институт новой экономики, 1998.
5. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках)*. Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

6. **Кураташвили Альфред.** Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц – необходимая правовая основа социальной справедливости. Международный научный журнал “Прогресс”, 2001, № 1-2. Тбилиси: Международное издательство “Прогресс”, 2001, с. 23-32.
7. **Кураташвили Альфред А.** Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. *Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

Kuratashvili Alfred

Doctor of Economic Sciences, Professor

**LIVING WAGE AND HEALTH CARE PROBLEMS:
OBJECTIVE NEED OF OVERCOMING OF GENOCIDE OF THE PEOPLE**

Summary

In scientific work are considered problems of living wage and people health care. The special attention is addressed to need of overcoming of genocide in the sphere of people health care.

СОЦИАЛЬНАЯ ПРИБЫЛЬ – КРИТЕРИЙ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА

Исследование проблем эффективного функционирования общества и государства является важнейшим направлением в экономической науке и в общественной науке в целом.

Притом, центральной проблемой в научном анализе функционирования общества и государства является определение главного критерия эффективности общественно-государственной системы.

Данная проблема непосредственно связана с проблемой эффективности государственного управления, ибо определение главного критерия эффективного функционирования общества и государства является – *должно быть* – центральным ориентиром при разработке стратегии и тактики политического менеджмента с целью достижения результатов, соответствующих этому критерию.

Таким образом, **определение главного критерия эффективного функционирования общества и государства, а значит, и определение критерия эффективности государственного управления имеет принципиальное значение для разработки стратегии и тактики политического менеджмента, и для достижения результатов, которые соответствовали бы данному критерию, т.е. которые соответствовали бы главному критерию эффективного функционирования общественно-государственной системы.**

Исследованию проблем эффективного функционирования общества и государства – как необходимому условию определения главного критерия эффективности государственного управления, всегда уделялось особое внимание, ибо решение этих проблем имеет принципиальное значение для эффективного функционирования общественно-государственной системы, а значит, и для реализации интересов народа.

Вместе с тем, **для повышения эффективности управления обществом и государством необходимо, прежде всего, определение не просто главного критерия эффективности государственного управления, без учета целевой направленности функционирования общества и государства, а принципиально важно определение главного критерия эффективности государственного управления, нацеленного на реализацию интересов человека – на реализацию интересов народа.**

Следовательно, в соответствии с вышеотмеченным необходима разработка новых научных подходов, нацеленных именно на реализацию интересов человека – на реализацию интересов народа.

Важно обратить внимание на то, что среди научных публикаций других авторов не встречаются труды, в которых исследование проблем эффективного функционирования общественно-государственной системы и связанное с этим исследование проблем государственного управления были бы непосредственно связаны с социальной прибылью, что вызвано, прежде всего, тем, что сама категория социальной прибыли разработана и опубликована мной [1].

Таким образом, даже сам термин «социальная прибыль», которую я рассматриваю как неэкономическую прибыль, *являющуюся результатом целенаправленного функционирования, как сферы экономики, так и всех других сфер общественной жизни*, и подразумевающую повышение степени реализации интересов народа – повышение качества жизни каждого человека, в научный оборот введен именно мной.

Считаю необходимым особо отметить, что анализ последних исследований в области управления обществом и государством приводит к научно обоснованному

выводу о том, что исследование категории социальной прибыли является принципиально новым направлением в науке государственного управления, ибо в научной литературе и в практике прибыль, как известно, рассматривается лишь как экономическая категория. В частности, как отмечается в Википедии – в свободной энциклопедии: **«Прибыль** – разница между **доходами** (выручки от реализации товаров и услуг) и **затратами** на производство или приобретение и сбыт этих товаров и услуг. Прибыль = Выручка - Затраты (в денежном выражении)» [2].

Кроме того, например, в известной Экономической энциклопедии, «Прибыль» также рассматривается как «превышение доходов от продажи товаров и услуг над затратами на производство и продажу этих товаров; обобщающий показатель финансовых результатов хозяйственной деятельности; определяется как разность между выручкой от реализации продукта хозяйственной деятельности и суммой затрат факторов производства на эту деятельность в денежном выражении» [3, с. 608].

Следовательно, как в вышеотмеченной, так и в любой другой научной и т.д. литературе прибыль рассматривается лишь как экономическая категория, что подтверждает принципиальную значимость исследования проблем в направлении предложенной мной категории – социальной прибыли.

В связи с исследованием проблем эффективного функционирования общества и государства важно обратить также особое внимание на то, что исследование теоретических проблем государственного управления в условиях глобального кризиса приобретает особую актуальность и значимость, ибо в этих условиях все более усложняется проблема эффективного функционирования социально ориентированной рыночной экономики, а, следовательно, становится все более сложной проблема реализации интересов народа [4].

Вместе с тем, реализации интересов народа, т.е. решение социальных проблем – необходимое требование функционирования социально ориентированной рыночно-экономической системы.

Таким образом, **главным критерием эффективного функционирования социально ориентированной рыночной экономики, как я отмечал и ранее, является «решение социальных проблем и обеспечение высокого качества жизни каждого человека»** [5, с. 12], хотя социально ориентированная рыночная экономика – это все-таки рыночная экономическая система, а потому она нацелена, прежде всего, на получение прибыли.

«Притом, – как отмечалось в связи с этим мной там же, – главный критерий социально ориентированной рыночной экономики охватывает (объединяет) одновременно два критерия: реализацию экономической цели, т.е. получение прибыли, и решение социальных проблем. Однако по мере развития отмеченного типа рыночной экономики все более резко вырисовывается значение решения социальных проблем как главного критерия эффективного функционирования социально ориентированной рыночной экономики» [5, с. 12-13].

Следовательно, значение социальной прибыли все более возрастает по мере развития социально ориентированной рыночной экономики, по мере развития общества и государства в целом, а с переходом общественно-государственной системы к социально нацеленной экономике, свойственной Истинно человеческому обществу и Истинно человеческому государству [6], социальная прибыль становится определяющим критерием эффективного функционирования общественно-государственной системы, ибо в условиях Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, категория социальной прибыли должна рассматриваться – как определяющая цель, которой как непосредственно, так и в конечном счете, должна быть подчинена прибыль – как экономическая категория.

Считаю необходимым привести здесь же формулу сущностной природы Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, *разработанную профессором Альфредом А. Кураташвили и опубликованную им еще в 1980 году.*

Это формула: "**Ч – Д – Ч¹**", где исходным является **Ч – человек**, с его объективно обусловленной социальной целью, исходя из которой и за которой следует **Д – деятельность**, и в результате опять **Ч¹ – человек**, но уже реализация цели человека и рождение новых возросших потребностей и цели (именно потому **Ч¹**), за которой следует опять деятельность и как результат **Ч²** и т.д. ... **Ч[∞]**" [7, с.39].

Исходя из вышеотмеченного, главным критерием эффективного функционирования действительно цивилизованного – *истинно человеческого* – общества и государства должна быть социальная прибыль, т.е. должна быть степень реализации социальной цели – степень реализации интересов народа, ибо социальная прибыль – это возрастание степени реализации социальной цели, это рост качества жизни каждого человека и народа в целом.

Поэтому, именно росту качества жизни каждого человека должны быть подчинены все экономические показатели – как необходимые средства реализации социальной цели, ибо социальная прибыль – это главный критерий эффективного функционирования общественно-государственной системы, и, вместе с тем, – это главный критерий эффективного управления обществом и государством.

Наряду с этим – и в связи с этим – принципиально важно отметить, что «действительное качество жизни, – *как отмечал профессор Альфред А. Кураташвили еще в 1980 году*, – это конъюнкция удовлетворения и материальных, и духовных потребностей, и всестороннего развития личности в интересах самого человека – в интересах реализации социальной цели, т.е. когда одновременно присутствуют все три компонента реализации социальной цели» [7, с.37].

«Притом, – *как там же отмечал профессор Альфред А. Кураташвили*, – чем полнее реализуется отмеченная социальная цель – чем выше степень реализации этой цели, тем выше и качество жизни» [7, с.37].

Следовательно, **социальная прибыль – это действительно главный критерий эффективного функционирования общества и государства, служащего интересам человека, а значит, еще раз приходим к логическому выводу о том, что социальная прибыль действительно должна быть и главным критерием эффективности государственного управления.**

Необходимо здесь же особо отметить, что с точки зрения интересов народа, прибыль – как экономическая категория, является категорией средств, ибо основывается на философии, *называемой профессором Альфредом Кураташвили*, философией средств [8; 9], тогда как категория социальной прибыли, а равно и теория социальной прибыли, основываются на Философии социальной цели [8; 9], на основе которой и должно быть построено Истинно человеческое общество и государство.

Использованная литература

1. **Кураташвили Анзор А.** Теория социальной прибыли – принципиально новое направление в науке государственного управления. Научные изыскания в государственном и муниципальном управлении. Академия муниципального управления. (Киев, Украина). Сборник научных трудов. Выпуск 1/2011. Киев – 2011, с. 89-95.
2. **Прибыль.** Материал из Википедии — свободной энциклопедии.
<http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%8B%D0%BB%D1%8C>

3. **Экономическая энциклопедия** / Науч.-ред. совет. изд-ва "Экономика"; Ин-т экон. РАН; Гл. ред. Л. Н. Абалкин-М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1999.
4. **Кураташвили Анзор А.** Мировой финансово-экономический кризис и проблемы институционального обеспечения социальной ориентации рыночной экономики. *Матермалы IX Международной научно-практической конференции: «Конкурентоспособность национальной экономики»* (27 марта 2009 года). Сборник научных трудов Киевского Национального университета имени Тараса Шевченко: «Теоретические и прикладные вопросы экономики». Выпуск 19. Киев: «Киевский университет», 2009, с.130-134.
5. **Кураташвили Анзор А.** Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективно функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2008.
6. **Кураташвили Альфред А.** Альтернативное представление об ориентации общества и государства. Bulletin "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 10 (60), October, 1999. New York, USA.
7. **Кураташвили Альфред А.** Социально-экономический закон движения и проблемы исходного и основного воспроизводственных отношений. Материалы Республиканской научной конференции: "Актуальные проблемы теории" (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: "Мецниереба", 1980.
8. **Кураташвили Альфред А.** Философия цели – альтернатива философии средств (монография на грузинском и русском языках). Тбилиси: "Мецниереба", 1997.
9. **Кураташвили Альфред А.** Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках)*. Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

Kuratashvili Anzor
Academic Doctor of Economics

SOCIAL PROFIT – CRITERION OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF SOCIETY AND STATE

Summary

In scientific work is considered the category of social profit offered by the author – as the main criterion of effective functioning of society and the state.

მ ა კ რ ი მ ა მ ე რ ი მ ა მ ა

Marina Muchiashvili

Academic Doctor of Economics

Associated Professor of Tbilisi State University

**ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE FDI ON THE ECONOMIC
GROWTH OF GEORGIA**

After “Rose Revolution” Georgian economy was characterized by high growth rate. From economic analysis it is find out that Foreign Direct Investment (FDI) inflow played significant role for the increase of GDP. Some investigations evidences that FDI share in GDP growth was exclusively high in 2006 – 2007 years. In particular, it composed almost 88 % of GDP growth in 2007. According this indicator Georgia was the outlier compare with other CIS countries, by which average indicator in GDP growth reached 10%. Significant growth of FDI in Georgia in these years stipulated several factors, from which we can figure out such important factor as the interest of world developed countries from gas transportation point of view pass around Russia. In condition of stable political situation a lot of investment projects were successful and accordingly this caused significant increase in FDI. The situation changed in essence and by the influence of August war and world financial crises, when efficiency of a lot of projects were indubitable and it was stopped or postponed for some time period. Accordingly FDI inflow decreased. Considering above mentioned situation, country faced ways how to solve the problems caused by economic crises, for which Georgian government worked out stimulus plan- fiscal policy that foresee growth of state budget expenditures and directing state budget resources according various investment projects, including road infrastructure financing on the whole. By the implementation of above mentioned programs Georgia overcome economic fall down problems and according 2009 data GDP fall down indicator composed only minus 3,9% (compare with minus 10-15% in another CIS). Reaching this outcome was possible by considerable help of international organizations, though we should mention here that foreign debt/GDP ratio considerably increased in this period -to 42% of GDP.

The significant changes in trade and investment policies and the regulatory environment in Georgia after Rose revolution, including trade policy and tariff liberalization, the deregulation and privatization of many industries, has been the most significant catalyst for FDI expanded role. Nowadays, foreign direct investment plays an extraordinary and growing role in our country. It can provide a firm with new markets and marketing channels, cheaper production facilities, access to new technology, products, skills and financing. For a firm which receives the investment, it can provide a source of new technologies; capital, processes, products, organizational technologies and management skills, and can provide a strong impulse to economic development.

Attracting FDI to Georgia after Rose Revolution and slowing it down after Georgia – Russian war – a country with low national savings and insufficient capabilities of establishing new capacities for boosting economic prosperity – is an issue of major importance nowadays. Georgia needs to improve its business environment to recover from a dramatic drop in foreign investment and secure economic growth.

Analysing current situation of the country we can conclude that despite the improvement of the investment climate in Georgia, after 2003, there still remain a number of complex problems about defending property, financial transparency, stability, and outdated material – technical base, underdeveloped infrastructure and so on. By consideration these and other factors, in the respect of effectiveness, FDI still do not have enough and corresponding

impact on employment and social existence or well – being of society. That is quite serious thing, but all these are not caused due to the current political instability and war situation, because Georgia has these kinds of problems already for a long time. In other case, it will be impossible to achieve improvement, increasing tendency and development of national economy, also to maintain the current tendency. In this situation: decreased number of investments in Georgia, acute deficit of international investment resources (which is created in the world after crises), poor FDI resources and mobilization problems (mistrust) raise a question for investment policies’ next improvement and creating solid guarantees for the protection of investors. The government needs to improve the rules of the game in respect to property rights, the independence of judicial system as well as the proper behaviour of the tax administration. Georgia needs to keep existing investors and to treat them correctly. The return of investors would prove vital for Georgia when it runs out of \$4.5 billion in international aid and loans committed to the country after the war by donors and financial institutions up to 2013.

FDI has the potential to generate employment, raise productivity, transfer skills and technology, enhance exports and contribute to long -term economic development of our country.

All the above considerations together with the decreasing FDI trends in Georgia have made the investment climate a critical issue for growth and development. The challenges are to restore the credibility and stability of the financial system and to provide the “right” stimulus to investment and renew the commitment to an open economy.

Study of the FDI data for the period of 2003-2008 years shows that the implementation reforms of tax system led to positive changes in Business environment in Georgia, and as a result flows of FDI increased. However, nowadays the tax administration is still amongst the major problems for investors and further improvements in tax system are still necessary.

Economic fundamentals-market size, market growth, availability of good quality and appropriate human resources and infrastructure- are generally regarded as the key determinants of investment. A good investment climate is an essential pillar of a country’s strategy to stimulate economic growth, which in turn generates opportunities for poor people to have more productive jobs and higher income.

There is many other general business and investment related policies and regulations that can affect FDI. Among them are the following: taxation, foreign exchange controls, trade permits and transfer of capital, labour regulation, land and property rights, environmental management, corporate governance and accounting practices, the judiciary and rule of law, competition, intellectual property protection, transfer of technology, sector specific regulation and regional trade agreements. Furthermore, there is an important role for education policy in Georgia’s overall strategy for economic revival and for the attraction of FDI.

Economists all over the world agree that there is a certain positive relationship between GDP and FDI inflows. Empirical results of numerous econometric researches have shown that foreign direct investments have influence on economic growth. Regression analysis show that FDI positively influences economic growth in Georgia and thus the increase in FDI inflows is one of the main factors for the economic prosperity of our country and the existing investment climate is the major determinant of the amount of FDI that flows into the country.

Implementation of stimulative fiscal policy – increase of G - in 2009-2010 years has had big influence on the value of Investment. Research work done in different countries show different effects of increase of G on I. In some countries it has crowding out and in others crowding in effect on investment. In countries where state investments took place mainly in education and in healthcare there had been a crowding in effects. In other countries we can see crowding out effects. In Georgia after 2008 year the role of government increased rapidly, and it had - crowding out effect on the Investment component of the GDP; also it had the negative

effect on the NE component of GDP. These impacts should be taken into account when Government draws out countries' future economic policy.

FDI, in its classic definition, is defined as a company from one country making a physical investment into building a factory in another country. In recent years, given rapid growth and change in global investment patterns, the definition has been broadened to include the acquisition of a lasting management interest in a company outside the investing firm's home country. So, it may take many forms, such as a direct acquisition of a foreign firm, construction of a facility, or investment in a joint venture or strategic alliance with a local firm with attendant input in technology. Analyzing FDI implementation and its structural peculiarities in Georgia we can conclude, that main form of FDI in our country was direct acquisition, and increase of such kind of FDI has a little effect on the decrease of unemployment rate and future sustainable economic growth.

We can conclude that for the increase of the FDI in our country, the main factors are: Stable tax policy, future improvements in Investment climate, in defending private property, in financial transparency, in macroeconomic stability, so on. In addition, nowadays, for Georgia implementation of the optimal fiscal policy and decrease of the role of the Government is a key issue too. By consideration these and other factors, in the respect of effectiveness, FDI still do not have enough and corresponding impact on employment and on increasing living standards of the population of the country.

References

1. Kakulia R., The role of FDI in transitional and Developing Countries and the Benefit-Maximizing Government Policies. Published by "Aradany", Tbilisi. 2008.
2. Kbiltsetsklashvili T., Investment climate in Georgia: Recent improvements and new Challenges". Tbilisi. 2010.
3. Agosin M., "foreign Investment in Developing Countries: Does it Crowd in Domestic Investment/UNCTAD Discussion paper 146.
4. Aitken B., Hanson G., Harrison A. "Spillovers, FDI and Export Behavior", NBER W/P. 1997.
5. Sass M., "competitiveness and economic policies related to FDI" W/P#3, ministry of finance of Hungary. 2003.
6. Hirvasnsalo I. "FDI around the Baltic see. Is there Competition among countries in attracting FDI?".2001.

ლალი ჩაგელიშვილი-აგლაძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი

გლობალიზაციის თანამედროვე ასპექტები

გლობალური ეკონომიკის ფორმირების პირობებში ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური საქმიანობის ინტერნაციონალიზაციის ხარისხს, მეცნიერების და ტექნოლოგიების განვითარების დონეს. განვითარებადი ქვეყნებისათვის ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მსოფლიო სამეცნიერო მიღწევებთან ადაპტაციას და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის გაღრმავებას. გლობალური ეკონომიკის ფორმირების პირობებში ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მახასიათებელია რეგიონულ ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართვა, განსაკუთრებით იმ ეკონომიკურ დაჯგუფებებში ინტეგრირება, რომლებშიც წარმოდგენილი არიან პოსტინდუსტრიული ქვეყნები. აღნიშნული, განვითარებული ქვეყნების ბაზრებთან მიღწევადობის, მათთან სამეცნიერო-ტექნიკურ სფეროში თანამშრომლობის გაღრმავების გათვალისწინებით ხელს შეუწყობს პოსტინდუსტრიული ეკონომიკის ფორმირებისათვის აუცილებელი წინამძღვრების შექმნას. ამავე დროს, ყოველი ეროვნული ეკონომიკის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს რაც შეიძლება სწრაფი გადასვლა ეკონომიკური ზრდის იმ სტადიაზე, რომელიც დაფუძნებულია მეცნიერებატყვად დარგებში ინვესტიციებზე, ინოვაციებზე.

XX – XXI სს-ის მიჯნაზე მსოფლიო ეკონომიკის ძირითად ტენდენციას წარმოადგენს პოსტინდუსტრიალიზაცია. ამ პერიოდში იკვეთება მომსახურების ზრდა, განათლების მაღალი დონე, შრომისადმი ახლებური დამოკიდებულება, ეკოლოგიური პრობლემების გააქტიურება, ეკონომიკის ჰუმანიზაცია, საზოგადოების ინფორმატიზაცია, მცირე ბიზნესის რენესანსი და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე მსოფლიოში ქვეყნებს შორის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების განსხვავებები მაინც არსებობს, განვითარების დონის მიხედვით ჩამორჩენილი და ლიდერი ქვეყნების შემადგენლობა იცვლება. ეს პროცესი დაჩქარდა XX საუკუნის მეორე ნახევარში, რის შედეგადაც განვითარებული ქვეყნების რიცხვში, იაპონიის კვალდაკვალ, შევიდნენ სამხრეთ კორეა, სინგაპური, ტაივანი და ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები ჩინეთის სახით.

თუ წინა ასწლეულის განმავლობაში იზრდებოდა დასავლეთის ქვეყნების, შემდეგ კი რუსეთისა და იაპონიის ეკონომიკური სიძლიერე, XX საუკუნის უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში შეიმჩნევა უკუ პროცესი – მსოფლიო მშპ-ში იზრდება ჩინეთისა და განვითარებადი ქვეყნების წილი. განვითარებული ქვეყნების შიგნით ჩამოყალიბდა ე.წ. "ტრიადა" – აშშ, ევრო კავშირი და იაპონია. გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის ეკონომიკური სიძლიერის მიხედვით მთავარი ადგილი ჩინეთმა დაიკავა. ამ ტენდენციის მიხედვით, მსოფლიოს ეკონომიკურ ბირთვად შეიძლება წარმოგვიდგეს აღმოსავლეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზია, რომელიც გადაიქცევა აზია-წყნარი ოკეანის მაკროეკონომის ცენტრად ⁵.

⁵ А.С. Булатов - Мировая экономика; М.2001; ст.5

აღნიშნული პრობლემის კვლევისას რუსი მეკვლევარი, ემდ, პროფ. ვ. პანტინი ერთმანეთთან ადარებს ინტეგრაციის გრძელ, გლობალიზაციის შედარებით მოკლე ტაღლებსა და საერთაშორისო ბაზრის ევოლუციის ციკლებს, რომელიც 4 ფაზისაგან შედგება: სტრუქტურული კრიზისის (სკ), ტექნოლოგიური გადატრიალების (ტგ), მსოფლიო ძვრებისა (მძ) და საერთაშორისო ბაზრის რეეოლუციის (სბრ) ფაზისგან. იგი აღნიშნულ ციკლებს შემდეგი დაყოფით წარმოადგენს:⁶

I ციკლი: 1753—1789 (სკ), 1789—1813 (ტგ), 1813—1849 (მძ), 1849—1873 (სბრ).

II ციკლი: 1873—1897 (სკ), 1897—1921 (ტგ), 1921—1945 (მძ), 1945—1969 (სბრ).

III ციკლი: 1969—1981 (სკ), 1981—2005 (ტგ), 2005—2017(მძ), 2017—2041 (სბრ) ⁷.

აკვირვებები ცხადყოფს, რომ გლობალიზაციის გაძლიერების პროცესი მთლიანად – სტრუქტურული კრიზისისა და ტექნიკური გადატრიალების ფაზებს, ხოლო გლობალიზაციის შესუსტების ტაღლები მსოფლიო ძვრებისა და საერთაშორისო ბაზრის რეეულიციის ფაზებს მოიცავს. აქედან ნათლად ჩანს საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემის ევოლუციის მექანიზმი. სტრუქტურული კრიზისისა და ტექნოლოგიური გადატრიალების ფაზებისათვის დამახასიათებელია ევოლუციური ცვლილებები. ამ დროს, სტაბილური მსოფლიო წესრიგის პირობებში, გლობალიზაცია თანდათანობით ძლიერდება. II და IV ფაზების დროს, გეოეკონომიკური და გეოპოლიტიკური რეეოლუციური გარდაქმნების შედეგად ხდება რადიკალური ცვლილებები, რაც საერთაშორისო ურთიერთობებზე აისახება. შესაბამისად, გლობალიზაცია ამ პერიოდში სუსტდება. ვ. პანტინი აღნიშნულს მიაკუთვნებს გლობალიზაციის შედარებით პირობით რხევებს, განვითარების საერთო ტენდენციებთან ერთად. გლობალიზაციის ტენდენციების მსგავს ანალიზს აკეთებენ ასევე უცხოელი ეკონომისტები და ფილოსოფოსები: საველიევი, კონდრატიევი, ო.შპინგლერი და სხვები. ისტორიულ ჭრილში მათ მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყოფს, რომ გლობალიზაციის ციკლები, ყოველი მომდევნო, წინამდებარესთან შედარებით ხანმოკლე პერიოდით ხასიათდებიან. გლობალური ციკლების ევოლუციის ქრონოლოგიის საფუძველზე შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ თანამედროვე ცივილიზაციის პირობებში გლობალიზაციის ტენდენციები უფრო ღრმა შინაარსის მატარებელი იქნება და იგი საზოგადოების ცნობიერებისა და კულტურის შეცვლასაც დაუკავშირდება. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ „მცირე ქვეყნებს“ გლობალურ ურთიერთობებში თვითდამკვიდრების პერსპექტივები არ გააჩნიათ. ზემოაღნიშნული კვლევის შედეგების საფუძველზე, არანაკლები საფრთხის წინაშე არიან „დიდი ქვეყნებიც“, რომლებიც დღეს გეოპოლიტიკურ კრიზისს განიცდიან, რის გამოც თავიანთი რესურსების დივერსიფიცირებას ახდენენ სამხრეთ-აღმოსავლეთისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, იქ, სადაც ძლიერი ეკონომიკური რესურსია. გლობალური ბაზრის რეეოლუციურ განვითარებაში სულ უფრო აქტუალური ხდება ქვეყნების ინოვაციური ხედვებისა და მათ ცხოვრებაში ცოდნის ეკონომიკის გააქტიურება.

აღნიშნულის ნათელი დასტურია ლისაბონის სტრატეგია ინოვაციური მეწარმეობის განვითარების საკითხებში. მისი შემუშავების მიზეზი ინოვაციური პოლიტიკის განვითარებაში ევროპის ჩამორჩენა იყო აშშ და სხვა კონკურენტებთან შედარებით, რასაც სამეცნიერო კვლევებზე გაწეული ხარჯებიც მეტყველებენ. თანამედროვე პერიოდში, მთლიანად ევროკავშირში სამეცნიერო კვლე-

⁶ В.И. Пантин – Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении. М. 2003. 276ст.

⁷ В.И. Пантин – Циклы и волны глобальной истории. М.1996;ст.98

ვებზე იხარჯება მშპ 2%, აშშ-ში - 2.6%, იაპონიაში - 3.2%. ევროკავშირის ცალკეულ ქვეყნებში კი ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია, მაგალითად, შვედეთში - 3.8%, ფინეთში - 3.3%.⁸ ამ მიმართულებით საქართველოს მაჩვენებელი ძალზე ჩამორჩება ევროპასა და დანარჩენ მსოფლიოს.

გლობალურ გარემოში ქვეყნების კონკურენტუნარიანობა და სიძლიერე საინოვაციო პოლიტიკის აქტიურად გატარებაშია. ამ მხრივ კი ლისაბონის სტრატეგიამ წინ წამოწია ინოვაციური მცირე და საშუალო საწარმოთა სტრატეგია. მისი მთავარი მიმართულება კი ინოვაციური ბიზნესის ხელშეწყობაა. მიუხედავად იმისა, რომ სახელწიფოთა დონეზე კარგადაა ცნობილი მსს განვითარების ძირითადი მიმართულებები, მისი პრაქტიკაში განხორციელება საქართველოსათვის ჯერ კიდევ ჩანასახის დონეზეა.

ევროპის ქვეყნებში კი ექსპერტების მიერ შემუშავებული ძირითადი ტენდენციების რეალიზაციაზე მნიშვნელოვანი ძალისხმევაა მიმართული. ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ მიღებულ პოლიტიკურ დოკუმენტებში საზგასმუღია ისეთი საკითხები, როგორებიცაა: 1. პან-ევროპულ და ეროვნულ დონეზე ყურადღება ექცევა იმ პერსონალის კომპეტენტურობას, რომელიც ინოვაციების სფეროში და ინოვაციურ პროცესში ჩართულ მხარეებს შორის ცოდნის აქტივირებით არის დაკავებული; 2. ევროკავშირის სტრუქტურული ფონდების მიერ მხარდაჭერილი მიზნების და ინიციატივების კოორდინაციის მიზნით, ევროკავშირის ახალ წევრ ქვეყნებში გაიზარდა ინოვაციური პოლიტიკის რეგიონალური შემადგენელი; 3. მკვეთრად გაიზარდა მსს სტიმულირება; 4. დიდი ყურადღება ექცევა ინოვაციური პროცესის მონაწილეთა თანამშრომლობის და პარტნიორობის ჩამოყალიბებას; 5. მუდმივად მიმდინარეობს ზრუნვა ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესებასა და ინოვაციების ხელშეწყობაზე.

ევროკომისიისა და ეროვნული მთავრობებისათვის მსს აქტი ათ მნიშვნელოვან პრინციპს განსაზღვრავს, სადაც წინა პლანზეა წამოწეული "ჯერ მცირეზე იფიქრე"-ს პრინციპი; მსს საერთაშორისო თანამშრომლობა; ფინანსების ხელმისაწვდომობა და ინოვაციებისათვის სპეციალური ფონდების და კერძო სექტორის გააქტიურება. კვლევისა და ინოვაციების მე-7 ჩარჩო პროგრამაში 5 მლრდ ევრო მცირე საწარმოებში კვლევების დასაფინანსებლად გათვალისწინებული 2007-2013 წლებში. ესაა გამოწვევა, რომელსაც ყველა ეროვნულმა სახელწიფომ უნდა მიაქციოს ყურადღება, მითუმეტეს იმათ, ვისაც სამეცნიერო კვლევების წარმოების კარგი გამოცდილება განჩიათ, ყავთ სათანადო სამეცნიერო კადრი, აქვთ ტექნოლოგიური ბაზა სამეცნიერო-კვლევითი და კონსალტინგური მომსახურების ცენტრებისა და უნივერსიტეტების სახით. მათ რიცხვს მიეკუთვნება საქართველოც.

ახალი ტექნოლოგიებისა და ცოდნის შექმნა და მათი გამოყენება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის განსაზღვრავს ეროვნული უსაფრთხოების დონეს მთელი მსოფლიოსათვის. აღნიშნულის უზრუნველსაყოფად უპირველეს ყოვლისა საჭიროა სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის ურთიერთშეთანხმებული მოქმედება. ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლებას გათვითცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ თუ ის ხელს შეუწყობს ინოვაციებსა და განათლების სრულყოფას, შემცირდება მისი სოციალური ტვირთი. ქვეყანაში იკლებს სოციალურად დაუცველი ფენის რაოდენობა; ბიზნესის ხელშეწყობის საფუძველზე კი ეკონომიკისა და ბიზნეს-სუბიექტების საქმიანობის შედეგად მიღებული შემოსავლებიდან, სახელმწიფო უფრო მეტად შეძლებს არსებული სო-

⁸ Goldberg I. *at al. Public Financial Support for Commercial Innovation. Europe and Central Asia Knowledge Economy Study Part I. Chief Economist's Regional Working Paper Series, Vol.1, no.1, World Bank 2008*

ციალურად დაუცველი ფენების კეთილდღეობის უზრუნველყოფას; შეაჩერებს ინტელექტუალური რესურსის ქვეყნიდან გადინებას. რეგიონები სულ უფრო სწრაფად შეძლებენ როგორც სასოფლო-სამეურნეო, ისე სამრეწველო ინდუსტრიის განვითარებას. დღეისათვის ჩვენ შეგვიძლია ისრაელის ინოვაციური ეკონომიკის მოდელის რეალიზება და ეს პროცესი რაც შეიძლება სწრაფად უნდა დაიწყოს. ვიდრე საქართველო ჯერ კიდევ მსოფლიო საზოგადოების ინტერესის ობიექტია, დროულად უნდა გამოვიყენოთ ჩვენი პრიორიტეტები ჩვენს სასარგებლოდ.

რაც შეეხება კერძო სექტორს, ინოვაციებსა და განათლებაში აქტივების დაბანდება, მათი მომავალი მყარი პოზიციებისა და კონკურენტუნარიანობის საფუძველიცაა. ამდენად, როგორც სახელმწიფოსთვის, ისე კერძო სტრუქტურებისთვის ზემოთ აღნიშნული საერთო ინტერესის საგანია და ერთნაირად პრიორიტეტული უნდა იყოს. ყოველივე ამის გათვითცნობიერება დააჩქარებს ტექნოპარკების, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური ცენტრების, სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანებების შექმნას, რაც ტექნოლოგიურად სწრაფად ცვლად მსოფლიოში მდგრადი და უსაფრთხო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საფუძველს ქმნის.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში გასული საუკუნის ბოლოდან ფუნქციონირებენ სხვადასხვა ბიზნეს ცენტრები, ისინი ინოვაციური პოლიტიკის ამოცანებს ვერ ასრულებენ. ამდენად, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია პირველ ეტაპზე ერთიანი მაკორდინირებელი სტრუქტურის, სამეცნიერო-ტექნიკური ან ინოვაციური ცენტრის შექმნა, რომელიც მსს-ში მოახდენს ინოვაციების გენერირებას შესაბამისი ადმინისტრირებით. ცენტრის სტრუქტურაში უნდა გაერთიანდნენ ვენჩურული ფონდები და კერძო ინვესტორები. აღნიშნული სტრუქტურის მეშვეობით მოხდება რეგიონული ტექნოპარკების, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური ცენტრების, სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანებებისა თუ ბიზნეს „ანგელოზები“-ს კოორდინირება, რის საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება ევროპის ინოვაციების ინდიკატორების უზრუნველყოფა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. А.С. Булатов - Мировая экономика; М.2001; ст.5
2. თ. მარსაგიშვილი – კვლევა და შემუშავება, როგორც საინოვაციო რესურსი და ევროპის გაერთიანება;
3. ლ. ჩაგელიშვილი – გლობალიზაცია, თანამედროვე მსოფლიო და საქართველო; თსუ 2008;
4. ლ. ჩაგელიშვილი - ინოვაციური ეკონომიკის თანამედროვე ასპექტები; თსუ 2009;
5. Пантин – Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении. М. 2003. 276ст;
6. В.И. Пантин – Циклы и волны глобальной истории. М.1996;ст.98;
7. Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) of the European Commission(2007 to 2013) Decision No 1639/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006;
8. Goldberg I. *at al. Public Financial Support for Commercial Innovation. Europe and Central Asia Knowledge Economy Study Part I.* Chief Economist’s Regional Working Paper Series, Vol.1, no.1, World Bank, 2006;
6. Country Report: Czech Republic Introduction;

- http://www.clusterobservatory.eu/upload/Policy_Report_Czech_Republic_20080116.pdf
52. Country 7.Report: Slovenia Introduction;
http://www.clusterobservatory.eu/upload/Policy_Report_Slovenia_20080116.pdf
8. European Cluster Observatory; <http://www.clusterobservatory.eu/>
9. European Network of Maritime Clusters; <http://www.european-network-of-maritime-clusters.eu/>
10. Country report: United Kingdom Introduction;
http://www.clusterobservatory.eu/upload/Policy_Report_United_Kingdom_20080116.pdf
45. Isis 11.Enterprise : Advice and Expertise in Technology Transfer from ISIS Innovation;
www.isis-enterprise.com
10. Country Report: Germany Introduction;
http://www.clusterobservatory.eu/upload/Policy_Report_Germany_20080116.pdf
12. Goldberg I. *at al. Public Financial Support for Commercial Innovation*. Europe and Central Asia Knowledge
13. Economy Study Part I.Chief Economist’s Regional Working Paper Series, Vol.1, no.1, World Bank 2008

Chagelishvili-Agladze Lali
Doctor of Economical sciences
GuramTavartkiladze teaching University
Full professor

MODERN ASPECTS OF GLOBALIZATION

Summary

In the theme the author discusses cyclic features of globalization and tendencies of its development. Its purpose is to show innovative priorities of countries on the basis of Modern world discussion.

Accent on the concept of a small and middle industry in the activation of innovative policy

Is evident.

At the end of the article the author mentions that for activating of innovative policy in Georgia it is necessary to create a whole scientific-technical or innovative center which will regenerate innovation with a relevant administration in SMI.. Private interests and venture funds should be

United in the structure of a center that makes it possible to coordinate regional techno-parks, scientific-technological centers, scientific-industrial unifications or business “angels.”on the basis Of which it will be possible to ensure of European innovation.

Belinskaja Larisa
Doctor of Economics,
Associated Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)
Kasnauskienė Gindra
Doctor of Economics,
Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

THE PENSION SYSTEM REFORM IN LITHUANIA VIA AGEING POPULATION

1. INTRODUCTION

Existing pension systems in some EU countries are more impoverishing than value-adding. Lithuania with a current pensions system (which is described further in the article) and its future outlook are the basic objects of our investigation. Lithuania supported the Euro-Plus Pact⁹, which delegated the responsibility to strengthen the monitoring system of economies to bring back the pre-crisis economic indicators.

Howse (2004) points out that “*the level of public expenditure as a proportion of GDP is already approaching the limits of political acceptability and economic efficiency*”, but “*the real problem for governments is how to ensure that people have adequate income in retirement without transgressing these limits*”. Holzmann and Hinz (2005), who show the position of World Bank, agree that “*the primary goals of a pension system should be to provide adequate, affordable, sustainable, and robust retirement income*”. European Communities (2009) have the same opinion that the solution for pension system is not just to reduce public responsibility and distinguish that “*the risks to public finances will crucially depend on the reaction of individuals regarding their future retirement arrangements*”.

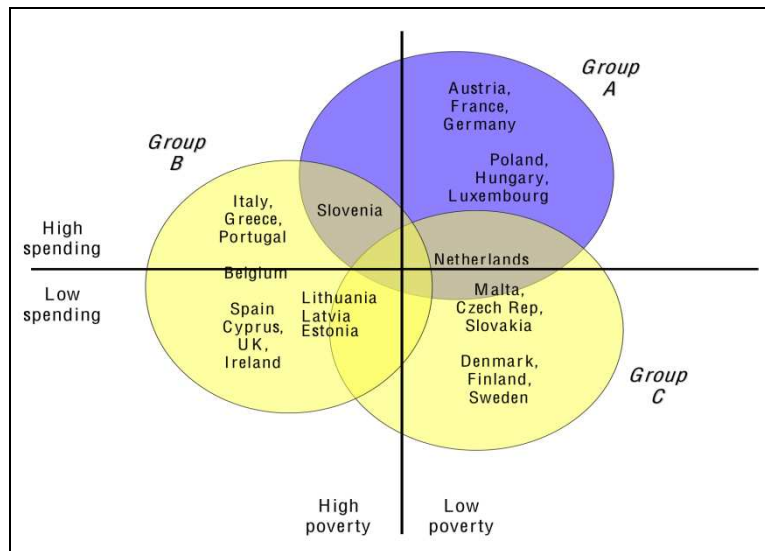
Given the expected EU’s old-age dependency ratio of 54% in 2060, the EU could develop from having four working-age people for every person aged 65+ to a ratio of two to one. The rising longevity and low fertility as well as emigration aggravate the Lithuanian demographic situation. According to such scenario, the forecasted 2060 old-age dependency ratio reads 66%, compared to 23% in 2008.

2. PENSION SYSTEM IN LITHUANIA UNDER THE REFORM FROM 2003

According to the differences between the state, pension systems in EU, the countries can be divided into groups (Figure 1). Group A countries (e.g. Germany, Austria, Luxembourg etc.) have high levels of income replacement and low pensioner’s poverty, but high spending. Group B countries have low levels of income replacement and high rates of pensioner’s poverty. Countries in this group can be spited into those with high spending (e.g. Italy, Greece etc.) and low spending (e.g. Lithuania, Spain etc.). Group C (e.g. Sweden, Finland, Slovakia etc.) is at the intermediate position, with comparatively low spending and low rates of pensioner’s poverty, but also low levels of income replacement in retirement. The possible reason of the pension system tension – namely a high spending in Group A, a high poverty in Group B, and a low replacement in Group C.

⁹European Council. The Euro-Plus Pact. [Accessed 2012-02-17].

URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/120296.pdf>

Figure 1. The pension system categorization
Source: Grech, G. A. (2010, p. 9)

The overall economic downturn and the growing deficit of the State social insurance fund Board (SODRA) only highlighted the inherent systemic faults of the Lithuanian State social insurance pension system. In 2010, the average annual number of old-age pension recipients accounted for nearly 600,00, and the average old age pension was as little as LTL 743.3 (Table 1).

	2005	2008	2009	2010	2011
The average annual number of inhabitants, thousands.	3414,3	3358,1	3339,4	3286,8	3222,0
The unemployment rate, %	8,3	5,8	13,7	17,8	15,4
The average net salary in the economy, Lt	916,7	1650,9	1602,0	1553,8	1591,8
The average pension provided by the public social insurance system, Lt	420,3	769,7	811,1	746,3	748,38
The average number of pensioners in the country, thousands.	595,5	595,0	597,9	598,8	600,2

1 Table. Lithuanian social development indicators

Source: compiled by authors, based on the data provided by the Statistics Lithuania.

The pension policy has found itself in a particularly challenging situation – the prevailing deficit of funds in the State social insurance fund, negative population growth ratio, an increase in the number of older age people relative to working-age population – and the entirety of factors weakening the State social insurance system being hardly indicative of any positive movements for future pension recipients. The pension policy has found itself in a particularly challenging situation – the prevailing deficit of funds in the State social insurance fund, negative population growth ratio, an increase in the number of older age people relative to working-age population – and the entirety of factors weakening the State social insurance system being hardly indicative of any positive movements for future pension recipients. This

insufficient funding and the ageing of the population have been undoubtedly affecting the pay-as-you-go pension system that which remains predominant in the longer perspective. This inevitably brings about the need to initiate a reform of the State social insurance pension system.

The Lithuanian social insurance and pension systems are overly complex encompassing pension benefits, also the administration of the resources of the State social insurance fund, the State budget, as well as the pension accumulation system. A long-term sustainability of the social insurance and pension systems, adequacy of benefits, transparency of their administration are the tasks and objectives of primary importance at the State level.

The old age pension provided by the State social insurance system is considered one of the most important parts of social security in old age. The old age social insurance is the largest component of the pension system and will in the long term remain the principal source of retirement income for a large majority of Lithuanian residents. According to the Law on State Social Insurance Pensions until 1 January 2012 the old-age retirement age for men is 62 years and 6 months, and 60 years for women, and starting from 2012, the age entitling to old-age pension for both men and women is 65 years. The old-age pension is granted to persons meeting the following conditions: 1) the person is a permanent resident of the Republic of Lithuania; 2) the person attains the old-age retirement age; 3) the person has a minimum 15 years' record of State social pension insurance.

Currently the old age pension in Lithuania consists of two parts and the bonus:

* **basic part** – is equal in respect of all persons that have the mandatory record of social pension insurance and is equal to 110 % of the basic social insurance pension; the pension shall be proportionally reduced for persons that do not have the mandatory length of record; this pension guarantees the minimum pension provision. The amount of the basic State social insurance pension is approved by the Government on the motion of the State social insurance fund Board having regard to the economic capacities and the level of inflation of the State. The basic State social insurance pension currently is LTL 360, and within the past 13 years it increased by LTL 285.

* **additional part** – proportionate to pension insurance contributions paid by the person and provides the additional pension provision to persons having regard to the length of the insurance period and the insured income that the person concerned had during the insurance period. With a view to avoiding the significant and unjustifiable social differentiation Lithuanian Parliament had approved the coefficient of the person's insured income (i.e., the wages relative to the average income in Lithuania) – $K \leq 5$. The insured income of a current year is calculated according to the methodology approved by the SSIF Board, having regard to the revenues and expenditures of the SSIF Board of the respective year and the respective period of the year.

* **bonus for the length of service** (the amount of a State social insurance old-age pension bonus for the length of the record shall be calculated by multiplying 3% of the State social insurance basic pension by the sum of every full year of the State social pension insurance record in excess of 30 years).

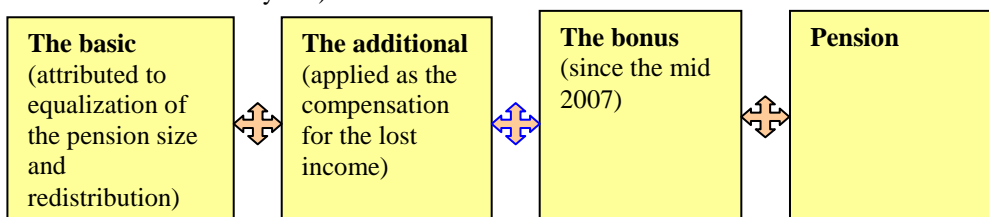
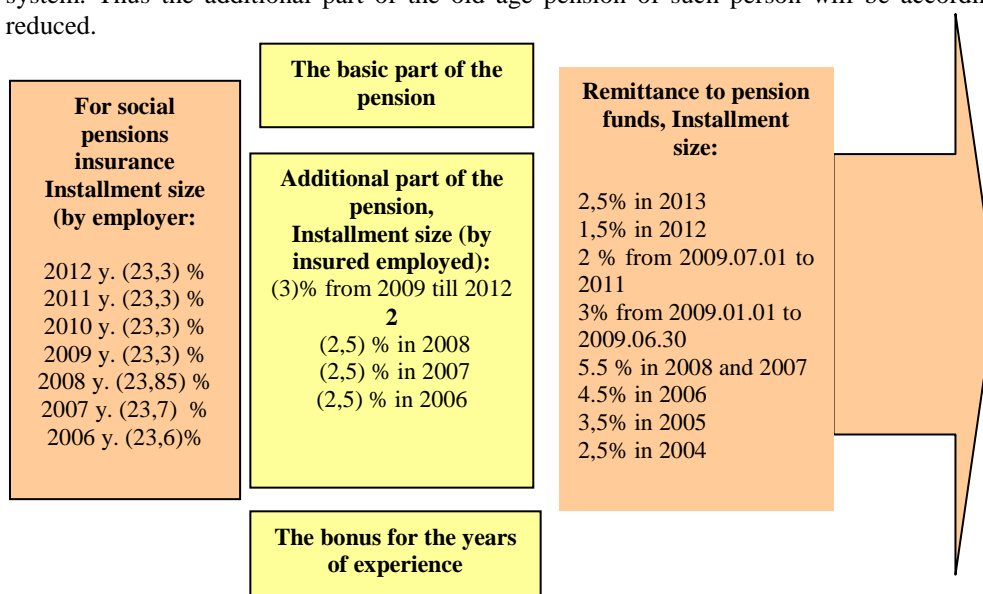

Figure 2. The structure of the social insurance pension

Source: compiled by authors

Starting from 2003, an accumulation-based pension system as complementary to the current old-age pension system was launched in Lithuania. The procedure for the partial privatization of the State social insurance pension system in Lithuania was established by the Law on Reform of the Pension System of 3 December 2002 that came into force on 1 January 2003. The Law provided that next to the social insurance pension system that was referred to as the 1st pillar, and partly replacing it the system of private pensions shall be put in place and referred to as the 2nd pillar system to be financed from the funds accumulated within the 1st pillar system (Lazutka, 2008).

Furthermore, every person is entitled to participate in the 3rd pillar of the pension system where the contributions to pension funds shall be paid from one’s personal resources. Participation in the 3rd pillar pension system is supported by the State by providing tax relieves. Where a person, according to the Law on Reform of the Pension System chooses to participate in the pension accumulation system part of his contributions to the State social insurance pension system is transferred to a private pension fund at his selection. In this relation when computing his old-age pension the person’s annual coefficient of his insured income shall be accordingly reduced in respect of the years of his participation in the pension accumulation system. Thus the additional part of the old age pension of such person will be accordingly reduced.

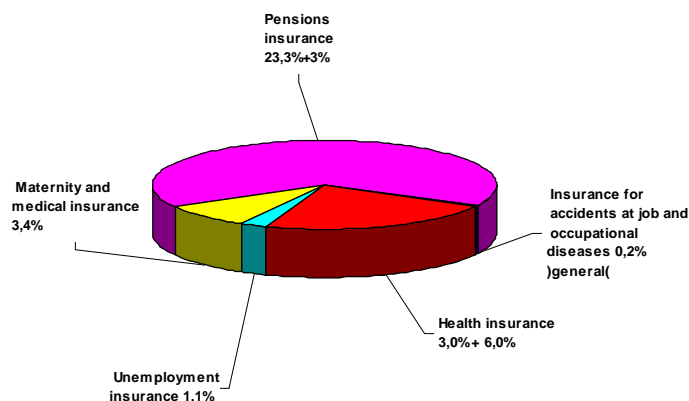
Figure 3. The Spread of Public Social Insurance Installments

Source: compiled by authors, based on Law of the Pension System Reform of the Republic of Lithuania 2002 December 3rd. No. IX-1215 and the data of the State Social Insurance Fund Board, 2012

Seimas (The Lithuanian Parliament) in 2012 approved Social Insurance budget and new tariffs of remittances to pensions funds for 2012 and 2013 years. For the future years (after 2012) Seimas are going to decide at the end of Spring 2012 session evaluating all Projects devoted to changes in financing of Lithuanian pension system and submitted by Lithuanian Government.

Thus the pension system consisting of three pillars has been put in place and made operational in Lithuania. The first pillar is represented by the “SODRA” pension that has the longest record of operation. All permanent residents of Lithuania working according to the employment contracts, whether on the basis of membership or individually are obliged to acquire the social insurance coverage. Such persons are entitled to social insurance old-age, disability and the survivor’s (loss of breadwinner) pensions. However, some groups of self-employed persons, namely, farmers, sportsmen or the ones working on the basis of copyright employment contracts are not insured on the mandatory basis. Certain groups of persons, namely, persons taking care of children up to three years of age or other dependent members of the family, also servicemen in the mandatory military service are insured for the State social insurance basic pension only. The contribution to the State social insurance fund on the part of an employee is 9 % of his salary, and the employer’s contribution is 31 %. Having collected the contributions “SODRA” redistributes the funds to current pensioners.

Covered in the mandatory manner by the State social insurance shall be all insured (taxpayers) of working age at public institutions or private entities and organizations from the first day of their employment. The major part of social insurance contributions is allocated to fund the current pension benefits (see Fig. 4).

Figure 4. The spread of the Public Social Insurance Installments tariffs, based on various insurance types 2010 y. 31,0 % + 9% = the part of insurer + the part of insured.

Source: compiled by authors, based on the data of the State Social Insurance Fund Board, 2012

As of 1 January 2010, the Provisional Law on the Recalculation and Payment of Social Benefits of the Republic of Lithuania that came into force on 31 December 2011. The Law is applied to social insurance old-age pensions in excess of LTL 650, social insurance orphan’s pensions exceeding LTL 325, and survivor’s pension. Within the period of the validity of the Law social insurance pensions shall be recalculated by increasing the basic part of the pension up to 120 % of the State social insurance basic pension and applying the insured income amount of LTL 1,170 approved for the current year for the purpose of the application of the Provisional Law. Old-age pension that does not exceed the threshold social insurance pension

(LTL 650) shall not be recalculated. Where following the recalculation the pension falls below the established limit the person shall be paid a compensatory bonus equal to the difference between the limit amount and the recalculated pension amount (State).

Second pillar pension is funded by way of funds accumulation. Second pillar pension is administered by private pension funds, insurance companies and other financial institutions. Companies of two types are involved in the pension accumulation activities – management companies of pension funds and life insurance companies whose activities are being supervised by the Securities Commission and the Insurance Supervisory Commission of the Republic of Lithuania (from 2012 the supervision system is transferring into one entity and related supervision functions of all financial sector –banks, insurance companies, pensions funds, intermediaries - will be provided by Central Bank of Lithuania). Part of the contributions to the State social insurance pension system is channeled to personal pension accounts of employees. Such contributions are accumulated and invested in pension funds. The “SODRA” contributions are transferred according to the established rates (Figure 3) and the related accrued amounts.

Each citizen takes his discretionary decision whether to participate in the 1st pillar pension system and become a beneficiary of the 1st pillar pension provision only, or opt for the mixed arrangement of the 1st and the 2nd pillar pension provision and receive the pension composed of two parts. Upon opting for pension accumulation the amount of the contributions or the payment principle does not change.

Third pillar provides additional long-term accumulation of pension. This pillar encompasses the individual pension insurance, life insurance schemes and other alternative saving methods. The system is open for participation to all willing as its participants shall independently pay contributions according to signed agreements and following the procedure agreed therein. The Lithuanian pension privatization model is similar to the reforms earlier implemented by other States apart from one material difference – Lithuania does not impose a mandatory transfer to private pension funds in respect of any age group of residents, or any restrictions to participate in the reform.¹⁰

3. CHALLENGES AND STRATEGIC OPTIONS FOR GOVERNMENT

In view of the difficult economic situation in 2009 and 2010, the share of the accumulative contribution transferable to pension funds was temporarily reduced to 2 % of the personal insured income. In 2011, the Seimas(Parliament of the Republic of Lithuania) decided that the transfers to private pension funds will not yet be restored to their previous level (5.5 % of personal insured income), i.e., as has been established earlier. Currently, the development of the principal guidelines for the forthcoming pension reform is in progress. The new guidelines will involve the changes in terms of the pensionable age and the share of the contributions allocated to private pension accumulation, as well as new options for the current financing system.

At its meeting of 20 June 2011, the Government in principle agreed on the concept of pension accumulation in private funds beyond 2013. As Donatas Jankauskas, Minister of Social Security and Labor explained, an agreement had been reached that in relation to the

---

¹⁰European Commission. Joint Report on Pensions. Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe. Country profile. [Accessed 2012-02-17].

URL:

<http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp71_country_profiles_en.pdf>

accumulation of the so-called 2nd pillar pension, it would be composed of three parts – one part of the pension would be transferred from the social insurance system (2 % of the contributions), a share of it shall be paid by the person himself and the State would make an established-rate contribution. The latter two parts, according to the Minister, will not necessarily be equal.

The current Lithuanian pension system is to a large extent based on the traditional redistribution and the principle of solidarity between generations (PAYG). However, the system clearly has one material shortcoming – ignoring and distortion of motivation. Most working people in Lithuania feel very insecure concerning their pension in the future; in the apprehension that for each additional Litas paid as a social contribution they will in the future be receiving a proportionally smaller pension return. Therefore, as an observable trend already, when having a choice to pay or not to pay, conceal or not to conceal social insurance contributions the insured opts for paying the lowest possible social insurance contributions, i.e., they do not feel motivated. All pensioners that have the required record of service are paid an equal amount basic pension. Thus the basic pension serves as a vehicle for redistribution from those who earn more to those whose income is lower. Furthermore, the pension amount is specifically dependent upon the financial possibilities of the State, and political decisions. This situation creates significant uncertainty and unpredictability concerning the amount of pension in the future. The State has the right, at any time, to adjust the formula for the calculation of the additional part of the pension. The principal (or the basic) share of the pension is to an even larger extent dependent upon political decisions of the State. Hence another problem related to motivation and economic efficiency - lack of clear criteria and methodology as to the procedure for determination of the basic pension amount that is established by the Government. One of the principal types of the risks related to the social insurance system is the old age.

Many pension systems, and specifically in Europe, have historically developed to a large extent mixed social protection models that combine the guaranteed minimal (basic) pensions and the additional income-linked part of the pension that depends on the amount of the social insurance contributions paid during the person's working age, the length of service, etc. Therefore within the modern social security systems the classification offered by the founders of social protection models (O. Von Bismarck, Beveridge, etc.) has been gradually losing its relevance, with the focus being increasingly placed upon the ratio of the guaranteed basic pension and the additional income-linked pension (Gudaitis, 2009).

In the opinion of the authors of the present paper, the amount of the old-age pension should first and foremost be directly dependent upon the amount paid for social insurance, and the period of the payment of the State social insurance pension contributions. Second, the insured should be able to continuously monitor the amount of the accumulated contributions and the change of the pension amount for a respective year. This would promote the confidence and trust, on the part of the public, in the State social insurance system; encourage legal work and payment of contributions to pension insurance system, and finally, an indexation coefficient should be established to adjust the pension amount having regard to the changes in the process of goods and services, movements in service prices, inflation rates and other indicators.

However, when considering the possibilities for reforming of the current pension system, it should be heavily taken into consideration that social insurance system must be fair also from the actuarial viewpoint – the life-time's contributions must be reasonably proportional to expected benefits. Furthermore, the system should be constructed clearly and

transparently and be resistant to any political attempts to be manipulated in pursuit of short-lived political objectives. From financial viewpoint the pension system should be able to flexibly and without individual intervention from political forces to respond to economic and demographic challenges (low birth rates, longer life expectancy, and extensive emigration). Third, the system should be designed to prevent any distortions of the labor market, i.e., the system should not encourage retiring people of working capacity and willing to work immediately after they reach the established minimum pension age.

The new pension model should build a closer link between the contributions and benefits ensuring adequate pensions, and, at the same time, able to maintain the financial sustainability of the entire system. Any pension system undergoing reformation can ensure adequate pensions to residents only provided the systems are financially sustainable and well-adjusted to the ever changing public context; if that is failed, and the pension system is not able to ensure income adequate for pensioners to live in dignity, the system will incur additional costs, e.g., higher expenses for social support. Therefore, the guiding objective in relation to the pension system reform being implemented is to seek financial sustainability and ensure adequate income for pension age residents. The adequate and sustainable pensions for all are feasible only provided they are well adjusted to the changing needs of the society.

The renowned architect of the Chilean pension reform Jose Pinera has stated that the pay-as-you-go pension system has a fundamental flaw, it destroys the essential link between effort and reward, between personal responsibilities and personal rights, which can result in the disaster. (Pinera, 1996)

4. CONCLUSIONS

The current Lithuanian pension system is mainly based on the traditional redistribution and the principle of solidarity between generations: serves as a vehicle for redistribution from those who earn more to those whose income is lower. The pension amount is specifically dependent upon the financial possibilities of the State, and political decisions. Another problem is related to motivation and economic efficiency that could be identified as the lack of clear criteria and methodology as well as the procedure for determination of the basic pension amount.

It is recommended to transform the system into the one, where the amount of the old-age pension should be directly dependent on the amount paid for social insurance and the period of the payment of the State social insurance pension contributions. The insured should be able to continuously monitor the amount of the accumulated contributions and the change of the pension amount for a respective year. It should be focused on encouraging legal work and payment of contributions to pension insurance system, while an indexation coefficient should be established to adjust the pension amount regarding changes in the process of goods and services, movements in service prices, inflation rates and other indicators. The life-time contributions must be reasonably proportional to expected benefits.

In term of management, the system should be constructed clearly and transparently. From financial viewpoint the pension system should be able to flexibly and without individual intervention from political forces to respond to economic and demographic challenges (low birth rates, ageing of population, and extensive emigration). The system should be designed to prevent any distortions of the labor market, i.e., should not encourage retiring people of working capacity and willing to work immediately after they reach the established minimum pension age.

The new pension model should build a closer link between the contributions and benefits ensuring adequate pensions, and, at the same time, able to maintain the financial sustainability of the entire system. The adequate and sustainable pensions should be adjusted to the changing needs of the society. These are recommendations that should be carefully investigated and each proposal tested.

References

1. European Commission. *Europe 2020*. [Accessed 2012-02-17]. URL: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm>
2. European Commission . *Joint Report on Pensions. Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe*. Country profile. [Accessed 2012-02-17]. URL: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp71_country_profiles_en.pdf>
3. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs and the Economic Policy Committee Ageing Working Group. 2011. *The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies*. ISBN 978-92-79-19298-2.
4. Gudaitis, T. 2009. *Senatvėspensijų sistemos modelių teorinė analizė*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, No.50, p. 53-68.
5. Grech, G. A. 2010. *Assessing the sustainability of pension reforms in Europe*. Centre for Analysis of Social Exclusion. London School of Economics. CASE/140
6. Holzmann, R. & Hinz, R. 2005. *Old-age income support in the 21st century: An international perspective on pension systems and reform*. Washington D.C.: The World Bank.
7. Howse, K. 2004. *What has fairness got to do with it? Social justice and pension reform*. *Ageing Horizons*. No. 1, p. 3-16.
8. Lazutka, R. 2008. *Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai*. *Ekonomika*, No.82, p. 104-126.
9. Pinera, J. 1996. *Empowering workers: the privatization of social security in Chile*. The Cato Journal: an Interdisciplinary Journal of Public Policy Analysis. Volume 15, No. 2-3.
10. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas 1994 m. liepos 18 d. Nr. I-549. [Accessed 2011-06-17]. URL: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378767>
11. Law of the Pension System Reform of the Republic of Lithuania 2002 December 3rd. No.IX-1215 [Accessed 2011-06-17]. URL:<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378175>
12. Ministry of social security and labour . *Social report 2008-2009*. [Accessed 2012-04-17]. URL:<<http://www.socmin.lt/index.php?132610553>>
13. Ministry of social security and labour. *State social insurance system*. [Accessed 2012-04-17]. URL: <<http://www.socmin.lt/index.php?1225275207>>
14. Ministry of social security and labour. *State social insurance pensions for old-age*. [Accessed 2012-04-17]. URL: <<http://www.socmin.lt/index.php?1127366606>>
15. Socialinės apsaugos ir darbų ministerija. Valstybinių socialinio draudimo pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas pagal Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinąjį įstatymą. [Accessed 2012-05-03]. URL: <<http://www.socmin.lt/index.php?-850078155>>
16. Statistics Lithuania. 2011. *Lithuania in Figures*. ISSN 1822-8941.
17. State social insurance fund board under the ministry of social security and labour. Lithuania: *Figures and Facts 2005-2009; 2006-2010*. [Accessed 2012-03-15]. URL:<<http://www.sodra.lt/get.php?f.21997>>

Belinskaja Larisa
Doctor of Economics,
Associated Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

Kasnauskienė Gindra
Doctor of Economics,
Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

THE PENSION SYSTEM REFORM IN LITHUANIA VIA AGEING POPULATION

Summary

One of the principal deficiencies of the current Lithuanian old-age retirement system is its dependence upon the cyclical fluctuations in the economy. The global economic crisis which started in 2007 equally affected all national economies and exposed their most ailing social issues. For once it is declining birth rate, unemployment, increase in emigration and the ageing population. On the other hand, the State encountered significant difficulties in its pursuit to ensure financial safety for retirees and an adequate income in old age. Having the theoretical background of the factors driving ageing of Lithuanian population, its economic impact and ageing related policy revealed in the previous author's publication, it is continued with the overview of the pension system in Lithuania.

**ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების საპენსიო სისტემები და
 საქართველოში ამ სფეროში არსებული ძირითადი პრობლემები**

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში ადგილი აქვს მოსახლეობის სწრაფ დაბერებას. კერძოდ, თუ ეკონომიკური კოორპირებისა და განვითარების (OECD) ქვეყნებში 1950 წელს საშუალოდ შვიდ დასაქმებულზე მხოლოდ ერთი პენსიონერი მოდიოდა, 2010 წლისათვის ეს თანაფარდობა 4/1-დ მდე შემცირდა. პროგნოზის მიხედვით, 2040 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 2/1-დის დონემდე შემცირდება. შესაბამისად, 1950 წლის შემდგომ პერიოდში სახელმწიფო საპენსიო სისტემების ხარჯები ამ ქვეყნებში განუწყვეტლად იზრდებოდა და ეს ტენდენცია გაგრძელდება მომავალშიც. კერძოდ, თუ 2007 წლისათვის პენსიებზე გაწეული სახელმწიფო ხარჯები ევროკავშირში საშუალოდ მშპდის დაახლოებით 10 %-ი შეადგენდა, 2060 წლისათვის ეს მაჩვენებელი სავარაუდოდ 12.5%-მდე გაიზრდება.

პენსიაზე გასვლის კანონით დადგენილი საშუალო ასაკი OECD-ის ქვეყნებში 63-64 წელია, მაგრამ პენსიაზე გასვლის ფაქტიური საშუალო ასაკი, სხვადასხვა ქვეყანაში მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. მაგალითად, საფრანგეთში, დასაქმებულთა უმეტესობა მუშაობას წყვეტს 60 წლამდე ასაკში. მაშინ, როდესაც იაპონიაში დასაქმებულთა უმეტესობა თითქმის 70 წლამდე მუშაობს. ასევე მაღალია პენსიაზე გასვლის ფაქტიური ასაკი შვედეთში (თითქმის 66 წელი კაცებისათვის), გაერთიანებულ სამეფოში, აშშ-ში, შვეიცარიაში და ა. შ.

ასაკოვანი მომუშავეებისათვის სამუშაოს შენარჩუნებისათვის პირობების შექმნა არის მნიშვნელოვანი ბერკეტი საპენსიო სისტემებთან ერთად პენსიონრების ღირსეული ცხოვრების დონის უზრუნველსაყოფად. ქვეყნების მიხედვით ამ თვალსაზრისითაც შეიმჩნევა მნიშვნელოვანი განსხვავებები. კერძოდ, შვედეთსა და შვეიცარიაში 50 წელზე მეტი ასაკის ადამიანებს შორის 10-დან 7,5 კაცი აგრძელებს მუშაობას. საფრანგეთში კი ამ ასაკში მყოფ ადამიანებიდან მხოლოდ ყოველი მეორე.

2008 წლის მონაცემების მიხედვით 54-64 წლის ასაკის სამუშაო ძალის დასაქმების დონეები ქვეყნების მიხედვით შემდეგნაირად გამოიყურება: შვედეთი – 75,0%, შვეიცარია – 75%, იაპონია – 71%, აშშ – 68%, კანადა – 66%, გაერთიანებული სამეფო – 66%, გერმანია – 63%, OECD-ის საშუალო მაჩვენებელი – 61%, EU – 19 – 57%, ავსტრია – 55%, ესპანეთი – 54%, ლუქსემბურგი – 53%, იტალია – 47%, ბელგია – 47%.

პენსიის მიღების ხანგრძლივობა ამ ქვეყნებს შორის მეტად განსხვავებული მონაცემებით ხასიათდება. კერძოდ, OECD-ის საშუალო მაჩვენებელი არის დაახლოებით 18 წელი მამაკაცებისათვის და დახლოებით 23 წელი ქალებისათვის. ფრანგები ყველაზე ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ღებულობენ პენსიას. კერძოდ, ქალები – 28 წელი, კაცები კი – 24. ზოგიერთი სხვა ქვეყნების მიხედვით ეს მაჩვენებლები ასე გამოიყურება: იაპონია- 21,9 და 14 წელი; შვედეთი- 22,9 და 16,9; აშშ- 21,1 და 17,5; შვეიცარია-23 და 18,3; გაერთიანებული სამეფო- 22,6 და 18,8; კანადა- 24,2 და 19,8; გერმანია--24,5 და 20,1.

საექსპერტო შეფასებები და გამოკვლევები მოწმობს, რომ ის თაობა, რომელიც ახლა იწყებს მუშაობას, სხვადასხვა ქვეყანაში პენსიაზე გასვლის შემდეგ მიიღებენ მუშაობის მთელი პერიოდის განმავლობაში მიღებული შემოსავლების სხვადასხვა ნაწილს. საშუალოდ დაბალი შემოსავლის მქონე პირები მიიღებენ თავიანთი შრომითი შემოსავლის დაახლოებით 70%-ს. გერმანიასა და იაპონიაში კი

– 50%-ზე ნაკლებს. საშუალო პენსიონერი OECD-ის უმეტეს ქვეყანაში მიიღებს დაახლოებით მისი წინა (სამუშაო პერიოდის) შემოსავლების 60%-ს. თუმცა, აქაც ქვეყნების მიხედვით ეს მაჩვენებლები მნიშვნელოვანი არათანაბრობით ხასიათდება. მაგალითად, გართიანებულ სამეფოში ახლანდელი თაობა პენსიაზე გასვლის შემდეგ პენსიის სახით მიიღებს წინა შემოსავლების საშუალო დონის მხოლოდ 30%-ს.

უნდა აღინიშნოს, რომ OECD-ის უმეტეს ქვეყანაში სახელმწიფო პენსიის წილი პენსიონერთა საპენსიო შემოსავლის დაახლოებით 60%-ს შეადგენს. თუმცა, ქვეყნების მიხედვით აქაც გვაქვს განსხვავებული სურათი. კერძოდ, სახელმწიფო ტრანსფერების წილი (პროცენტებში) 65 წლის ზემოთ მოსახლეობის მთლიან შემოსავლებში OECD-ის ქვეყნების მიხედვით (2008 წელი) შემდეგნაირად გამოიყურება: საფრანგეთი-85.4; ბელგია-81; ავსტრია-79.5; ლუქსემბურგი-79.3; გერმანია-73.1; იტალია-72.2; ესპანეთი-70.4; შვედეთი-68.7; OECD-ის საშუალო-61.2; გაერთიანებული სამეფო-49.4; იაპონია-48.3; კანადა-40.7; აშშ-36.1.

სხვადასხვა ქვეყანას სხვადასხვა ტიპის საპენსიო სისტემა გააჩნია და ამდენად, თითოეული მათგანის ერთი მოდელით დახასიათება სრულად შეუძლებელია. თუმცა, საზოგადოდ, თითქმის ყველა ქვეყნის საპენსიო სისტემა სახელმწიფო და კერძო პენსიების ნაკრებს წარმოადგენს. სახელმწიფო პენსია ქვეყნების კანონმდებლობით არის განსაზღვრული და უპირატესად ფინანსდება PAYG-ბაზაზე, სადაც მიმდინარე შენატანები – კონტრიბუციები – ფარავს მიმდინარე პენსიებს და მათი მართვა ხორციელდება სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ. კერძო პენსიები ზოგიერთ ქვეყანაში არის სავალდებულო, მაგრამ ჩვეულებრივ, ისინი წარმოადგენენ ნებაყოფლობით, თანადაფინანსებასა და დასაქმებაზე დაფუძნებულ (პროფესიულ) საპენსიო ან ინდივიდუალურ საპენსიო დანახოების გეგმებს (პერსონალურ პენსიებს).

მოხუცებულობის პენსია არის სახელმწიფო პენსია, როდესაც შესაბამისი ფინანსური ნაკადები კონტროლდება (ცენტრალური ან ადგილობრივი) ხელისუფლების მიერ. პენსიები, რომელსაც უხდის მთავრობა თავის დასაქმებულებს და რომლის გადახდა ხორციელდება უშუალოდ ბიუჯეტიდან, ასევე, სახელმწიფო პენსიას წარმოადგენს. სახელმწიფო პენსიები საზოგადოდ გაიცემა PAYG-ს ბაზაზე. თუმცა, ის ასევე მოიცავს თანადაფინანსების ზოგიერთ ელემენტს. ხოლო ის პენსიები, რომელიც არ გაიცემა სახელმწიფოს მიერ, კერძო პენსიებში შედის.

პენსიებზე კერძო დანახარჯები მოიცავს გადასახდელებს კერძო საპენსიო გეგმის წევრების (ან მათ მზრუნველობაში მყოფი წევრების) მიმართ, რაც გაიცემა პენსიაზე გასვლის შემდეგ. პენსიის ყველა ტიპი ვრცელდება როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორში მომუშავეებზეც.

სახელმწიფო და კერძო პენსიებზე გაწეული ხარჯები გამოისახება ქვეყნის მშპ-თან მიმართებაში. მოხუცებულობის პენსიის მიხედვით **სახელმწიფო და კერძო დანახარჯების წილი მშპ-ში 2008 წლის მონაცემებით** OECD-ის ქვეყნების მიხედვით ასე გამოიყურება: ავსტრალია – შესაბამისად მშპ-ს 3,2 და 3,9%; ავსტრია – 12,2 და 0,2%; ბელგია – 7 და 2,6%; კანადა – 3,7 და 2,4%; ჩეხეთი – 7,2 და 0,3%; დანია – 5,4 და 4,1%; ფინეთი – 7,5 და 0,5%; გერმანია – 11 და 0,1%; უნგრეთი – 8,3 და 0,2%. ისლანდია – 2 და 3,8%; იტალია – 11,5 და 0,3%; ნიდერლანდები – 4,7 და 3,7%; ნორვეგია – 4,6 და 2%; პორტუგალია – 8,6 და 1,4%; ესპანეთი – 7,5 და 0,5%; შვედეთი – 7 და 1,2%; შვეიცარია – 6,4 და 5,3%; თურქეთი – 6,3 და 0,1%; გაერთიანებული სამეფო – 5,5 და 2,9%; აშშ – 5,3 და 3%; საფრანგეთი – სახელმწიფოს წილად მოდის მშპ-ს 10,6%. საბერძნეთი – 10,7%; იაპონია – 7,4%; პოლონეთი – 10%; სლოვაკეთი – 6%; (წყარო:OECD Fact book 2010).

საქართველოში პენსიის მიღების ძირითად წყაროა მხოლოდ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მიღებული პენსიები. შედარებისათვის, საშუალო პენსიის რაოდენ-

ნობა მსოფლიოს ზოგიერთი ქვეყნების მიხედვით შემდეგნაირად გამოიყურება (აშშ დოლარებში): დანია – 2800; ფინეთი – 1900; ნორვეგია – 1542; გერმანია – 1200; ესპანეთი – 1190; აშშ-1164; შვეიცარია – 874; შვედეთი – 833; დიდი ბრიტანეთი – 700; საფრანგეთი – 700; იტალია – 583; უნგრეთი – 400; პოლონეთი – 380; ლატვია – 298; რუსეთი – 311; ბულგარეთი – 280; ყაზახეთი – 210; აზერბაიჯანი – 126; ბელარუსი – 175; უკრაინა – 142; ლატვია – 128; მოლდოვა – 80; უზბეკეთი – 55; სომხეთი – 73; საქართველო – 60 დოლარი.

საქართველოში სახელმწიფო პენსიის მიმდებარე რაოდენობა 2012 წლის ივნისის მდგომარეობით 828 303 კაცს, მთლიანი მოსახლეობის 18 პროცენტზე მეტს შეადგენდა. მათ შორის: 1. ასაკით პენსიონერია 662 978 კაცი. პენსიის რაოდენობა 0-დან ხუთ წლამდე სტაჟის მქონე პირებისათვის 102 ლარს (62 აშშ დოლარს), 5-15 წლამდე სტაჟის შემთხვევაში – 104 ლარს, 15-25 წლამდე სტაჟის შემთხვევაში – 107 ლარს, 25 წელზე მეტი სტაჟის შემთხვევაში 110 ლარს (66,7 აშშ დოლარს) შეადგენს. სულ წელიწადში ასაკით პენსიონერების პენსიების დასაფინანსებლად 2012 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მიხედვით გათვალისწინებულია 717,2 მილიონი ლარის გამოყოფა. 2. საქართველოში შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა რიცხვი 133 009 კაცს შეადგენს. მათი პენსიის რაოდენობა 70-84 ლარის ფარგლებშია. 3. მარჩენალდაკარგულ ოჯახის წევრთა რაოდენობა 29 731 კაცს შეადგენს, პენსიის რაოდენობა ერთ სულზე 55 ლარია. 4. სხვა პენსიონრები (მ.შ. რეპრესირებულები) – 2 485 კაცი, პენსიის რაოდენობა 55 ლარი ერთ სულზე. მთლიანად ყველა სახის პენსიის დასაფინანსებლად 2012 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებულია 1072 მილიონი ლარის – ბიუჯეტის 13,5%-ის გამოყოფა. 2012 წლის მონაცემებით საქართველოში საპენსიო სახსრების მშპ-თან თანაფარდობა დაახლოებით 4%-ს შეადგენს, რაც საშუალოდ დაახლოებით 2-ჯერ დაბალია ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელზე. ზემოთ მოტანილი მონაცემები მოწმობს, რომ ყველაზე მაღალი პენსია საარსებო მინიმუმის დაახლოებით 70%-ს, ხოლო ყველაზე დაბალი – მხოლოდ მის 35 %-ს ფარავს. ამდენად, პენსიონრები რეალურად სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ იმყოფებიან. დასაქმებულები/პენსიონრების თანაფარდობა საქართველოში 0.75/1 შეადგენს და ეს მაჩვენებელი ყოველგვარი კრიტიკული ზღვარის ქვემოთ იმყოფება. აღნიშნული გარემოება მნიშვნელოვნად ამცირებს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან პენსიების მნიშვნელოვანი ზრდის შესაძლებლობებს.

საქართველოს საბიუჯეტო სახსრების შეზღუდული მოცულობის გათვალისწინებით, ქვეყანაში პენსიონერთა ცხოვრების დონის ამაღლების მიზნით, საჭიროა საპენსიო რეფორმების დაჩქარება, სადაც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს კერძო საპენსიო სისტემაზე გადასვლისათვის მექანიზმების შემუშავება და ეტაპობრივი დანერგვა. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ სფეროში ბალტიისპირეთის, პოლონეთის, ჩეხეთის, სლოვენისა და სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინება, სადაც დროის შედარებით ხანმოკლე პერიოდში მიღწეულია მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. “საქართველოს 2012 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ” კანონი.
2. ი. არჩვაძე, ნ. არჩვაძე – მოსახლეობის დემოგრაფიული დაბერება და საპენსიო სისტემის ოპტიმიზაციის პრობლემები. გამომცემლობა “მერიდიანი”, თბილისი, 2012, გვ.66.
3. Social Expenditure Database (See: www.oecd.org/cls/social/expenditure).
4. OECD Pension Statistics.2012.
5. Pensions in France and abroad: 7 key indicators. 2011.
6. OECD (2008), Complementary and Private Pensions throughout the world 2008. OECD, Paris.
7. OECD (2008), OECD private pension's outlook, OECD, Paris.
8. OECD(2009), Pensions at a glance: Retirement-Income Systems in OECD countries, OECD, Paris.
9. Pension Markets in Focus, October 2009, OECD Paris.
10. Adema, W. and M. Einerhand (1998), The growing role of Private Social Benefits, OECD Labour market and Social policy occasional papers, #32, OECD Paris.
11. OECD(2005), Private pensions: OECD classification and Glossary, OECD Paris.
12. OECD work on pensions- www.oecd.org/pensions.
13. Pension markets in focus, www.oecd.org/pensions/pensionmarkets.
14. OECD private pensions outlook. www.oecd.org/daf/pensions/outlook.
15. OECD pensions at a glance. www.oecd.org/cls/social/pensions/PAG.

Muchiashvili Marina

Academic Doctor of Economics

Associated Professor of Tbilisi State University

THE PENSION SYSTEMS OF THE DEVELOPED COUNTRIES AND MAIN PROBLEMS OF GEORGIAN PENSION SYSTEM

Summary

In this article is discussed the pension systems of economically developed countries and main features of Georgian pension system. It is proved the need of fundamental reforms for the future growth of living standards of pensioners. It is also discussed the necessity of implementation of private pension system together with state retirement system for public and private sectors.

Kasnauskienė Gindra

Doctor of Economics,

Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

Belinskaja Larisa

Doctor of Economics,

Associated Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

ECONOMIC CHALLENGES OF AN AGEING LITHUANIAN POPULATION

1. INTRODUCTION

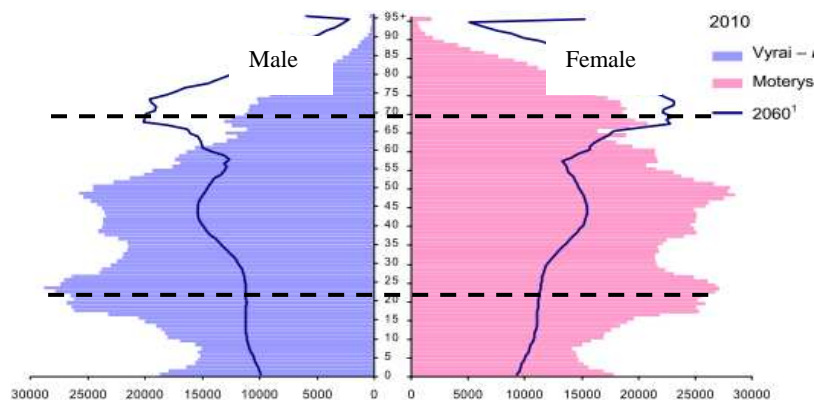
Decreasing fertility along with lengthening life expectancy has reshaped the age structure of the Lithuanian population by shifting relative weight from younger to older groups. In 2011 percentage of 65 years and older people (16.5) exceeded the share of children by 1.5 percentage points (Lithuanian department of Statistics, 2012).

Ageing is well documented phenomenon. Fertility decline has been the primary determinant of population ageing. The total fertility rate of 1.55 in Lithuania is dramatically lower than the “replacement” rate of 2.1 children per woman. During the last decade average life expectancy increased by 2 years until reached 68 years for male and 78.8 years for female population in 2010. Lithuania is the country characterized by one of the highest negative net migration rate among EU countries especially after joining EU in 2004. Generally the role of international migration in changing age distributions has been far less important than that of fertility and mortality, but in case of Lithuania negative net migration flows intensified countries’ ageing process. Over the last ten years (2001–2010), due to negative net migration, the population declined by 140.5 thou (58 per cent of the total decline), due to the natural decrease – by 101.9 thou (42 per cent of the total decline)¹¹. According to 2010-based Eurostat Population Projections by 2060 EuroPop2010, the Lithuanian population will decrease at a far faster rate in the future than the EU average, shrinking by a fourth by 2060 (from 3.3 mln in 2010 to 2.5 mln by 2060). Older persons (65 or more years old) made up 10.8 % of the Lithuanian population in 1990, while in 2010 had a 16.1 % share. 31.2% of its population will be aged over 65 in 2060 (Eurostat, 2011). Lithuania is expected to have one of the oldest populations in Europe considering an increase of the other commonly used indicator, the median age. As a result of the population movement between the age groups, the median age of Lithuanian population is projected to increase from 39.2 in 2010 to 48.1 years by 2060 (Eurostat, 2011). By 2060 the age distribution will be shaped almost like reversed pyramid, with the oldest age classes bigger than the youngest ones (see Figure 1).

---

¹¹ In 2010, the dramatic increase in the number of emigrants was influenced by the obligation laid down in the Law on Health Insurance of the Republic of Lithuania for permanent residents of the country to pay compulsory health insurance contributions.

Figure 1. Age and sex pyramid. Lithuania 2010 and 2060

Source: Lithuanian Department of Statistics, 2012; Eurostat, 2011

In this paper we focus on a better understanding the future challenges of a population and discuss possible ageing related strategic solutions for Lithuania.

2. CHALLENGES OF AN AGEING POPULATION

Population ageing is an indicator of improving global health. People live increasingly longer and in better health. Healthy older people represent an inexhaustible resource for their families, communities and economies because they have valuable skills and experience and are willing to make a significant contribution to society. In fact lower fertility rates have corresponded to more educational opportunities for women and greater prosperity for societies in general. This shows a huge achievement that ageing society have every reason to be proud of.

Along with this positive trend, however, this demographic transformation also pose major economic, budgetary, social and other challenges. Not without the reason the year 2012 is the European Year for Active Ageing and Solidarity between generations seeking to raise awareness of the issues of ageing and the best ways of dealing with them.

Influence of demographic ageing on national economies, public health and other areas will be dramatic in the near future (see Table 1).

Type	Consequencies
Biological	Spread of chronic and mental diseases Increased number of people with disability
Demographic	Extension of the lifecourse Changes in the age structure Feminization of older population Changes in family structures and relationships between the different generations Shrinkage of potential of population growth Changes in migration patterns
Economic	Higher accumulated savings per head of older people Less spending on consumer goods Shrinking workforce with a growing number of retirees (increased taxes for employed, lack of labour force) Tax system modernization (governments will have to reduce their dependence on personal income tax revenues)

	Productivity slowdown Capital-intensive economy Changes in the consumption structure Increasing of segment of goods and services for elderly Technological progress in biotechnology and pharmacy
Social security	More dependands (pension systems are experiencing sustainability problems due to the increased longevity) Demand on pension systems reforms (strengthening the financial sustainability of pension systems) Increased amount of retirement benefits
Health care	More long-term care centers More services at home and health centers (not in hospitals) Increased demand in medical doctors in geriatrics
Political	Shifting of power balance towards elderly (voting results, representation of political powers) Changes in governmental expectations and responsibilities Possibility of conflicts between generations
Human ecology	Dwellings meeting the requirements of elderly Favourable for elderly facilities Accessibility of means of communication

Table 1. The impacts of an ageing population

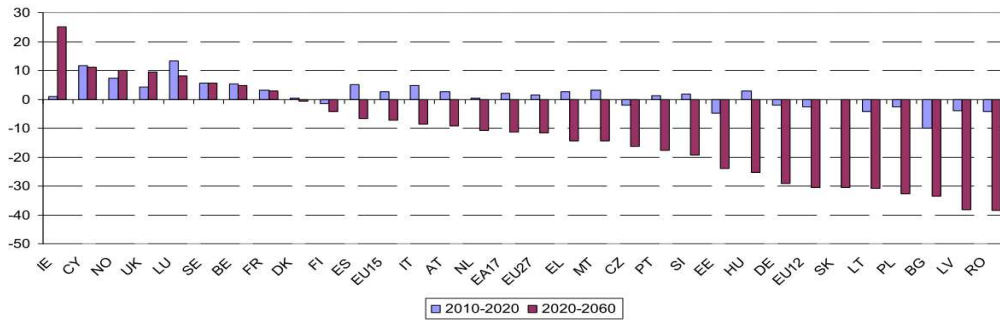
Source: compiled by authors'

While an increase in longevity thanks to better medical care and breakthroughs in technology is welcome, as a consequence more and more people are suffering from chronic, rather than acute, diseases, i.e. the longer life is associated with prolonged unpleasant symptoms. People are living longer with chronic illnesses, such as cancers and heart conditions, and mental health disorders.

Family structures are changing as people grow older and have fewer children, leading to a shift in care options for older age.

It is certainly true that because of the aging people may have to extend their working lives far beyond the traditional retirement age. Markets for goods, services and labour are likely to adjust naturally to changes brought about by an evolving age profile, for example, with a greater substitution of capital for labour and with more development and use of labour-saving technologies.

The aging trend also affects aggregate saving. The higher the ratio of pensioners to young people, the lower is the savings ratio of the economy (Alho et al, 1998). Economic old-age dependency ratio (inactive population aged 65+ as % of employed population 15-64) is expected to increase from 34 in 2010 to 80 in 2060 (European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG), 2011). The strongest link between the ageing trend and the economy of Lithuania considers labour supply. In general, the labour force participation rate declines as populations gets older. Figure 2 highlights the wide diversity across Member States of labour supply projections, ranging from an increase of 25.0% in Ireland to a decrease of 38.5% in Romania (2060-2020). The initially positive trend across most countries in the period 2010-2020 is projected to be reversed after 2020, when a large majority of countries is expected to record a decline (20 EU Member States in total).

Figure 2. Percentage change in total labour supply of the population aged 20 to 64 (2010-2060)

Countries ranked in descending order of changes over the period 2020-2060.

Source: European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG), 2011, p. 96

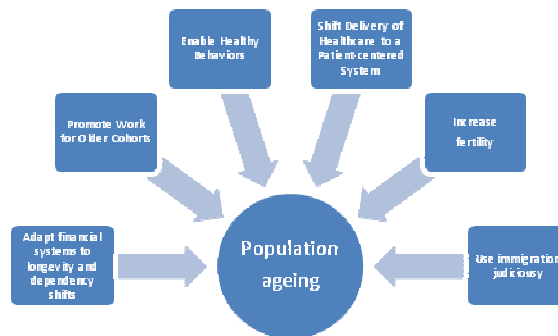
The older and larger generations have not enough means to pay for their old age health costs, and intergenerational transfers are needed. The solidarity of the future generations is thereby challenged by markedly higher taxes (Alho et al, 1998).

As the size in the older age increases the demand for geriatric product should increase. However the effect of age changes on other products is considerably more difficult to predict (Rentz and Reynolds, 1991).

Addressing these challenges would rely on an ability of society to implement effective population policy means.

3. STRATEGIC OPTIONS FOR AN AGEING SOCIETY

Ageing leads to substantial increase in spending. We must ask one simple question: Who will care for the growing numbers of very old members of human societies? *Figure 3* shows what resources are available.

Figure 3. Strategic options for ageing

Source: compiled by authors

The graying society needs more potential workers, i.e. higher fertility level to provide goods and services to huge numbers of pensioners. According to the Green Paper 2005 „The low fertility rate is the result of obstacles to private choices: late access to employment, job instability, expensive housing and lack of incentives (family benefits, parental leave, child care, equal pay)“ (Commission of the European Communities, 2005, p.5). Incentives of this kind can have a positive impact on the birth rate and increase employment, especially female employment.

Preparing health providers and societies to meet the needs of older populations is also essential: training for health professionals on old-age care, preventing and managing age-associated chronic diseases, designing sustainable policies on long-term and palliative care and developing age-friendly services and settings. Improved health status would substantially offset ageing effects.

The important issue is to promote the employment of mature-age women and men. „If older people can be encouraged to adopt the will and ability to continue working beyond the current retirement age, it would directly reduce average per capita expenditure and indirectly lead to a number of benefits such as reduced healthcare needs and greater social engagement“ (Seike at all, 2012, p. 46). An increase in the number of active workers and consumers in later life would also be a driving force of economic growth in the supply side as well as the demand side of the macro economy. Older employees need to be motivated to continue working. Workers who stay longer in labour market normally demand flexible roles and schedules. Government and local authorities can play a key role in developing new and innovative support services to help older workers find or retain employment, including by creating more positive attitudes to older workers. A particular growth area is in online services providing help, advice and networking possibilities to employers and employees on meeting the needs of an ageing workforce (European Commission, 2011). Training or re-skilling of older workers also creates new opportunities to develop human resource development practices and to keep mature workers in labour market.

K.Prettner and D.Canning (2012) find, that an increase in longevity raises the aggregate capital to consumption ratio and therefore decrease the interest rate. They conclude that an increase in longevity should be accompanied by increase in the mandatory retirement age and/or by removing incentives for early retirement. Worthy of note the results of empirical studies of Bloom et al. (2007) and Heijdra and Romp (2009) suggesting that individuals prefer to work longer when life expectancy increases and interest rates stay constant. Mathers et al. (2001) and Mor (2005) suggest a compression of morbidity in the sense that the number of years an individual can expect to be healthy rises even faster than average life expectancy.

In recent years, many countries have increased the retirement age and initiated efforts to abandon early retirement. Lithuania is being forced to rethink their social insurance systems towards prolonging working age of employees. In June 2011, a new law was passed that gradually increases the statutory retirement age from 62.5 to 65 for men and from 60 to 65 for women by 2026. Under the new law, the retirement age will increase every year by 2 months for men and by 4 months for women, starting in January 2012. In order to receive a full pension, workers must also have a career contribution of 30 years. Usually work-continuation is perceived to be politically difficult and resulting forced work. Increasing productivity is another lever to compensate for a shrinking workforce.

Although emigration flows from Lithuania is the generally expected in the near future, preparatory policies for immigration should not be neglected. Immigration could help to mitigate the effects of the ageing population. Lithuanians should agree on principles and policies on how to integrate immigrant workers and their families into society. However, we must consider that immigrant labour is itself ageing.

More home- and community-based care as an alternative to institutional care has to be encouraged. One third of Lithuanian Eurobarometer respondents noted, that roads and road safety (e.g. pedestrian crossings, traffic signs), public transport and more facilities for older people to stay fit and healthy are improvements most needed to make the local area more „age friendly“ (Eurobarometer, 2012).

Among other means of ageing related demographic policy is enhancing the efficiency of social security and medical care administration, and shifting tax burden more to those outside the labour force.

4. CONCLUSION

Rapid population ageing and higher dependency ratios will create major challenges for Lithuanian economy over the next half-century. There will be higher absolute numbers of elderly people, a larger share of elderly in the overall population, longer healthy life expectancies and relatively smaller numbers of working-age people. Its implications for socio-economic systems, such as public pensions programmes, health care or kinship structures, may be considerable. The availability of financial, institutional and technical resources and capacities to respond to ageing pressures are currently more limited. Social security systems have begun to experience sustainability problems. A well managed economy over the long term is essential if it is to meet the emerging challenges of an ageing Lithuanian population. Increasing fertility level and selective immigration can to be seen as options for softening the ageing process.

It is certainly true that reform becomes more difficult as the pace of population ageing accelerates. For the policies and programmes to be effective, adoption of an holistic approach will ensure that in dealing with one particular issue the broader needs of the elderly and of the wider society are recognized.

Lithuanian government needs to give priority attention to the matter. Decision makers should work on how to change the potential negative aspects from demographic effects over coming decades into a more positive national attitude towards mature age people participation in work and to create a society where older people can play their active part.

References

1. Alho J.M., Hougaard J. S. E., Lassila J., Lazutka R., Morkūnienė A., Valkonen T. 1998: *The economic effects of population ageing and demographic uncertainty in Lithuania: summary, conclusions and recommendations*. European Union's Phare ACE Programme 1998 Research Report P98-1023-R.
2. Bloom D.E., Börsch-Supan A., McGee P., Seike A. 2012: Population Ageing: Macro Challenges and Policy Responses in *Global Population Ageing: Peril or Promise?* PGDA Working Paper No. 89, p. 35-38.
3. Bloom, D. E., Canning, D., Mansfield, R. K., and Moore, M. 2007: Demographic change, social security systems, and savings. *Journal of Monetary Economics*, Vol 54, p.92-114.
4. Commission of the European Communities 2005: *Green Paper. Confronting demographic change: a new solidarity between the generations*, March 2005.
5. Eurobarometer 2012: *Special Eurobarometer 378: Active ageing*. TNS Opinion & Social.
6. European Commission (DG ECFIN) and the Economic Policy Committee (AWG) 2011: *The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies*. The European Economy 4|2011.
7. European Commission 2011: *How to promote active ageing in Europe* (01/01/2012). Catalog N. : KE-32-11-749-EN-C.
8. Eurostat 2011: *Population projections*:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/publications/population_projections
9. Heijdra, B. J. and Romp, W. E. 2009: Retirement, pensions, and ageing. *Journal of Public Economics*, Vol. 93(No 3-4), p. 586-604.
10. Lanzieri G. 2011: The greying of the baby boomers. *Statistics in focus*. Issue number 23/2011. Eurostat.
11. Lithuanian Department of Statistics 2012:
Data base: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2420>
12. Mathers, C. D., Sadana, R., Salomon, J., Murray, C., and Lopez, A. 2001: Healthy Life Expectancy in 191 Countries, 1999. *Lancet*, Vol. 357(No.9269), p. 1685-1691.

13. Mor, V. 2005: The Compression of Morbidity Hypothesis: A Review of Research and Prospects for the Future. *Journal of the American Geriatrics Society*, Vol. 53, p. 308–309.
14. Pretner K., Canning D. 2012: Increasing life expectancy and optimal retirement: does population aging necessarily undermine economic prosperity? *PGDA Working Paper* No. 91
15. Rentz J. O., Reynolds F. D. 1991: Forecasting the Effects of an Aging Population on Product Consumption: An Age-Period-Cohort Framework. *Journal of Marketing Research*. Vol. 28, No. 3 (Aug., 1991), pp. 355-360.
16. Seike A., Biggs S., Sargent L. Organizational, Adaptation and Human Resource Needs for an Ageing Population in *Global Population Ageing: Peril or Promise? PGDA Working Paper* No. 89, p. 46-50.
17. *UN World Population prospects 2010 revision 2011*: <http://esa.un.org/wpp/Other-Information/faq.htm>

Kasnauskienė Gindra

Doctor of Economics,

Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

Belinskaja Larisa

Doctor of Economics,

Associated Professor of International Business School of Vilnius University (Lithuania)

ECONOMIC CHALLENGES OF AN AGEING LITHUANIAN POPULATION

Summary

Population ageing is a global and unprecedented phenomenon. As the countries entered the twenty first century, it has emerged as a major demographic trend worldwide. Population ageing is undoubtedly a key demographic challenge in Lithuania: the country is expected to experience significant demographic changes and become one of the oldest EU countries over the next few decades. The aim of this paper is to highlight the factors driving ageing of Lithuanian population, to examine its economic impact and to provide set of ageing related policy recommendations. The trends and characteristics of population ageing are investigated on the basis of data of Lithuanian Department of Statistics and Eurostat.

ტურიზმი

თამარ ბახიაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

**ტურიზმი და ხალხის ცხოვრების დონის ზრდა:
პრობლემები და პერსპექტივები**

XXI საუკუნეში ტურიზმი ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს.

ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ სწორედ საშუალო და მაღალშემოსავლიანი მოსახლეობის ჯგუფების ზრდის ტენდენციამ ხელი შეუწყო ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებასა და მილიონობით ახალი სამუშაო ადგილების წარმოშობას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს შიდა ტურიზმის განვითარება, რადგან მომსახურების ახალი სტანდარტების დამკვიდრება და მოწვევრიგებული ინფრასტრუქტურა გავლენას ახდენს ტურისტული ნაკადებისგან მიღებული შემოსავლების ზრდაზე.

ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ სასიცოცხლოდ აუცილებელია ხალხის ცხოვრების დონის ზრდა, რაც საქართველოში ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში მკვეთრად გაუმჯობესდა, მაგრამ ჯერ კიდევ უამრავი პრობლემა რჩება გადასაჭრელი მოცემული მიმართულებით.

ცხოვრების დონის ძირითადი მაჩვენებლებია:

- შემოსავლების ზომა და ფორმა;
- მოხმარების სტრუქტურა;
- შრომისა და დასვენების პირობები;
- მოსახლეობის საგანმანათლებლო და კულტურული დონე;
- ცხოვრების ხარისხი და მისი უზრუნველყოფა.

ჩვენი აზრით, სწორედ შემოსავლების ზომა განსაზღვრავს მოხმარების სტრუქტურას და, მაშასადამე, ცხოვრების ხარისხს.

ფაქტია, რომ შემოსავლების დაბალი დონის შემთხვევაში იზრდება სიღარიბის მაჩვენებელი, რაც ხალხის ცხოვრების დონის გაუარესებას იწვევს და სტაგნაციური პროცესების ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს რეგიონებს ეკოტურიზმის საკმაოდ პოტენციური აქვს, ამიტომ მათი კეთილმოწყობა მნიშვნელოვნად გაზრდის ტურისტების რაოდენობას, რაც ადგილობრივი მოსახლეობისთვის შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროდ შეიძლება იქცეს.

ინფრასტრუქტურის განვითარების გარდა, საჭიროა ტურისტული პროდუქტის სათანადოდ შეთავაზება პოტენციური ვიზიტორებისთვის.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ მოხდეს ტურისტული პროდუქტის ფასისა და ხარისხის ისეთი შეფარდება, რომელიც როგორც ადგილობრივ, ასევე მეზობელი ქვეყნის ბაზრებზე კონკურენტუნარიანს გახდის მას. ამისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ქმედითი, სტრატეგიული დონის ძიებების განხორციელება მცირე ბიზნესისადმი ხელშეწყობის მიზნით.

ისეთი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, ტურიზმი და კურორტები ერთმანეთისაგან განუყოფელია. არ არსებობს ტურისტული მარშრუტი, რომელიც გვერდს უვლის კურორტსა და საკურორტო ადგილს, ისევე როგორც, წარმოუდგენელია კურორტზე დასვენება, მკურნალობა და გაჯანსაღება კულ-

ტურულ-შემცენებითი, ბუნების გაცნობითი და სხვა სახის ტურიზმის მიმართულელების გარეშე. ძნელად თუ მოიძებნება სხვა რომელიმე ქვეყანა, რომელსაც ჰქონდეს თითქმის ყველა ტიპის სამკურნალო ფაქტორები – კლიმატი, წყლები, ტალახები, მღვიმეები და სხვ.“ [1, გვ.410].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ თუ ყველა ტურისტული პოტენციალის გონივრული და მიზანმიმართული გამოყენება მოხდება, პირველ რიგში ეს ხელს შეუწყობს ხალხის ცხოვრების დონის ამაღლებას და შექმნის ათასობით სამუშაო ადგილს, რაც ლოგიკურად გამოიწვევს უმუშევრობის დონის შემცირებას.

ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ „ქვეყანაში უმუშევრობის შემცირების მიმართულებით მთელი რიგი პროგრამების განხორციელების მიუხედავად, რეალური შედეგი არ არის მიღწეული. ამასთან, აღიარებულია ის ფაქტი, რომ ჩვენთან თითქმის ყველაზე ადვილია ბიზნესის კეთების დაწყება, მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან შედარებით. ცხადია, ვერც ამან შეუწყო ხელი ქვეყანაში მეწარმეობის სექტორის განვითარებას, განსაკუთრებით კი მცირე ბიზნესის. სტატისტიკური მახასიათებლების მიხედვით მცირე ბიზნესის განვითარების არსებული მდგომარეობა მეტად არასახარბიელოა. 2009 წლის მონაცემებით მცირე ბიზნესს ეწევა ეკონომიკაში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობის 5%. მშპ-ში (მიმდინარე ფასებში) მცირე ბიზნესის ხვედრითი წილი მხოლოდ 5% შეადგენს, მაშინ, როდესაც განვითარებულ ქვეყნებში მცირე ბიზნესზე მოდის დასაქმებულთა საერთო რიცხოვნების 50%-მდე, მშპ-ის თითქმის 50%-მდე მეტია.

2010 წლის მონაცემებით, ქვეყანაში უმუშევრობის დონემ შეადგინა 16.3 (სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემების მიხედვით). სხვათა გაანგარიშებით, ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია. ინფლაციის მაჩვენებელი 2010 წლის იანვრისა და 2011 წლის იანვრის მაჩვენებელთან შედარებით 4%-ით გაიზარდა. ქვეყანაში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ტენდენცია არც ისე მაღალია. ცხადია, აქ თავისი სიტყვა მცირე ბიზნესმა უნდა თქვას“ [2, გვ.296].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მცირე ბიზნესის განვითარება საქართველოში სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებულ მხარდაჭერას მოითხოვს. ამისათვის კი აუცილებელია მოხდეს მისი საკანონმდებლო და ნორმატიული უზრუნველყოფა.

კერძოდ, საქართველოს რეგიონებში ძალიან ბევრი „საოჯახო სასტუმრო“ ფუნქციონირებს, მაგრამ მათი გარკვეული ნაწილი ვერ აკმაყოფილებს საერთო სტანდარტებს, რადგან როგორც მოცემულ სასტუმროთა მეპატრონეები აღნიშნავენ, მატერიალური რესურსების სიმცირის გამო ისინი ვერ ახერხებენ მომსახურების მაღალი დონის შეთავაზებას ადგილობრივი დამსვენებლებისა და ტურისტებისათვის.

ჩვენი აზრით, სწორედ ზემოაღნიშნულ ბიზნესს სჭირდება მხარდაჭერა სახელმწიფოს მხრიდან, ასევე მიზანშეწონილი იქნება, თუ ბანკები აქტიურად მიიღებენ მონაწილეობას მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის მიზნით და დააწესებენ დაბალ საპროცენტო განაკვეთს სესხებზე, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყანაში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის თვალსაზრისით.

„საოჯახო სასტუმროს“ განვითარება სოფლის პირობებში შექმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, აამაღლებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს და რაც ყველაზე მთავარია, აგროტურიზმის, სოფლის ტურიზმის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ როგორც მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის ექსპერტები მიიჩნევენ, მომავალი 10 წლის განმავლობაში „მთლიანად მსოფლიოში, პირდაპირ ინდუსტრიაში ყოველწლიურმა ზრდამ საშუალოდ უნ-

და შეადგინოს: მთლიან შიდა პროდუქტზე – 4.0% (3.650 მლრდ აშშ დოლარი, დასაქმებაზე – 2.5% (104740000 სამუშაო ადგილი, მშპ-ზე ეკონომიკაში – 4.4% (11.151 მლრდ აშშ დოლარი), დასაქმებაზე ტურიზმთან პირდაპირ და არაპირდაპირ დაკავშირებულ ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორებში – 2.5% (303 109 000 სამუშაო ადგილი), მოგზაურობისა და ტურიზმის მოთხოვნაზე – 4.7% (14.950 მლრდ აშშ დოლარი, ინვესტიციებზე მოგზაურობასა და ტურიზმში – 5.3% (2.757 მლრდ აშშ დოლარი), სახელმწიფო დანახარჯებზე მოგზაურობასა და ტურიზმზე – 3.1% (744 აშშ მლრდ დოლარი)” [3. გვ.398].

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მართალია, საქართველო თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო გლობალური სივრცის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია, მაგრამ ეკონომიკური განვითარების დონით ის ბევრად ჩამორჩება დასავლელ პარტნიორებს, ამიტომ მიზანშეწონილია ტურიზმის და ქვეყნის განვითარების პოლიტიკა ერთმანეთს შეესაბამებოდნენ, რადგან უცხო ქვეყანაში ტურიზმთან დაკავშირებული პრობლემები აბსოლუტურად განსხვავებული მნიშვნელობისაა და შეუძლებელია მისი ქართულ რეალობაზე მორგება.

საქართველოს მასშტაბით შიდა ტურიზმის განვითარება, ახალი სამუშაო ადგილების წარმოშობა, ტურისტული პოტენციალის სრულად გამოყენება და რაც ყველაზე მთავარია, ტურ-პროდუქტის ფასისა და ხარისხის ისეთი შეფარდება, რომელიც როგორც ადგილობრივ, ასევე მეზობელი ქვეყნის ბაზრებზე კონკურენტუნარიანს გახდის მას, შესაძლებლობას მოგვცემს მოვიზიდოთ ტურისტთა ისეთი მიზნობრივი ჯგუფები, „რომლებიც პოლიტიკური, სოციალური და ეკოლოგიური მიმართულებით ნაკლებ პრობლემებს შეუქმნის ქვეყანას, ხოლო შიდა ტურიზმის განვითარება შესაძლებელი იქნება ადგილობრივ ბაზარზე მარკეტინგული მენეჯმენტის სტრატეგიის გამოყენებით, მოთხოვნის ახალი სეგმენტის შექმნითა და შემდგომი გაფართოებით“ [3. გვ. 398-399].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მეტრეველი მ. ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011.
2. კაკულია ე. „მცირე ბიზნესის განვითარების მდგომარეობა და პერსპექტივები საქართველოში“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული: „ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში“ (21-22 ოქტომბერი, 2011). თბილისი: პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2011.
3. მეტრეველი მ. „გლობალიზაცია და ტურიზმის ინდუსტრიის ორგანიზაციათა მართვა კრიზისულ სტუაციებში“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო – პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული: „ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში“ (21-22 ოქტომბერი, 2011). თბილისი: პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2011.

Bachiashvili Tamar
PhD in Economics

**TOURISM AND THE GROWTH OF PEOPLE’S LIVING LEVEL THE
PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

Summary

The scientific article examines the tourism and the growth of people’s living level: their problems and perspectives.

The article analyses, that the development of inner tourism in Georgia, the complete use of tourism potential, and principally such proportion of price and quality of tour-product, what makes it competitive on the market of both local and neighboring countries, will enable us to attract such target groups of tourists, who create less political, social and ecological problems for the country.

**კულტურული თავისებურებების გავლენა ტურიზმის სოციალურ-
ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე**

თანამედროვე საზოგადოებაში ტურიზმის სფეროს განვითარება ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ტურიზმი, როგორც მსოფლიოს უდიდესი ბიზნესი, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მსოფლიო ეკონომიკაზე.

მომსახურების ახალი სტანდარტების ჩამოყალიბება, მოწესრიგებული ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვნად ზრდის ტურისტულ ნაკადებსა და მათგან მიღებულ შემოსავლებს.

ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ ინტერნეტ საიტებზე განთავსებული ინფორმაცია სხვადასხვა ქვეყნის კულტურული თავისებურებების, ნორმებისა და მორალური ღირებულებების შესახებ, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება ინდივიდთა და ჯგუფთა ცხოვრების რეგულაცია – ვიზიტორს გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის მისთვის უცხო გარემოში არსებული ქცევის სტერეოტიპების შესახებ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ კულტურული თავისებურებები და ის თვისებები, რომელიც აბსოლუტურად ყველა ხალხს აქვს – რელიგია, მისაღმება, განათლება, ცეკვები და ა.შ., კულტურის სპეციფიკური ელემენტები, მათ შორის, ობიექტური პირობები: გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივი გარემო და ა.შ., წარმოადგენს იმ ძირითად ბირთვს, რომლის გარეშეც შეუძლებელია ტურიზმის მხოლოდ ვიწრო ეკონომიკურ კონტექსტში განხილვა.

როგორც ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგი ენტონ გიდენსი აღნიშნავს: კულტურა მოიცავს ღირებულებებს, ნორმებს და ამ კულტურის მატარებელთა მიერ წარმოებულ მატერიალურ სიკეთეებს და მიეწერება საზოგადოების წევრთა მთელი ცხოვრების წესს. იგი მოიცავს ჩაცმის მანერას, საქორწინო რიტუალებსა და ოჯახურ ცხოვრებას, შრომით საქმიანობას, რელიგიურ ცერემონიალებსა და თავისუფალი დროის გატარების თავისებურებებს, აგრეთვე ადამიანის ხელით შექმნილ და მათთვის ღირებულების მქონე საგნებს [1, 43-44].

ჩვენი აზრით, ნებისმიერი ქვეყნის ტურიზმი საინტერესო და მრავალმხრივია არა მხოლოდ არქიტექტურის გამორჩეული ნიმუშებისა თუ გასართობი ადგილების დიდი რაოდენობის გამო, არამედ კულტურული მახასიათებლების შესწავლის თვალსაზრისითაც.

როგორც ცნობილია, კულტურის მახასიათებლებს უკავშირებენ არა მხოლოდ სოციალურ-კულტურული ჯგუფების ფუნქციონირების თავისებურებებს, არამედ კულტურული კონტექსტის მრავალგვარ ასპექტს – კლიმატს, სოციოეკონომიკურ რეალობას, სამუშაოს და საერთოდ, დროის კონცეფციებს.

ამერიკელმა მკვლევარმა ჰარი თრაინდისმა განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა შიდა კულტურის ელემენტებზე, რომელსაც „სუბიექტური კულტურა“ უწოდა.

„სუბიექტურ კულტურაში“ თრაინდისი მოიაზრებდა კონკრეტული კულტურისათვის დამახასიათებელ ისეთ წესებს, რომელთა მეშვეობით მოცემული კულტურის წევრები შეიმეცნებენ სოციალურ გარემოს. იგი ასევე მოიცავს იმ ნორმებს, როლებს და ა.შ., რომელიც ფუნქციონირებს კონკრეტულ კულტურაში.

ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ამა თუ იმ კულტურის წევრებს სწორედ ქცევის იმგვარი მოდელები უყალიბდებათ, რომელიც კონკრეტულ სოციალურ კულტურაში ფუნქციონირებს.

ცალკეულ კულტურულ ჯგუფს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ქცევის მოდელები აქვს. ისინი იმ უნარებისა და ჩვევების შემცველია, რომელიც თავს იჩენს ინდივიდის სოციალურ გარემოსთან ურთიერთქმედებისას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ქართული კულტურის მახასიათებელი ელემენტები, ქცევის მოდელების ჩათვლით, სწორედ იმ გარემოში ფუნქციონირებს, რომელშიც ეს კულტურული ჯგუფი დიდი ხნის მანძილზე არსებობდა. მაგალითად, სტუმარ-მასპინძლობა, რომელიც ქართული კულტურის მახასიათებელია, უცხო ქვეყნებიდან შემოსული ტურისტების აღფრთოვანებას იწვევს და, როგორც ცნობილია, ეს ფაქტორი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ტურისტული ნაკადის ზრდის მიმართულებით.

ინტერნეტ-საიტებზე განთავსებულ ინფორმაციაში ქართული სტუმარ-მასპინძლობა გამოკვეთილად არის ხაზგასმული და ყურადღება გამახვილებულია იქ მაცხოვრებელ ადამიანთა განსაკუთრებული ექსპრესიულობაზე, რაც უცხოელი ტურისტების მხრიდან განსაკუთრებულ დაინტერესებას იწვევს.

დადგენილია ის ფაქტი, რომ სოციო-კულტურული ზეგავლენის შედეგად ადამიანი იძენს ექსპრესიულ ჩვევებს, აფიქსირებს გარკვეული ტიპის ურთიერთკავშირის გამლიზიანებელსა და ემოციას შორის.

აღსანიშნავია აგრეთვე ის გარემოება, რომ ემოციათა გამოხატვის სიხშირესა და გამოვლენაშიც არსებობს გარკვეული სახის განსხვავებები.

მატსუმოტო თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რომ „განსაკუთრებული მნიშვნელობა კულტურაში ენიჭება იმის დასწავლას, თუ რამდენად შეიძლება „თავისიანებთან“ და „უცხოებთან“ ემოციების ჩვენება.“

ასე მაგალითად, ამერიკელებმა უფრო მისაღებად მიიჩნიეს მრისხანების, ზიზღისა და შიშის გამოვლინება ნათესავებსა და მეგობრებთან და არა უცხოებთან, რომელთა თანდასწრებითაც მათ ყოველთვის ოპტიმისტური გამომეტყველება უნდა ჰქონდეთ. უნგრეთში, პოლონეთსა და აშშ-ში ჩატარებულ ექსპერიმენტში კი აღმოჩნდა, რომ პოლონელებმა და უნგრელებმა „თავისიანებთან“ დადებითი ემოციების ჩვენება აარჩიეს, ხოლო „უცხოებთან“ – უარყოფითისა აღმოსავლეთ ევროპელები, გუნებას არ გაუფუჭებენ თავისიანებს“ [2. გვ.95].

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ქართველები განსაკუთრებული ემოციურობით გამოირჩევიან, მაგრამ ძალიან კარგად შეუძლიათ ემოციათა მართვა „უცხო“ ადამიანებთან ურთიერთობისას, რადგან სტუმრისადმი პატივისცემა და სიყვარული წარმოადგენს იმ კულტურულად განპირობებულ წესებს, რომელიც დომინანტურია საქართველოში.

ყურადღებას იმსახურებს აგრეთვე კულტურულ ადათ-წესებსა და ეკოლოგიურ გარემოს შორის კავშირის დადგენა. ასევე მნიშვნელოვანია მოვახდინოთ დაკვირვება ეკოლოგიურ პროცესებზე, რომელიც ისტორიულ გარემოებათა ზეგავლენით იცვლება. ყოველივე ეს კი იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ დავაკვირდეთ კულტურულ ღირებულებებში, ადათ-წესებსა და სოციალურ ინსტიტუტებში მიმდინარე პროცესებსა და ცვლილებებს – სოციო-კულტურული თეორიების კვლევის საგანი ყოველთვის იყო ის გავლენა, რომელსაც ეკოლოგიური და სოციოპოლიტიკური კონტექსტი ახდენს კულტურულ ადაპტაციაზე, რაც, თავის მხრივ, ინდივიდუალურ ქცევასა და ხასიათზეც მოქმედებს. მაგრამ ქცევაზე ასევე უშუალო გავლენას ახდენს ყოველდღიური გამოცდილება ცვალებად ეკოლოგიურ და კულტურულ კონტექსტში.

საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებამ, რომელიც XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო, ეკოლოგიური პრობლემების გამწვავებას შეუწყო ხელი.

ეკოლოგიური და კლიმატური ცვლილებებიდან გამომდინარე მეცნიერები ვარაუდობენ გლობალურ დათბობას.

ჩვენი აზრით, კულტურული თავისებურებების გავლენა ტურიზმის სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე საკითხთა ფართო სპექტრს მოიცავს, რომელიც აუცილებლად მოითხოვს მათ შემდგომ განხილვასა და ანალიზს.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ არა მხოლოდ სხვადასხვა ქვეყნის ტურისტული ინდუსტრია განსხვავდება ერთმანეთისგან, არამედ ის სოციო-კულტურული გარემო, რომელიც გავლენას ახდენს ეკოლოგიურ, პოლიტიკურ და ისტორიულ ფაქტორებზე.

როგორც ამტკიცებენ, სხვადასხვა საზოგადოებაში ადამიანები კი არა, ის გარემოებები განსხვავდებიან, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ, რაც საკმარისია განსხვავებული ქცევების ასახსნელად.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ფაქტორები, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ადამიანის ქცევაზე, კულტურის განვითარებასა და ცვლილებებზე თანამედროვე ეტაპზე აქტუალური კვლევის საგანია.

ტურიზმი, როგორც მსოფლიოს უდიდესი ბიზნესი ის ძირითადი ბირთვია, რომელიც ყველაზე კარგად წარმოაჩენს ქვეყნის სოციო-კულტურულ განვითარებას, კულტურულ უნივერსალებს და მასთან დაკავშირებულ ქცევის ფორმებს, რაც აბსოლუტურად განსხვავებულია სხვადასხვა ტიპის საზოგადოებებში და სწორედ ეს განსხვავებები ხდის მას უფრო საინტერესოსა და მიმზიდველს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Гиденс Э. Социология. М. 1999
2. Matsumoto D. Culture and psychology. Pacific Grove (Cal) etc.: Brooks/Cole Publishing Company, 1996

Bachiashvili Tamar
PhD in Economics

THE INFLUENCE OF CULTURAL PECULIARITIES ON SOCIAL AND ECONOMICAL RELATIONS OF TOURISM

Summary

A scientific article examines the influence of cultural peculiarities on social and economical relations of tourism.

The article analyses, that the cultural universals and the following features of all the people, such as – religious rules, the greeting, education, dances and etc., also the specific elements of culture represent the main material, without which it's impossible to consider the tourism only in the narrow economic context.

SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS

Onise Alpenidze

Assistant Professor of Management, Caucasus University

Doctoral Student at Tbilisi State University

MBA, Hanze University Groningen, the Netherlands

MSc, Tbilisi State University

INTERNATIONALIZATION OF ENTREPRENEURSHIP AND NETWORKING

Introduction

The research in the field of international entrepreneurship has been described by various scholars as synthesis of multidisciplinary studies such as entrepreneurship and international business. The discipline is a relatively new subject and therefore there is a growing interest among researchers to come up with theories, conceptual frameworks and empirically proved theoretical concepts.

This paper is a review of theoretical and empirical studies intending to discuss main insights of international entrepreneurship research on origins, speed, and modes of international activities of small firms as well as the importance of existing networks and developing new networks in internationalization processes.

In order to draw a clear picture of the selected topic, a three stage approach was derived; hence, the paper consists of three interrelated components. Firstly, the historical background and needs for conceptualizing and empirical research are being discussed followed by entrepreneurial internationalization conceptual frameworks, and finally, the results of several empirical researches have been presented. The paper draws out some managerial implications of the current research.

Historical Background and Definitions

There is a growing interest in research of entrepreneurial internationalization. In their works Oviatt and McDougall (1994, 2005) present a framework that integrates international business, entrepreneurship, and strategic management theories. The framework sees the international new ventures as a mechanism of creating and using unique knowledge to deliver values in multiple countries.

There was a tendency among scholars to focus on large, well established corporations while studying multinational enterprises (MNE). ‘Historically, many MNEs developed from large, mature, domestic firms’ (Chandler, 1986, cited in Oviatt & McDougall, 1994); However Oviatt and McDougall (1994) highlight that technological advancement in the world and large number of internationally experienced people in business, created new opportunities to form new MNE with significantly lesser capital and workforce. Depending on a business type it was possible to create different branches and even different departments of one organization in various countries. For instance, the authors provide an example of LASA Industries, Inc. with headquarters and R&D in the USA, marketing operating from France, finance from Switzerland, and production in Scotland.

Oviatt and McDougall (1994) give historical views on MNE as well. Multinational organizations such as East India Company existed even in 1600s. There were multinationals in 19th and early 20th centuries. Being a multinational company at that time required large financial, human and logistical resources. While research had been carried out on both local and international organizations, notably less attention was paid to new international ventures. The MNE were perceived as large corporations and this was one of the main reasons why scholars didn't pay much attention to international new ventures. The only real interest for new international ventures came out since 1989 from scholars of entrepreneurship. In the authors' opinion creation of new ventures was possible because of talented entrepreneurs who were able to link knowledge in different countries.

'We define an international new venture as a business organization that from inception, seeks to derive significant competitive advantage from the use of resources and the sale of outputs in multiple countries' (Oviatt & McDougall, 1994). The authors' definition here concerns the age of the firm, it doesn't emphasize its size. This is the main contrast between new international ventures and domestic firms which gradually go international after certain size is reached. Although in some cases the large size of the organization is considered as a competitive advantage, rapidly changing international environment creates good bases for entrepreneurial competitiveness for relatively or significantly small ventures (Oviatt & McDougall, 1994).

For better understanding of international new ventures Oviatt and McDougall (1994) propose a new framework that implies need for theoretical development and empirical research. It also describes sustainable international new ventures as controlling assets especially the knowledge without boundaries.

In their later work Oviatt and McDougall (2005) once again address the issues of defining international entrepreneurship and the speed of internationalization. The authors refer to their definition of international new ventures and using the concept of it as a subject of interest for international entrepreneurship. International entrepreneurship became a broader subject than creating new international ventures. According to the authors the international entrepreneurship has multidisciplinary nature in the areas of entrepreneurship and international business that gives the opportunity to researchers to explore a wide range of research questions.

As Hurmerinta-Peltomäki (2004, cited in Oviatt & McDougall, 2005) states that 'an important topic within international entrepreneurship is the international new venture, and explaining its accelerated internationalization is an important focus of research'. However, Oviatt and McDougall (2005) emphasize that there is no model defined on forces that affect the speed of internationalization. The authors offer revised definition of the international entrepreneurship and the model that is relevant to the new definition. The authors provide four types of influential models on entrepreneurial internationalization speed to follow while doing empirical research.

Having analyzed various definitions of international entrepreneurship by different scholars and considering huge potential for improvements Oviatt and McDougall (2005) came up with the following definition: 'International entrepreneurship is the discovery, enactment, evaluation, and exploitation of opportunities-across national borders-to create future goods and services'.

Conceptual Frameworks of Entrepreneurial Internationalization

After authors defined international entrepreneurship Oviatt and McDougall (2005) move further toward conceptualization of internationalization speed. The internationalization speed that considers initial entry, country scope and commitment, is affected by three major forces:

moderating knowledge on foreign market and intensity, moderating network relationships considering tie strength, network size, network density, and mediating entrepreneurial actor perceptions. The last one, mediating entrepreneurial actor perceptions is attained by enabling technology, motivating competition and entrepreneurial opportunity. The authors clearly show in the model that internationalization process begins once the entrepreneurial opportunity has arisen or seen. Thus, the main forces are enabling, motivating, mediating, and moderating. The authors advise entrepreneurship scholars to cooperate with international business scholars and vice versa, in order to explore further dual nature of international entrepreneurship: entrepreneurship and internationalization.

Jones and Coviello (2005) propose three stages in conceptualization in research of international entrepreneurship. The authors refer to McDougal and Oviatt's (2000, cited in Jones & Coviello, 2005) definition of international entrepreneurship as 'a combination of innovative, proactive and risk-seeking behavior that crosses national borders and is intended to create value in organizations'. Jones and Coviello (2005) highlight the idea that 'Although internationalization research is well developed, research specifics to international entrepreneurship may require an element of paradigmatic shift and a fresh research lens in order to understand how international firms develop competitive advantage through entrepreneurial behavior, and how entrepreneurial firms can operate internationally'. The authors agree with the idea of McDougal and Oviatt's (2000, cited in Jones & Coviello, 2005) that research on international entrepreneurship lacks clear theoretical background. Hence, they follow the suggestion of Buckley (2002, cited in Jones & Coviello, 2005) that it is recommended to incorporate results of international business research with entrepreneurship concepts. In their paper, Jones and Coviello (2005) aimed to come up with an integrative conceptual model employing concepts from international business and entrepreneurship. As the paper aimed, the scholars developed three stage of conceptual development. The first is developing simple conceptual model of entrepreneurial and internationalization process. Different scholars (Andersen, 1993; Casson, 2000; Oviatt and McDougall, 1994; Knight and Cavusgil, 2004; Schumpeter, 1934; Shane and Venkataraman, 2000; cited in Jones & Coviello, 2005) refer to innovation as a critical factor for entrepreneurial and international activities. Hence the authors refer to Brazeal and Herbert (1999, cited in Jones & Coviello, 2005) focusing on innovation, change and creativity for a simple model of entrepreneurial process.

In Brazeal and Herbert's (1999, cited in Jones & Coviello, 2005) simple model of entrepreneurial sequence, environmental change is followed by innovation with human volition cycle in between (this concerns more technical innovation). Once sufficient innovation occurs, the next step is behavioral innovation described in psychological literature. Creativity is a driving force from technological innovation and the behavioral innovation. The outcome of this process is the entrepreneurial event, found in business literature.

Jones & Coviello's (2005) simple model gives new insights in the conceptual framework where environmental changes is followed by process of mode choice and country selection with organizational learning cycle in between. After the process is sufficient enough the next step is decision on mode and country selection that leads to entrepreneurial event as an outcome. The last model is enhanced by organizational learning and decision making traits. Both models are process based, however they do not consider factors of specific influence of environment, firm or entrepreneur. The both models were used by the authors to develop a general model of conceptualization.

The authors argue that positioning time and behavior is important in developing general conceptual models as these two dimensions are main aspects in entrepreneurial

internationalization. In difference with simple linear models, a general nonlinear model considers different variables in internationalization process within the two main dimensions: time and behavior. These variables consist of philosophic view, social capital, human capital, structure, resources, product offer, market characteristics, financial and non-financial measures, etc.

The authors conclude that the general conceptual model can be used as a base for precise models for empirical investigations taking into consideration more focused and manageable constructs. As an example of the precise model the authors present the model to investigate interrelations of the entrepreneur, the firm, internationalization behavior, and performance. The authors once again emphasize the importance of understanding the commonalities of entrepreneurship and internationalization and suggest the scholars to employ the concepts from both areas.

Empirical Research

In their research, Coviello and Munro (1995) focus on network importance in exploring foreign market development by entrepreneurial high-technology firms. The authors emphasize that network phenomena is essential for smaller firms whose growth is dependant on relationships. Johanson and Mattsson (1988, cited in Coviello & Munro, 1995) suggest that a firm's success in internationalization more depends on its relations with its current domestic and international networks, than on its chosen new market characteristics. The firm can extend its markets relying on its current networks. 'Network theory leads one to examine a variety of internationalization issues. These include, for example, the impact of network relationships on foreign market selection and the relative influence of other firms (in both direct and indirect relationships) on new market entry strategies (Coviello & Munro, 1995). Thus, as the authors suggest that there is much to research on networking for entrepreneurial internationalization.

The purpose of the study was to learn the impact of networking on international market development and marketing related activities within international markets (Coviello & Munro, 1995). Two sources of data were used as an empirical background for the research: four case studies on New Zealand software entrepreneurial firms and structured mail survey of much younger software firms at earlier stage of internationalization.

The research was guided by two research questions: 1) *What was the impact of network relationships on international market development?* And 2) *How did network relationships impact on marketing-related activities?*

For the first question the results for both sets of data supported each other. Namely, as the authors summarized internationalization endeavor of software firms are shaped by their network players and relationship. 'Market performance, particularly in priority markets, contributed to power plays within networks and also attracted the interests of newcomers wanting to establish new relationships' (Coviello & Munro, 1995).

The results for the second question also supported each other from both sets of data. 'Establishing and utilizing relationships with other firms is seen by these entrepreneurial organizations as effective means for harnessing a marketing infrastructure and leveraging marketing capabilities, two areas of known weakness in smaller high-technology companies. Further, relationships are important to accelerating access and entry into new markets' (Coviello & Munro, 1995).

As the authors conclude, internationalization process of entrepreneurial firms is enhanced by going beyond the firm's individual effort into the network and relationship within the network. Network contact (both formal business related and informal personal relations) is a key element for foreign market selection and entry rather than exclusively managerial decisions.

For further research Coviello and Munro (1995) suggest to address the following questions: 1) 'the influence of early network partners on the internationalization process, particularly in the areas of market development and marketing activities'; and 2) 'growth management issues faced by small entrepreneurial firms linked with large non-entrepreneurial firms (e.g. how small entrepreneurial firms can best manage international market development and growth, with less direct control over marketing operations)'.

Coviello and Munro (1997) expanded further their research on network influence on internationalization process. The paper provides the framework on network implications on internationalization based on empirical research.

As Axelsson and Easton (1992, cited in Civiello & Munro, 1997) define a network involves 'sets of two or more connected exchange relationships'. Based on this basic definition, Coviello and Munro (1997) view the market as social and industrial relations systems among customers, suppliers, competitors, friends, etc. The researchers aimed to answer '1) how the internationalization process of software firms is manifested in their choice of foreign market and mode of entry; and 2) how network relationships influence the small software firm's choice of market and mode of entry'.

To answer the research questions Coviello and Munro (1997) employed multi-site case methodology. Multiple sources such as interviews, documents, and archived data were used during the research. Sites were chosen according number of characteristics: There were generated New Zealand's four software firm cases that had different products, markets, and success and failure histories. The interviews were conducted with upper level managers.

Finding showed that a three stage international activity was evident in all cases. Namely: At the initial stage (year 0-1) the firms were mostly focused domestically with internationalization intent. At the second stage (year 1-3) the firms were focused and involved in their first foreign markets. At the third stage (beginning at year 3) all four firms were involved in their multiple international market development and growth. In most of the cases (three out of four) cooperation with overseas large partners had been chosen as the entry mode. These relationships rapidly grew into large scale distribution agreements mainly in Australian market that was the geographically closest one. Based on their initial foreign market entry the firms developed multiple cooperation relationships such as distribution, joint marketing, development, etc. At the late internationalization stage (year 5-7) two of out four researched firms established their of-shore sales forces in cooperation with their partner subsidiaries or regional headquarters. Only one firm established its development office in the US, a distant market, as the firm perceived that foreign partnership and network would not be able to serve fully the market for their products. Thus, Coviello and Munro (1997) conclude that despite the expectations generated by various literature and theoretical frameworks, foreign market entry and independent off-shore operations are difficult task for small software firms. Hence, networking is the critical factor for such firms' growth.

In terms of network influence on internationalization and entry mode of small software firms, Coviello and Munro's (1997) findings point out that network relationships, formal and informal, are very much influential on their internationalization stages and entry modes. The

authors conclude that the process of small firms' internationalization differs from that discussed in various literatures, namely:

- ‘ It is very rapid , with firms established and committed internationalist in a little as three years,
- It is characterized by only three ‘stages’, beginning with foreign market intention, and excluding extensive foreign market trial, experimentation, or evaluation, and
- It is characterized by small firms making simultaneous use of multiple and different modes of entry; mechanisms which are part of a larger firm's international network’.

As an explanation of their findings Coviello and Munro (1997) see their researched firms as ‘international new ventures’ described by Oviatt and McDougal (1994), which are competing in rapidly growing and changing international markets.

Loane and Bell (2006) acknowledge the importance of networks in internationalization of entrepreneurial firms; however they see the lack of research in identifying the importance of establishing new networks while going international. The authors emphasize that scholars mostly focus on research on exploiting existing networks while making internationalization attempts. The scholars intended to investigate whether the small firms solely rely on existing firms as a major support for their internationalization or they are engaged in establishing new networks as well.

For the purpose of sample selection for the study, the authors define “rapid internationalizes” as “those new ventures that exhibit an innate propensity to engage in a meaningful level of international business activity at or near inception with the intent of achieving strategic competitive advantage” following Oviatt and McDougall (1994). Furthermore, one of the criteria of sample selection was having 25% of international revenues out of total, during the first six years in business. This concept of international firms was by Shrader et al. (2000, cited in Loane & Bell, 2006). Other three criteria for sampling applied: The firms had to have less than 250 employees, independent operations (not being subsidiaries or branches), and an internet presence via their own websites (for the purpose and methodology of research). The scholars employed multi-stage and multi-method approach. After an initial screening they selected 218 firms in four different countries (Australia, Canada, Ireland, and New Zealand) according their research criteria for sample and a database was formed.; Then CEOs were contacted by telephone and asked to complete company information sheets e-mailed later. The researchers obtained 143 replies. After analysis 57 sub-sample firms were selected for further investigation. The main focus of analysis was on network influence and network building activities.

The study finds that existing social and business networks are important resources for the small internet enabled firm. This includes intrafirm, personal, social networks, etc. The result supports the works of many scholars (Johanson and Mattsson, 1993; Johanson and Vahlne, 1992; Blankenburg and Johanson, 1992; Coviello and Munro, 1995, 1997; Chetty and Blankenburg Holm, 2000; Blomstermo et al., 2004a, b; cited in Loane & Bell, 2006). However, irrespective the fact that many firms understand the importance of networks, many of them didn't have any network when they started the business. This was mainly backed by the fact that these firms offered completely different new products in global markets. As a main finding of their study the authors indicate that ‘the firms were engaging with networks at many levels, leveraging those that were of use, building new networks when required, and acquiring the human capital that would facilitate these networking objectives’ (Loane & Bell, 2006).

Musteen, et al. (2010) studied implications of international networks on internationalization speed and performance of SMEs. The authors share the idea of many international entrepreneurship scholars that due to limited resources and size of the firm entry mode and internationalization speed differs from established multinational companies. One of the major differences is networking. SMEs generally use more network relations than typical multinationals. The main reasons for network reliance is that SMEs possess limited knowledge and experience on international markets, inability of employing experts in the international fields. The authors conducted empirical research to identify network influences on SME internationalization speed and performance.

The authors had derived following hypothesis:

‘Hypothesis 1a.

The proportion of personal ties in the international network of SME CEOs will be positively associated with the speed of firm internationalization.

Hypothesis 1b.

The proportion of personal ties in the international network of SME CEOs will be negatively associated with performance of the first international venture.

Hypothesis 2a.

The degree to which SME CEOs share a common language with their international ties will be positively associated with the speed of internationalization.

Hypothesis 2b.

The degree to which SME CEOs share a common language with their international ties will be positively associated with the performance of their first international venture.

Hypothesis 3a.

The degree of geographic diversity of SME CEOs’ international ties will be negatively associated with the speed of internationalization.

Hypothesis 3b.

The degree of geographical diversity of SME CEOs’ international ties will be positively associated with the performance of the first international venture.’

For sampling the researchers selected 586 Czech SMEs operating in various manufacturing industries with less than 250 employees. The SMEs were founded after 1989 fall of communist regime. CEOs or founders were selected as potential respondents for the study. The questions were mailed to the respondents. Taking into consideration non-response rate and non-valid responses, finally the valid responses from 155 respondents were selected. These SMEs represented a wide range of manufacturing firms. After data processing and analysis the following findings were drawn:

Personal ties of CEOs do not affect the speed of internationalization (not supporting H1a). H1b was supported at the first initial stages of firm’s performance. Namely, network range, importance on cost and, to some extent, international experience of CEOs are positively associated with the performance of the first international venture, however weaker ties in a later stage give the firms more opportunities to explore diverse markets and growth potential.

The language congruence positively contributes to faster internationalization (Supporting H2a). However, language commonality is not an influential factor on better performance (not supporting H2b).

The research results did not support the H3a that geographical diversity negatively influences on internationalization speed. At the same time high positive association between international network diversity and the performance was found (supporting H3b).

The research is confirming that networks (both formal and informal) are beneficial and sometimes critical for SMEs in Central and East European countries that have to compete with well established multinationals in the global market.

Conclusion

The vast majority of SMEs are founded with an entrepreneurial spirit going global; however due to their limited resources such as capital, human resources, foreign market knowledge, etc. it is difficult for them to explore off-shore markets alone. Theoretical concepts and various empirical findings observe networks as significant tools for entrepreneurial internationalization. All types of networking such as formal, informal, business, friendship, etc., are perceived as a ground for SMEs to begin with when going international. Networks influence the speed, entry mode and performance of small firms.

Contacts within networks are major factors for foreign market selection and entry rather than solely managerial decisions. It is observed that both, relying on existing networks and creating new networks, are important for entrepreneurs. Thus, the scholars' works have practical implications for managers. The managers should carefully evaluate their contacts, use the opportunities of existing relationships and build further links in order to exploit fully the benefits of various present or future partners.

References

1. Coviello, N.E., Munro, H., 1995, Growing the entrepreneurial firm: networking for international market development, *European Journal of Marketing*, 29(7): 49-61
2. Coviello, N.E., Munro, H., 1997, Network relationships and the internationalisation process of small software firms, *International Business Review*, 6(4): 361-368
3. Jones, M.V., Coviello, N.E., 2005, Internationalisation: conceptualising an entrepreneurial process of behaviour in time. *Journal of International Business Studies*, 36: 284-303
4. Loane, S., Bell, J., 2006, Rapid internationalisation among entrepreneurial firms in Australia, Canada, Ireland and New Zealand: an extension to the network approach, *International Marketing Review*, 23(5): 467-485
5. Musteen, M., Francis, J., Datta, D.K., 2010, The influence international networks on internationalization speed and performance: a study of Czech SMEs, *Journal of World Business*, 45: 197-205
6. Oviatt, B.M., McDougall, P.P., 1994, Toward a theory of international new ventures, *Journal of International Business Studies*, 25(1): 45-64
7. Oviatt, B.M., McDougall, P.P., 2005, Defining International Entrepreneurship and modelling the speed of internationalization, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(5): 537-554.

თბილისის ტურისტული კლასტერის განვითარების შესაძლებლობები

ეროვნული კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორები მრავალფეროვნებითა და კომპლექსურობით გამოირჩევიან. კონკურენტუნარიანობის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორია კაპიტალის დაბანდებისათვის სექტორების, შემდეგ კი მის შიგნით საწარმოთა სწორად შერჩევა. სექტორების კონკურენტუნარიანობის, ზოგადად კლასტერის – კერძო და საჯარო სუბიექტების დამაკავშირებელი სისტემის ეფექტიანობაზე დიდ გავლენას ახდენს ადამიანური და სოციალური კაპიტალი, ტექნიკური პროგრესი, ინოვაციები, ბიზნესის ხელსაყრელი გარემო, საწარმოო გამოცდილება, არსებული მოთხოვნა, პროდუქტისა და ბაზრის დივერსიფიკაცია და სხვა. კლასტერები წარმოადგენენ ერთ გეოგრაფიულ არეალში კონცენტრირებული ერთი განსაზღვრული დარგის ურთიერთდაკავშირებული კომპანიებისა და ინსტიტუტების ერთობლიობას, რომლებსაც საერთო ფაქტორები და შემცველები აერთიანებთ¹².

კლასტერების შემადგენელი ერთეულები მჭიდროდ არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან და, როგორც წესი, ერთმანეთის სიახლოვეს არიან განლაგებული. გეოგრაფიული სიახლოვისა და მათი საქმიანობის ურთიერთკავშირის გამო კლასტერში შემაჯავალი ერთეულები სარგებლობენ ექსტერნალიებისა და სინერგიული ეფექტის ცალკეული ეკონომიკური უპირატესობებით. ამ უპირატესობებს მიეკუთვნება კვალიფიციური ადამიანური რესურსები, მიმწოდებლები და ა.შ.

კლასტერულ ინიციატივებს შეუძლიათ ხელი შეუწეონ ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასთან დაკავშირებულ ღონისძიებებს, კერძოდ, რეფორმებს, სავაჭრო პოტენციალის შესწავლას, საჯარო და კერძო სექტორს შორის დიალოგს, რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას, შრომითი რესურსების შესწავლას და ა.შ. დროდადრო ისინი ხდებიან ეკონომიკური რეფორმების საკითხებზე საზოგადოებრივი აზრის, მედიასთან, საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და სახელმწიფო სექტორის წარმოდგენელებთან თანამშრომლობის ინდიკატორები.

კონკურენტუნარიანობასთან მიმართებაში ეკონომიკურმა კონცეფციამ წინ წამოსწია კლასტერების მნიშვნელობა. კონკურენტუნარიანობა წარმოადგენს საწარმოო ეკონომიკის მამოძრავებელ ძალას და დამოკიდებულია ეროვნული პროდუქტის მოცულობაზე, რომელიც იზომება საერთაშორისო ბაზრებზე პროდუქტის ფასისა და წარმოების ეფექტიანობით. დღეს საერთაშორისო ბაზრებზე კონკურირებენ კომპანიები და არა ქვეყნები¹³. კომპანიის წარმატება კი დამოკიდებულია ეკონომიკურ გარემოზე, მომიჯნავე ინსტიტუტებსა და სახელმწიფო პოლიტიკაზე. ეროვნული და რეგიონული კონკურენტუნარიანობა, თავის მხრივ, დამოკიდებულია კომპანიების წარმატებაზე. რამდენადაც არ უნდა იყოს იზოლაციაში ცალკე მდგომი ფირმა, წარმატებული ვერ იქნება, იგი დამოკიდებულია მომიჯნავე ინსტიტუტებსა და აგენტებზე, რომელთა ქცევაც მოქმედებს ფირმის საქმიანობაზე, აგრეთვე საკუთარი კავშირებისა და სინერგიის ეფექტზე.

სამეწარმეო კლასტერების განვითარება ხშირად ათწლეულების მანძილზე სპონტანურად ხდებოდა. კარგად დაგეგმილმა კლასტერულმა ინიციატივამ

¹² M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, New York, NY: Free Pass, M.E 1998, p 78.

¹³ M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, New York, NY: Free Pass 1990.

შესაძლებელია დაანქაროს პროცესი. კლასტერული ინიციატივა მოიცავს კლასტერის ბაზრის, პროდუქტების, ექსტერნალიებისა და სინერგიული ეფექტის შეფასებას. იგი ახდენს ნორმატულ და ბიზნეს შეზღუდვების გამოვლენას, შესაძლებლობას იძლევა გამოვლინდეს ახალი ბაზარი და უკვე ათვისებულ ბაზარზე გაფართოვდეს წილი, შემუშავდეს ბიზნესის ეფექტიანი სტრატეგია კონკურენციისათვის. სტრატეგიული კვლევა განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყნისა და კლასტერისთვის. იგი ძირითადად ბაზრის შესწავლის, სამუშაო ბაზრის განვითარების, მიმწოდებელთა ქსელის გაუმჯობესების, ხარისხის სტანდარტების, შემდგომ ინტეგრაციასა და სხვა ფაქტორებზე ფოკუსირდება. კვლევა ხელს უწყობს კონკურენციის ამადლების ხელისშემშლელი ინსტიტუციური და ბრკოლებებისა და გასატარებელი რეფორმების გამოვლენას. კლასტერების დონეზე დიალოგით შესაძლებელია ახალი პარტნიორული კავშირების გამოვლენა კლასტერების ლიდერებსა და საჯარო სექტორს შორის. ხელისუფლება რეაგირებს კლასტერებიდან წამოსულ ინიციატივაზე, პასუხობს მას საჭირო რეფორმებით. ამ გზით გატარებული რეფორმები ხელს უწყობს კლასტერების დამატებით განვითარებას – სპეციალიზირებული ინფრასტრუქტურის გაჩენასა და ქვეყანაში ტექნოლოგიური და სამეცნიერო ბაზის გადრმავებას.

ეროვნული ეკონომიკის მარეგულირებელი კანონმდებლობა დიდ როლს თამაშობს კლასტერების განვითარებაში. კლასტერები, როგორც ადგილობრივი, ასევე ეროვნულ დონეზე ახდენენ გავლენას. მისი განვითარება საჭიროებს ხელისუფლების განშტოების ყველა დონის ჩართულობას. ცალკეულ საკითხებში, როგორებიცაა: ინვესტიცია, განათლება და მიმწოდებელთა ქსელის განვითარება, უშუალოდაა საჭირო ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების მოქმედება.

კლასტერების კომპლექსურობის გამო დეტალურად განვიხილავთ ქალაქ თბილისის ტურისტული კლასტერის მაგალითს. ტურიზმის კლასტერი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგობრივი კლასტერია. მაკკიზის გლობალური ინსტიტუტის კვლევის მონაცემის მიხედვით, იგი განეკუთვნება მსოფლიოში არსებულ უმნიშვნელოვანეს 6 კლასტერს, რომელთა წილი მთლიანი კლასტერების 70%-ს შეადგენს¹⁴. ტურიზმის სექტორს მსოფლიო მასშტაბით ზრდის დიდი პოტენციალი გააჩნია. ტურიზმი არა მარტო რეგიონალურ დონეზე წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის სტიმულს, არამედ დიდია მისი მნიშვნელობა ეროვნულ დონეზეც¹⁵. ქვეყნის გეოგრაფიული და სოციალურ-კულტურული მრავალფეროვნების გამო კვლევები ტურიზმის სფეროში, რომლის განვითარება და კონკურენტუნარიანობა უშუალოდ ამ მახასიათებლებზეა დაფუძნებული, მართებული იქნებოდა არა ქვეყნის, არამედ რეგიონული/ქალაქის მასშტაბებით ჩატარდეს. საერთო ერთსულოვნების გათვალისწინებით ტურიზმის კლასტერი ამადლებს რეგიონის კონკურენტუნარიანობას.¹⁶

ტურიზმს დიდი მნიშვნელობა გააჩნია დედაქალაქისათვის, რადგან:

- ტურიზმი ქვეყნისთვის პრიორიტეტული მიმართულებაა;

¹⁴ Clusters for Competitiveness, , International Trade Department, World Bank 2009, p.3

¹⁵ Sharpley R. “The Challenges of Economic Diversification Through Tourism: The Case of Abu Dhabi”, International Journal Tourism Research, Vol.4, pp. .2002. 221-235.; Jackson J., “Innovations in Measuring Economic Impacts of Regional Festivals: A Do It-Yourself-Kit”, Journal of Travel Research, Vol. 43, May 2005, PP. 360-367

¹⁶ Porter, M. “Regional Foundations of Competitiveness and Implications for Government Policy”, Paper presented to Department of Trade and Industry Worksshop, April 2002.; Rocha, H. “Entrepreneurship and Development: the Role of Clusters”, Small Business Economics, №23, pp. 363-400

• თავად თბილისი ახლოსაა სხვა ტურისტული დანიშნულების ადგილებთან (კახეთი – ღვინის რეგიონი, მცხეთა - იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში შეტანილი ძეგლებით, გუდაური – სათხილამურო კურორტი, რომლის განვითარებაზე ზრუნვა თბილისის ხელისუფლების პრეროგატივაა, გუდაურის განვითარების ფონდი კი ქალაქ თბილისის მერიის მმართველობის სფეროში შემაჯავლი საჯარო სამართლის იურიდიული პირია.¹⁷

• დედაქალაქს გააჩნია ტურისტული ინფრასტრუქტურა, ტურიზმის სფეროში მოქმედი საწარმოები და ადამიანური რესურსი.

ფართო გაგებით ტურიზმის კლასტერში მოიაზრება ტურიზმის ინდუსტრია თავისი ინტერესთა ჯგუფებით. თბილისის შემთხვევაში, ტურიზმის კლასტერში შეიძლება განვიხილოთ:

1. სატრანსპორტო საშუალებების მიმღები პუნქტები: თბილისის საერთაშორისო აეროპორტი, რკინიგზა, ავტოსადგურები. თბილისის საერთაშორისო აეროპორტიდან ფრენა ხორციელდება დაახლოებით 35 პუნქტში, დედაქალაქი რკინიგზით უკავშირდება სომხეთსა და აზერბაიჯანს, თურქეთთან დამაკავშირებელი სარკინიგზო ხაზის დამთავრების შემდგომ თბილისი ასევე დაუკავშირდება ევროპას, რაც თბილისის, როგორც სარკინიგზო პუნქტის მნიშვნელობას გაზრდის. თბილისში დღესდღეობით არსებობს 5 ავტოსადგური, მათგან ერთი, ცენტრალური, საერთაშორისო მნიშვნელობისაა;

2. საერთაშორისო რეისების განმახორციელებელი ავიაგადამყვანები და ავტოკომპანიები: თბილისის აეროპორტში ფრენას 20-მდე ავიაკომპანია ასრულებს. ბოლო პერიოდში აღინიშნება ავიაგადამზიდების რიცხვის ზრდა, რაც თავისთავად გამოიწვევს კონკურენციის გაზრდასა და მომსახურების ფასების შემცირებას;

3. ტურისტული სააგენტოები: ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, მათი რაოდენობა 88-ს შეადგენს, უნდა აღინიშნოს, რომ აქტიურად მოქმედი ტურისტული სააგენტო გაცილებით მცირეა, ბაზარზე გადაუმოწმებული ინფორმაციით რამდენიმე მათგანს მონოპოლური მდგომარეობა უკავია;

4. სასტუმროები: დედაქალაქში დაახლოებით 120-მდე სასტუმროა, ნომრების საერთო რაოდენობა 2600-ზე მეტს შეადგენს, ხოლო საწოლებისა 5300-მდეა, 10-მდე სასტუმრო მიეკუთვნება საერთაშორისო ბრენდს. ამ მონაცემებით თბილისი ჯერ კიდევ ვერ შეძლებს მსოფლიო მასშტაბის სპორტული თუ კულტურული ღონისძიებების მასპინძლობას;

5. თბილისში სხვადასხვა ტიპის მრავალი რესტორანი, კაფე-ბარი თუ სწავი კვების ობიექტია, მათი დიდი რიცხვი მათ მრავალფეროვნებაში არ აისახება. საერთაშორისო ბრენდები მცირე რაოდენობით არიან წარმოდგენილნი, არ მოქმედებს მსოფლიოში დანერგილი ხარისხის მინიჭების სისტემები – მზაკერების დეგუსტაცია, მზარეულებისათვის სხვადასხვა რანგების მინიჭება და ა. შ.;

6. ორგანიზაციები (სამეცნიერო-კვლევითი-სასწავლო), რომლებიც დაკავებული არიან ტურიზმის სფეროში კვლევით, ქმნიან ტურიზმის მაღალტექნოლოგიურ პროექტს, ამზადებენ სხვადასხვა კვალიფიკაციის ტურიზმის სფე-

¹⁷ ქალაქ თბილისის მთავრობის დადგენილება №09.01.331, 2011 წლის 19 აპრილი

როს კადრებს, რაც როგორც პირდაპირ, ასევე ირიბად ზრდის თბილისის კონკურენტუნარიანობას ტურიზმის სფეროში;

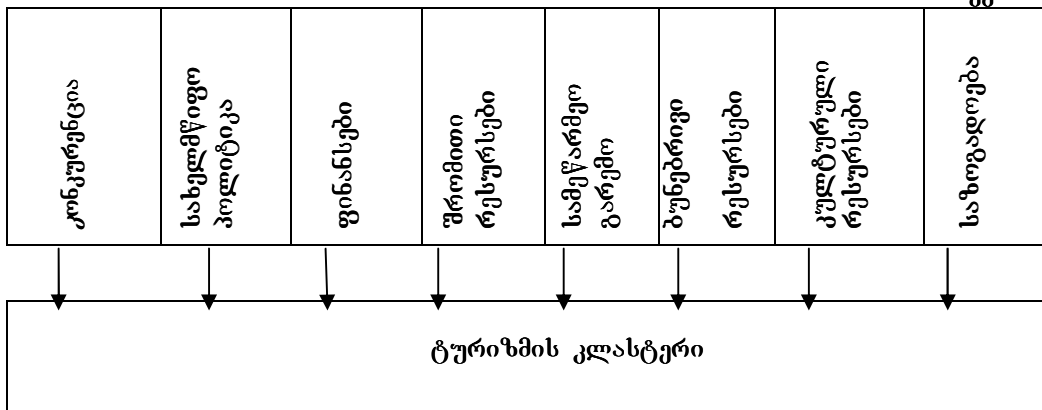
7. ცენტრალურ (საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია) და ადგილობრივ დონეზე მოქმედი ხელისუფლების ორგანოები, რომლებიც ახდენენ ტურიზმის დარგის რეგულირებას და ანხორციელებენ დარგის მასტიმულირებელ პროექტებს;

8. ტურისტული სუვენირების ინდივიდუალური მწარმოებლები, დამოუკიდებელი გიდები;

9. ტურისტული კლასტერი უშუალოდ არის დაკავშირებული კვების კლასტერთან, მსუბუქი მრეწველობის ცალკეულ დარგებთან, ინფრასტრუქტურის სექტორთან და ა. შ.

ტურიზმის კლასტერზე მოქმედი ფაქტორები

სქემა 1

მნიშვნელოვანია ტურიზმის კლასტერზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი (იხ. სქემა 1). სქემა 1-ზე წარმოდგენილია ფაქტორები, რომლებსაც უშუალო ზეგავლენა გააჩნია კლასტერის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე. ბუნებრივი და კულტურული რესურსები, საქმიანი ტურიზმის შემთხვევაში სამეწარმეო გარემო, წარმოადგენს უშუალოდ ტურისტულ პროდუქტს, რომელთა შეთავაზება ხდება მომხმარებლისათვის - ტურისტებისათვის, ხოლო სხვა ფაქტორების ხელშეწყობით ხდება ამ პროდუქტის შეთავაზება – შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება, სარეკლამო კამპანია, ხარისხის გაუმჯობესება და ა.შ.

კლასტერის კონკურენციის მთავარ ინდიკატორს პროდუქტიულობა წარმოადგენს¹⁸, ხანგრძლივ პერსპექტივაში ეს აისახება ქვეყანაში სიცოცხლის სტანდარტზე, რაც, თავის მხრივ, ერთ სულ მოსახლეზე მთლიან ეროვნულ შემოსავალთანაა დაკავშირებული. ტურიზმის პროდუქტიულობა უშუალო კავშირშია ვიზიტორებთან, ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ ტურისტული კლასტერის კონკურენტუნარიანობა შესაძლებელია გაიზომოს მისი უნარით, მოიზიდოს ტურისტები. მ. პორტერის მიხედვით განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მოქმედი კომპანიების, მათ შორის ტურისტული კომპანიების, კონკურენტული უპირატესობები იზომება ალმასის მეთოდის დეტერმინანტებით: ფაქტორების პირობები, მოთხოვნის პირობები, მონათესავე და მხარდამჭერი სექტორი, სტრატეგია, სტრუქტურა და კონკურენცია.

¹⁸ M. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, New York, NY: Free Pass, 1990,

ტურიზმის კლასტერისათვის ფაქტორული პირობებია:

- კვალიფიცირებული კადრები;
- ბუნებრივი და კულტურული ღირსშესანიშნაობები;
- განახლებადი ინფრასტრუქტურა;
- მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან უვიზო რეჟიმი;
- ძვირი ავიაბილეთები.

მოთხოვნის პირობებია:

- ხარისხის, უსაფრთხოების გარემოს დაცვის სტანდარტები;
- მომხმარებელთა დაცვის კანონმდებლობა.

მომიჯნავე დარგები განიხილავს:

- მასშედიისა და კომუნიკაციის სექტორის განვითარების შესაძლებლობა (ელექტრონული მომსახურება, რეკლამა, ა.შ);
- განვითარებული მსუბუქი მრეწველობა.

ტურიზმის სტრატეგიის შემუშავებისა და მისი სრულყოფილად განხორციელების შემთხვევაში შესაძლებელია თბილისის ტურისტული კლასტერის კონკურენტული უპირატესობების გაუმჯობესება და სათანადოდ გამოყენება, აგრეთვე ნაკლოვანი მხარეების აღმოფხვრა, კერძოდ:

- გზების, საკომუნიკაციო საშუალებების, ზოგადად ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება;
- თბილისის, როგორც ტურისტული დანიშნულების ადგილი, გახდეს უფრო ხელმისაწვდომი (დამატებითი სარეკლამო კამპანია - პონტენციური ტურისტების მოზიდვის მიზნით, ავიაბილეთების გაიაფება, ადგილობრივი სასტუმროების საერთაშორისო დასაჯავშნ სისტემებში ჩართვა);
- ტურისტული პროექტების მხარდაჭერა და დარგში ინვესტიციების მოზიდვა;
- უსაფრთხო გარემოს შექმნა;
- ბუნებრივი, კულტურული და ისტორიული რესურსების რეაბილიტაცია.

ამდენად, როგორც ანალიზმა გვაჩვენა, ტურისტული კლასტერი საკმაოდ რთული და მნიშვნელოვანი ურთიერთდაკავშირებული რგოლებისაგან შედგება. მას გააჩნია სუსტი და ძლიერი მხარეები. სისტემას აქვს გარკვეული პრობლემები, რომლებიც გადაჭრას საჭიროებენ. აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია როგორც ადგილობრივი, ასევე ცენტრალური ხელისუფლების ერთობლივი ძალისხმევით. მნიშვნელოვანია კვლევითი ინსტიტუტებისა და უმაღლესი სასწავლებლების ჩართულობაც, კერძოდ, მაღალკვალიფიცირებული კადრების მომზადების, ინოვაციური ტურისტული პროდუქტებისა და სექტორული სტრატეგიების განვითარების მიზნით.

Sharashenidze Alexander

PhD Candidate of Tbilisi State University

POSSIBILITIES OF TBILISI TOURISM CLUSTER DEVELOPMENT

Summary

Role of clusters is crucial for the improving of national, regional/urban competitiveness. Tourism cluster is one of the important clusters not only on international but also on national level. It also has great importance for Tbilisi economy. Tbilisi's economic cluster has a range of competitive advantages. However, there is still lack of an appropriate strategy concerning the collaboration of central and local Government and private sector for occupying a suitable niche in the international market.

ბიზნესისა და მეწარმეობის არსის ზოგიერთი საღისკუსიო საკითხი

ნებისმიერი მეცნიერება ერთმანეთთან ლოგიკურად დაკავშირებული ცნებებისა და კატეგორიების მწყობრ ერთიანობას, ანუ სისტემას წარმოადგენს. შესაბამისად, ყოველი მეცნიერების შესწავლა მათი განსაზღვრით იწყება. ეკონომიკური, განსაკუთრებით კი ბიზნესისა და მენეჯმენტის მეცნიერებებისათვის ფუნდამენტურ ცნებებს წარმოადგენს ბიზნესი და მეწარმეობა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ცნებების გამოყენებას თეორიასა და პრაქტიკაში ხანგრძლივი ისტორია აქვს, ჯერ კიდევ არ არსებობს ერთიანი შეხედულება მათი არსის შესახებ. განსაკუთრებით საღისკუსიოა ბიზნესისა და მეწარმეობის ურთიერთმიმართების საკითხი. საზღვარგარეთელი და ქართველი ავტორების შეხედულებათა კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე შევეცდებით საკუთარი პოზიცია ჩამოვაყალიბოთ აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით.

ახლახანს გამოცემულ „თანამედროვე ეკონომიკის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში“ პროფ. რ. ასათიანი წერს: „ბიზნესი - ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობაა, რომელსაც მოგება მოაქვს“.¹⁹ ბიზნესმენი კი არის „კომერსანტი, მეწარმე, რომელიც ბიზნესს ეწევა“.²⁰ რაც შეეხება მეწარმეობას, აღნიშნული ავტორის აზრით, ეს არის „შემოსავლის, მოგების მიღებისათვის გამიზნული ფიზიკური ან იურიდიული პირის დამოუკიდებელი, კანონით ნებადართული სამეწარმეო (სამეურნეო) საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება საკუთარი სახელით, რისკითა და ქონებრივი პასუხისმგებლობით“.²¹ შესაბამისად, „მეწარმე არის პირი, რომელიც სამეწარმეო საქმიანობას ეწევა“.²²

მსგავსი განმარტებები აქვს ჩამოყალიბებული პროფ. ა. სილაგაძეს: „ბიზნესი - საქმე, ანტრეპრენიორობა, მეწარმეობა - მოგების მომტანი ეკონომიკური საქმიანობა, საქმიანობის ნებისმიერი ფორმა, რომელსაც მოაქვს შემოსავალი, ან პირადი სარგებელი“.²³ ბიზნესმენი კი განმარტებულია როგორც „საქმიანი ადამიანი, მეწარმე, ანტრეპრენიორი, რომელიც დაკავებულია საკუთარი ბიზნესით. აქვს თავისი საქმე მოგების ან რაიმე სხვა სარგებლის მიღების მიზნით“.²⁴ მეწარმეობა, პროფ. ა. სილაგაძის განმარტებით, არის „ინიციატივიანი, დამოუკიდებელი, თავისი სახელით, რისკით, ქონებრივი პასუხისმგებლობით, მოქალაქეების, ფიზიკური და იურიდიული პირების საქმიანობა, რომლის მიზანია შემოსავლის, მოგების სისტემატური მიღება ქონების გამოყენებით, საქონლის გაყიდვით, სამუშაოების შესრულებით, მომსახურების გაწევით“.²⁵ ბიზნესის ზემოაღნიშნული ორი განმარტება მსგავსებასთან ერთად განსხვავებასაც შეიცავს. კერძოდ, პროფ. რ. ასათიანი ბიზნესის მამოძრავებელ მიზნად მოგების მიღებას მიიჩნევს, პროფ. ა. სილაგაძე კი ნებისმიერ შემოსავალს ან პირად სარგებელს. ჩვენი აზრით, ბიზნესი, როგორც ზოგადად ეკონომიკური (მეურნეობრივი) საქმიანობის ერთ-ერთი ფორმა, კაპიტალიზმის წარმოშობას უკავშირ-

¹⁹ რ. ასათიანი. თანამედროვე ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონი. თბ., 2012, გვ. 48.

²⁰ იქვე, გვ. 49.

²¹ დასახელებული ნაშრომი, გვ. 232.

²² იქვე.

²³ ა. სილაგაძე. ეკონომიკური ლექსიკონი. თბ., 2001, გვ. 59.

²⁴ იქვე, გვ. 60.

²⁵ იქვე.

დება. ამიტომ მისი მიზანია არა ყოველგვარი შემოსავლის ან პირადი სარგებლის, არამედ მოგების მიღება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბიზნესი, ეკონომიკური საქმიანობისაგან განსხვავებით, ისტორიული ხასიათის ეკონომიკური კატეგორიაა.

ბიზნესისა და მეწარმეობის შესახებ სხვადასხვა დროს მრავალი მოსაზრება აქვს გამოთქმული პროფ. გ. შუბლაძეს. კერძოდ, იგი წერს: „ბიზნესი არის სამეურნეო (ეკონომიკური) საქმიანობა, რომლის მიზანია მოგების მიღება. მოგება კი მიიღება მომხმარებლისათვის საჭირო პროდუქციისა და მომსახურების შექმნისა და მიწოდების გზით“.²⁶ რაც შეეხება ბიზნესმენს, იგი „არის საქმიანი კაცი, ადამიანი, რომელიც ეწევა ბიზნესს. იგი ქონების, კაპიტალის, ანუ საკუთრების მფლობელია“.²⁷ მეწარმეობისა და მეწარმის ცალკე დეფინიციებს ეს მეცნიერი არ გვთავაზობს, რაც მისი პოზიციიდან გამომდინარეობს - იგი აყენებს საკითხს, რომ ქართულ იურიდიულ და ეკონომიკურ ლიტერატურაში „მეწარმეობის“ და „მეწარმის“ ნაცვლად დამკვიდრდეს ტერმინები - „ბიზნესი“ და „ბიზნესმენი“.²⁸ ერთადერთი, რასაც პროფ. გ. შუბლაძე მეწარმეობის შესახებ აღნიშნავს: „ბიზნესის განსაკუთრებული შემთხვევაა მეწარმეობა (სამეწარმეო საქმიანობა). იგი უშუალო კავშირშია მეწარმის პიროვნებასთან, რომელიც ახორციელებს ბიზნესს მოგების მიღების მიზნით საკუთარი სახსრებისა და პირადი რისკის საფუძველზე“.²⁹ ამ მსჯელობაში ჩვენთვის გაუგებარია - თუკი მეწარმე ბიზნესს ახორციელებს მოგების მიღების მიზნით, რატომ არ შეიძლება მას ვუწოდოთ ბიზნესმენი? პროფ. გ. შუბლაძეს ორიგინალური მოსაზრება გააჩნია ბიზნესისა და მეწარმეობის ურთიერთდამოკიდებულების მიმართ, რასაც უფრო დაწვრილებით ქვემოთ შევეხებით.

პროფ. გ. ერქომაიშვილი აღნიშნავს: „ბიზნესი არის საქმიანობა, რომელიც მიმართულია გარკვეული სამომხმარებლო თვისებების მქონე საქონლის წარმოებასა და რეალიზაციაზე მოგების მიღების მიზნით“.³⁰ შესაბამის წყაროებზე დაყრდნობით, იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ბიზნესის სხვადასხვა განმარტებები არსებობს. კერძოდ, ზოგი მას საქმიანობას უწოდებს, ზოგი - საქმონსობას, ზოგი კი - საქმეს.³¹ პროფ. უ. სამადაშვილის აზრით, „ინგლისური სიტყვის „ბიზნესი“ სინონიმია „საქმე“, ანუ ადამიანთა სამეურნეო საქმიანობა მოგების ან რაიმე ეკონომიკური სარგებლის მიღების მიზნით“.³²

მეწარმეობაზე, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ძირითად შინაარსზე და მეწარმეზე, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ცენტრალურ სუბიექტზე, აქცენტს აკეთებენ ქართველი მკვლევარები ი. არჩვაძე და ლ. ქურხული. ისინი აღნიშნავენ: „საბაზრო ეკონომიკის ყველაზე დამახასიათებელი ნიშანი მეწარმეობაა“³³ და გვთავაზობენ მეწარმეობის შემდეგ დეფინიციას: „მეწარმეობა არის მოქალაქეთა (ინდივიდის ან ასოცირებულ ინდივიდთა ჯგუფის) საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მათი სახელით, პირადი რისკით, ქონებრივი პასუ-

²⁶ გ. შუბლაძე, ფ. წოწკოლაური. ბიზნესის არსისა და დეფინიციის შესახებ. ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2009, 6, გვ. 134. იხ. აგრეთვე: გ. შუბლაძე. ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ეპიზოდები. თბ., 2009, გვ. 72 და სხვ.

²⁷ იქვე.

²⁸ გ. შუბლაძე, ფ. წოწკოლაური. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 139.

²⁹ იქვე, გვ. 134-135.

³⁰ გ. ერქომაიშვილი. ბიზნესი: ფირმის ფუნქციონირების ძირითადი ასპექტები. თბ., 2007, გვ. 14.

³¹ იქვე.

³² უ. სამადაშვილი. ბიზნესის საფუძვლები. ბ., 2007, გვ. 19.

³³ ი. არჩვაძე, ლ. ქურხული. ეკონომიკური ფსიქოლოგია. თბ., 2011, გვ. 81.

ხისმგებლობით და მიმართულია მოგებისა და პირადი შემოსავლის მისაღებად... მეწარმე - სასაქონლო მეურნეობის, საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი სუბიექტია, რომელიც დაკავებულია საქონელწარმოებით საზოგადოების წევრთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის გაცვლითი ოპერაციის (ვაჭრობის) მეშვეობით.³⁴

ზემოთმოყვანილი მსჯელობიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ბიზნესის (ბიზნესმენის) და მეწარმეობის (მეწარმის) არსის განსაზღვრასთან დაკავშირებით მეცნიერთა შორის ერთიანი შეხედულება არ არსებობს და განსაკუთრებით დიკუსიურია მათი ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი. მეცნიერთა ერთი ჯგუფი (რ. ასათიანი, ა. სილაგაძე, ჭ. ადვიშვილი და სხვ.) შინაარსობრივი თვალსაზრისით ამ ორ ცნებას ერთმანეთთან აიგივებს, მეორე ჯგუფი (გ. შუბლაძე, გ. ერქომაიშვილი და სხვ.) მკვეთრად მიჯნავს მათ. საკითხის მიმართ ეკლექტიკურ მიდგომას გეთავაზობს უ. სამადაშვილი, რომელიც ერთდროულად კიდევ აიგივებს და, ამასთანავე, ანსხვავებს ამ ცნებებს. ჩვენ ვემსრობით მოსაზრებას ბიზნესისა და მეწარმეობის არაიდენტურობის შესახებ, თუმცა არ ვართ ისეთი კატეგორიული, როგორც პროფ. გ. შუბლაძე.³⁵ შევეცდებით საკუთარი არგუმენტების საფუძველზე დავასაბუთოთ ჩვენი პოზიცია. ეს მიდგომა ემყარება საკითხის კვლევაში ისტორიულ-გეოგრაფიული, ეტიმოლოგიური და თანამედროვე (გლობალური) ასპექტების გამოყოფას. განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

ისტორიულ-გეოგრაფიული ასპექტი. მეწარმეობისა და მეწარმის ცნება მე-18 საუკუნის დასაწყისში წარმოიშვა. იგი პირველად გამოიყენა ირლანდიური წარმოშობის ფრანგმა ეკონომისტმა რ. კანტილიონმა. (იგი მეწარმეს განასხვავებდა როგორც მუშისაგან, ისე სახელმწიფო მოხელისაგან და განიხილავდა ადამიანად, რომელიც საკუთარი რისკით წარმართავს საქმიანობას არამდგრადი შემოსავლის მისაღებად.³⁶ თავისი ეკონომიკური შეხედულებით, კანტილიონს შუალედური ადგილი უკავია მერკანტილისტებსა და ფიზიოკრატებს შორის, რაც გამოხატულებას პოულობს მეწარმეობისა და მეწარმის მიმართ მის დამოკიდებულებაში. კერძოდ, მეწარმის განსაზღვრაში კანტილიონი პრიორიტეტს ანიჭებს პროდუქტის წარმოებას და მის უფრო მაღალ ფასად გაყიდვას. ამასთანავე, იგი მეწარმეობასა და მეწარმეს უპირატესად ვაჭრობის სფეროს უკავშირებს.

ცნობილმა ფრანგმა ეკონომისტმა ქ. ბ. სემ მნიშვნელოვანი ყურადღება დაუთმო მეწარმისა და მეწარმეობის საკითხების კვლევას. წარმოების პროცესში მან გამოჰყო ორი სტადია - სამეცნიერო და სამეწარმეო. მეორე სტადიის მთავარ მოქმედ პირად განიხილა მეწარმე, რომელიც „საკუთარი ხარჯით, რისკით ცდილობს სარგებლის მისაღებად რაიმე პროდუქტის წარმოებას“.³⁷ სემ

³⁴ ი. არჩვაძე, ლ. ქურხული. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 83.

³⁵ შუბლაძე გ. როგორ გავმიჯნოთ ბიზნესი და მეწარმეობა. ჟურნ. „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, 2006, 16.

(საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების ფუნდამენტური პრინციპი „laissez faire“ წარმოიშვა არა ინგლისში - იმ დროს ეკონომიკურად ყველაზე განვითარებულ ქვეყანაში, არამედ საფრანგეთში და იგი ეკუთვნის ცნობილ ფრანგ ეკონომისტს, ფიზიოკრატ ფ. კენესს. მოგვიანებით ეს პრინციპი „ეკონომიკური ადამიანის“ ცნებასთან ერთად ართოდ იქნა გამოყენებული კლასიკური ინგლისური პოლიტიკური ეკონომიის ფუძემდებლის ა. სმიტის მიერ სრულყოფილი კონკურენციის კაპიტალიზმის დასახსიათებლად.

³⁶ А. Бейтон, А. Казорла, К. Дупло, А. М. Дре. 25 ключевых книг по экономике. Челябинск, Урал, LTD, 1990, с. 18.

³⁷ Сэй Ж. Б. Трактат по политической экономии. М., «Дело», с. 35.

მეწარმეს განსაზღვრავს როგორც ეკონომიკურ აგენტს, რომელიც ახდენს წარმოების ფაქტორთა კომბინირებას, „ეკონომიკური რესურსები დაბალი მწარმოებლურობისა და შემოსავლიანობის სფეროებიდან მაღალი მწარმოებლურობისა და შემოსავლიანობის სფეროებში გადაჰყავს“.³⁸

მეწარმეობისა და მეწარმის შესახებ საინტერესო მოსაზრებები აქვს გამოთქმული ეკონომიკური თეორიის ავსტრიული სკოლის ერთ-ერთ ფუძემდებელს ფ. ვიზერს, რომელიც მიიხედავდა, რომ მეწარმე ერთდროულად წარმოების მესაკუთრეცაა და დამქირავებელიც, კრედიტორიც და დებიტორიც, არენდის გამცემიც და მიმღებიც (არენდატორიც). ამასთანავე, იგი წარმოების მართვაშიც იღებს მონაწილეობას. ვიზერი წერს: „მეწარმის ეკონომიკური ღირებულება იწყება საწარმოს დაარსებიდან. იგი არა მარტო კაპიტალს დებს წარმოებაში, არამედ იღებს ავტორიცა, აზუსტებს და ახორციელებს გეგმას, იწყებს თანამშრომლებს. როდესაც წარმოება უკვე ორგანიზებულია, მეწარმე მმართველის პოზიციას იკავებს როგორც თეორიულ, ისე კომერციულ საკითხებში“.³⁹

ეკონომიკური თეორიის ლოხანის სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენლის ვ. პარეტოს აზრით, მეწარმისათვის დამახასიათებელია მტკიცე ნება, მაღალი ინტელექტი, მორალური შეზღუდვებისაგან თავისუფლება და „კომბინაციური ინსტიქტის დომინირება“,⁴⁰ რასაც თანამედროვე ტერმინოლოგიით „ოპორტუნისტის ფსიქოლოგიას“ უწოდებენ.

მეწარმეობისა და მეწარმის პრობლემის კვლევაში ფასდაუდებელი წვლილი მიუძღვის ავსტრიელ ეკონომისტს ი. შუმპეტერს, რომლის პარადიგმა გულისხმობს ორი ტიპის მეწარმის-„ნოვატორისა“ და „კონსერვატორის“ დიქტომიას. ევოლუციური პროცესი მის მიერ განიხილება „ნოვატორთა“ არენაზე გამოსვლის, მათი მხრიდან „კონსერვატორთა“ შევიწროების, ბაზრიდან თანმიმდევრული გამოდევნის და მათ მიერ გამოთავისუფლებული ნიშის დაკავების სახით. შუმპეტერი მეწარმის დახასიათებისას წინა პლანზე წამოსწევს ინოვაციების როლს და გამოჰყოფს მათ ორ ჯგუფს. პირველი არის ის სიახლეები, რომლებიც ზემოქმედებს წარმოების პროცესზე, მეორე კი - პროდუქციაზე. ეს სიახლეები გაერთიანებულია შემდეგ ხუთ ჯგუფში:

1. ახალი მოხმარების საგნების შემოღება;
2. წარმოებისა და ტრანსპორტირების ახალი მეთოდები;
3. ახალი კომერციული შესაძლებლობები, ანუ ახალი ბაზრების ათვისება;
4. ნედლეულის ახალი სახეობების ექსპლოატაცია;
5. ახალი სამრეწველო ორგანიზაცია (მაგ., რომელიმე დარგის რეორგანიზაცია).⁴¹

სხვა ნაშრომში ი. შუმპეტერი წარმოების სამ კლასიკურ ფაქტორს (შრომა, მიწა, კაპიტალი) მეოთხე ფაქტორს ამატებს მეწარმეობის სახით.⁴²

ამრიგად, მეწარმეობის ცნება აღმოცენდა საფრანგეთში და შემდეგ გავრცელდა კონტინენტური ევროპის სხვა ქვეყნებში - გერმანიაში, ავსტრიაში, შვეიცარიაში და ა.შ. ამჟამად ამ ქვეყნებში ეს ცნება უპირატესად გამოიყენება, თუმცა მზარდ კონკურენციას აწყდება ბიზნესის ცნების მხრიდან, რომელიც აშშ-დან და დიდი ბრიტანეთიდან შემოვიდა ევროპაში. სიტყვა „ბიზნესი“ განჩნდა მეწარმეობიდან ოდნავ მოგვიანებით - მე-18-ე საუკუნის მეორე ნახევარ-

³⁸ იქვე გვ. 37.

³⁹ Автономов В. С. Австрийская школа и её представители. М., «Экономика», 1992, с. 93.

⁴⁰ Парето В. Компендиум по общей социологии. М., Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007, с. 26.

⁴¹ J. Schumpeter. Capitalism, Socialism and Democracy. London, Unwin Paperbacks, (1942) 1987, p. 32.

⁴² J. Schumpeter. History of Economic Analysis. London, Allen and Unwin, 1954, p. 13.

ში დიდი ბრიტანეთში და შემდეგ სწრაფად გავრცელდა აშშ-ში. ბიზნესი, მეწარმეების მსგავსად, თავდაპირველად აღნიშნავდა ვაჭრობას და განიხილებოდა როგორც პირადი გამდიდრების წყარო. ამჟამად ინგლისურენოვან ლიტერატურაში თითქმის ყოველთვის გამოიყენება ბიზნესისა და ბიზნესმენის ცნებები, ხოლო მეწარმეობასა და მეწარმეს დაამოუკიდებლად თითქმის არ მოიხსენიებენ. ამ თვალსაზრისით, ერთგვარ გამონაკლისად შეიძლება ჩაითვალოს თანამედროვე მენეჯმენტის ერთ-ერთი ფუძემდებელი პ. დრუკერი, რომელიც მკვეთრად მიჯნავს მათ ერთმანეთისაგან. იგი აღნიშნავს: „მეწარმეა ის ადამიანი, რომელიც იწყებს თავის წვრილ ბიზნესს... ამასთანავე, ყოველი ახალი წვრილი ბიზნესი არ წარმოადგენს მეწარმეობას“.⁴³ წვრილი ბიზნესი მეწარმეობას რომ წარმოადგენდეს, დრუკერის აზრით, იგი უნდა ქმნიდეს «მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების ან ახალ წყაროს, ან ახალ სამომხმარებლო მოთხოვნას».⁴⁴ ი. შუმპეტერის მსგავსად, პ. დრუკერიც მეწარმეობას პირდაპირ აკავშირებს ინოვაციებთან და წერს: „მეწარმეთა ამოცანაა სიახლეთა წყაროების მიზანმიმართული მოძიება და მათი მაქსიმალური გამოყენება წარმატების მისაღწევად“.⁴⁵ დრუკერი თვლის, რომ ბიზნესის სამყაროში მეწარმეები, ამ სიტყვის კლასიკური მნიშვნელობით, უმცირესობას შეადგენს. კაპიტალისტები, მენეჯერები და ინვესტორები არ არიან მეწარმეები, თუმცა ისინი საჭიროებენ კაპიტალსა და ინვესტიციებს. მეწარმეთა განსაკუთრებულობა იმაში მდგომარეობს, რომ (დრუკერის აზრით) ისინი ცდილობენ რაღაც ახლის, არსებულისაგან განსხვავებულის შექმნას და ფასეულობითი განწყობების გარდაქმნას. დრუკერი მიიჩნევს, რომ მეწარმეთა საქმიანობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ ბიზნესის სფეროთი. მეწარმეობად იგი მიიჩნევს ახალი უნივერსიტეტების, სამეცნიერო დაწესებულებების და ა.შ. დაარსებისაკენ მიმართულ აქტივობებს.

ამრიგად, პ. დრუკერი აგრძელებს ი. შუმპეტერის მიდგომას, რომელიც მეწარმის ფიგურას ინოვაციებთან აკავშირებს. ინოვაციურ მეწარმეთა პირველი თაობა წარმოიშვა ინგლისში, სამრეწველო გადატრიალების ეპოქაში, ანუ ე. წ. „პირველ ინოვაციურ ტალღაზე“. მეწარმეთა რაოდენობა განუხრელად მატულობდა მეორე და მესამე ინოვაციურ ტალღებზე და ეს იყო ეკონომიკური პროგრესის უძლიერესი იმპულსი.

ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში „მეწარმეობის“ ცნება „ბიზნესთან“ შედარებით გაცილებით ადრე წარმოიშვა. პირველი უკავშირდება გასული საუკუნის პირველ ნახევარს,⁴⁶ მეორე კი - 90-იანი წლების დასაწყისს. ბიზნესის ცნების დამკვიდრებაში მნიშვნელოვნად მიგვანძობს პროფ. გ. ბაბუნაშვილის დეაწლი, რომლის ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს და 90-იანი წლების დასაწყისში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა სტრუქტურაში საქართველოში პირველად ჩამოყალიბდა ბიზნესის ფაკულტეტი და დაიწყო იმ პერიოდისათვის ისეთი ახალი საგნე ბის სწავლება, როგორცაა საბაზრო ეკონომიკის საფუძვლები, ბიზნესის ორგანიზაცია, მენეჯმენტი და სხვ. ამ საგნებს ასწავლიდნენ ცნობილი მეცნიერები, პროფესორები დ. ძნელაძე, გ. შუბლაძე, გ. პაპავა, ე. პაპავა, ე. მექვაბიშვილი და სხვ. ამ უკანასკნელს ეკუთვნის ბიზნესში ქართულ ენაზე პირველი სადექცინო კურსი.⁴⁷

⁴³ Друкер П. Ф. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы. М., 1992, с. 27.

⁴⁴ იქვე, გვ. 29.

⁴⁵ იქვე, გვ. 30.

⁴⁶ ფ. გოგინაიშვილი. ხელოსნობა საქართველოში. თბ., 1990; პ. გუგუშვილი. კაპიტალიზმის განვითარება საქართველოში და ამიერკავკასიაში. თბ., 1941.

⁴⁷ ე. მექვაბიშვილი. ბიზნესის საფუძვლები. თბ., 1990.

ეტიმოლოგიური ასპექტი. ბევრი ფიქრობს, რომ მეწარმის შესაბამისი უცხო სიტყვა „ენტრეპრენურ“, რომელიც წარმოდგება „ენტერპრისე“ – საწარმოსაგან, ინგლისური წარმოშობისაა. სინამდვილეში ორივე ფრანგული სიტყვაა, აქედან შევიდა ინგლისურში და - არა პირიქით.* “ ბიზნესი“ (ბუსინესს), ანუ საქმიანობა (საქმე) და შესაბამისად, ბიზნესმენი (ბუსინესმენ) - საქმიანი ადამიანი წმინდა ინგლისური სიტყვებია, რომლებიც ფართოდ გამოიყენება მთელ მსოფლიოში. ამ ეტიმოლოგიური განსხვავების უკან მნიშვნელოვანი ეკონომიკური შინაარსი იმალება, რომელსაც, ვფიქრობთ, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის საინტერესო ცნებების სწორი განსაზღვრისათვის. მეწარმეობა დაკავშირებულია მთელი ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირებასთან, ანუ კვლავწარმოებასთან (საქონლისა და მომსახურების წარმოება, გაცვლა, განაწილება, მოხმარება). შესაბამისად, გამოიყოფა სამეურნეო აქტიურობის რამდენიმე სფერო. კერძოდ:

- უშუალო წარმოებით პროცესების განხორციელება, ანუ საქონლის მომსახურების, ცოდნის, ინფორმაციის წარმოება;
- საშუაშაველო ოპერაციების განხორციელება, ანუ საქმიანობა, რომელიც ემსახურება წარმოებული საქონლის მოხმარებლამდე მიტანას;
- ფინანსური სფეროს ოპერაციები, რომლებიც ღირებულების ფორმათა ცვლილების პროცესს ემსახურება.

ეს სფეროები მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ავსებს ერთმანეთს, თუმცა თითოეული მათგანის როლი და ადგილი თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემაში განსხვავებულია. აღნიშნულის გათვალისწინებით, მეწარმეობის ქვეშ ჩვენ განვიხილავთ არა მთელ კვლავწარმოების პროცესთან დაკავშირებულ საქმიანობას, არამედ უშუალოდ საწარმოო საქმიანობას, რომელიც ინფორმაციულ და ტექნიკურ მხარეებსაც მოიცავს. შესაბამისად, მეწარმე არის პირი, რომელიც დაკავებულია უშუალოდ საწარმოო საქმიანობით, ანუ მატერიალურ-ნივთობრივი დოვლათის ან მომსახურების შექმნით. მაშასადამე, ჩვენი ინტერპრეტაციით, ბიზნესი უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე მეწარმეობა და პირველი მოიცავს მეორეს. შეიძლება ითქვას, რომ მეწარმეობა არის წარმოებრივი ხასიათის ბიზნესი. აღნიშნულთან დაკავშირებით შეიძლება დავეთანხმოთ პროფ. გ. შუბლაძის მოსაზრებას, რომ „ბიზნესის განსაკუთრებული შემთხვევაა მეწარმეობა (სამეწარმეო საქმიანობა)“.⁴⁸

თანამედროვე (გლობალური) ასპექტი. ამჟამინდელი ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირება-განვითარებას გლობალიზაცია განსაზღვრავს, რომლის ქვაკუთხედაა ფინანსური სფეროს გლობალიზაცია.⁴⁹ ფინანსური გლობალიზაცია რთული და წინააღმდეგობრივი მოვლენაა, რომლის არსი შემდეგში მდგომარეობს: ფინანსური სექტორი, რომელსაც ტრადიციულად მატერიალური წარმოების, ანუ ე.წ. „ფიზიკური ეკონომიკის“ მომსახურების ფუნქცია ეკისრებოდა, დღეს თავად დომინირებს მასზე. ეს მოვლენა ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია ეკონომიკის „ფინანსებიზაციის“, „ფინანსური დესპოტიზმის“,

*შუა საუკუნეებში საფრანგეთში „ენტრეპრენიორი“ ნიშნავდა დიდი მუსიკალური წარმოდგენების, სხვადასხვა აღლუმების და სამშენებლო-საწარმოო პროექტების ორგანიზატორს. მე-17 საუკუნიდან ანტრეპრენიორს იმ პირებს უწოდებდნენ, რომლებიც განსაზღვრულ სამუშაოს შესრულებაზე კონტრაქტს აფორმებდნენ სახელმწიფოსთან და შუამავლის როლში გამოდიოდნენ შემკვეთსა და შემსრულებელს შორის.

⁴⁸ გ. შუბლაძე, ფ. წოწკოლაური. ბიზნესის არსისა და დეფინიციის შესახებ. ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2009, 6, გვ. 134.

⁴⁹ ე. მექვაბიშვილი. ეკონომიკის გლობალიზაცია: მიმართულებები, გამოწვევები, პერსპექტივები. თბ., 2009, გვ. 38.

„დერივატული კაპიტალიზმის“ და ა. შ. სახელწოდებებით. ფინანსური სექტორის დომინირების პირობებში არსებით მოდიფიცირებას განიცდის მეწარმის ტრადიციული შუამკვეთისეული კლასიფიკაცია - „ნოვატორი“-„კონსერვატორი“. სწორედ ფინანსურ სფეროში წარმოიშობა და განუხრელად ძლიერდება ბიზნესმენის ტიპი, რომელსაც „მტაცებლებს“ („ზვიგენებს“) უწოდებენ. ესენი არიან ბანკირები და საფონდო ბირჟების სხვადასხვა მოთამაშეები, რომლებისთვისაც დამახასიათებელია მოგებისადმი დაუოკებელი სწრაფვა. ისინი გამოსულნი არიან ყოველგვარი მორალურ-ეთიკური ჩარჩოებიდან, ხშირად კანონებსაც არღვევენ და უპირატესად სპეკულაციური ოპერაციებით აგროვებენ უზარმაზარ ქონებას. მათი ფსიქოლოგია მკვეთრად გამოხატული მომხვეჭელობითი ხასიათისაა.⁵⁰ აშკარაა, რომ ამ „ფინანსური ზვიგენების“ მეწარმეებად ჩათვლა შეცდომა იქნებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ თავიანთ საქმიანობაში ისინი ფართოდ იყენებენ სხვადასხვა ფინანსურ ინოვაციებს.

მსოფლიო ეკონომიკურ ლიტერატურაში სრულ უფრო ხშირად გამოითქმის მოსაზრება, რომ ბოლო დროს გახშირებული ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი სწორედ ფინანსური სფეროს დომინირება და „ფინანსური ზვიგენების“ ჰიპერაქტიურობაა. ამიტომ აუცილებლად მიგვაჩნია მათი მოქმედების სფეროს შეზღუდვა და ჭეშმარიტი მეწარმის სამოქმედო არეალის გაფართოება, რაც ნორმალურ მდგომარეობაში მოიყვანს ამჟამად ამოყირავებული პირამიდის კონფიგურაციის მქონე მსოფლიო და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ეკონომიკურ სისტემებს.

ამრიგად, ჩვენი აზრით, კვლევის კონკრეტული ამოცანებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ბიზნესისა და მეწარმეობის ცნებების როგორც ერთმანეთისგან გამიჯვნა, ისე მათი გარკვეული აზრით გაიგივება. საქართველოს ეკონომიკურ რეალობასთან მიმართებაში მართებული იქნებოდა გვესაუბრა ბიზნესის განვითარებაზე, ბიზნესისა და სახელმწიფოს ურთიერთკავშირზე, ვინაიდან დღეს საქართველოში ბიზნესის სხვა შემადგენელი ნაწილები (მაგ., საბანკო ბიზნესი, უძრავი ქონების ბიზნესი, სავაჭრო ოპერაციები) გაცილებით უფრო განვითარებულია, ვიდრე უშუალოდ წარმოებრივი ბიზნესი. კონკრეტულ შემთხვევაში მეწარმეობისა და ბიზნესის ცნებების გაიგივებიდან გამომდინარე, ჩვენ ვაყალიბებთ შემდეგ დეფინიციას: ბიზნესი (მეწარმეობა) არის ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის კონკრეტული ფორმა, რომელსაც ახასიათებს ინიციატივა, პასუხისმგებლობა, ნოვატორობა, რისკი და მიმართულია მოგების მიღებისაკენ.

Miminoshvili Temur
PhD student

**SEVERAL ISSUES IN REGARD OF THE ESSENCE
OF BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP**
Summary

Different opposite visions in regard of essence of business and entrepreneurship and their interrelation is discussed in the article. The author shares the position, that these two are dissimilar concepts and offers own arguments, which are based on historic, geographic, etymologic and modern (global) approaches.

⁵⁰ Ольсевич Ю. Я. Психологические основы экономического поведения. М., 2009, с. 57.

გიორგი აფციაური
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ბიზნესინჟინერინგის ფაკულტეტის ბაკალავრი

**ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები და
საქართველო**

თანამედროვე ეტაპზე ევროკავშირის გლობალურ ბიზნესსა და ეკონომიკაში ერთდერით ლიდერი პოზიციები უკავია. ევროკავშირი წარმოადგენს მსოფლიოში საქონლისა და მომსახურების ერთდერო მნიშვნელოვან ექსპორტიორსა და იმპორტიორს. ექსპორტის მოცულობით ევროკავშირს უკავია I ადგილი მსოფლიოში (მხოლოდ ცალკე აღებული გერმანია მსოფლიოს I ექსპორტიორია), ხოლო საქონლის იმპორტის მოცულობით – II ადგილი აშშ-ის შემდეგ. აღსანიშნავია, რომ საქონლის მსოფლიო ექსპორტის მოცულობა 2003 წელს 4522 მლრდ ევროდან 2007 წელს 7129 მლრდ ევრომდე, ხოლო საქონლის მსოფლიო იმპორტის მოცულობა 4797 მლრდ ევროდან 7507 მლრდ ევრომდე გაიზარდა. 2007 წელს ევროკავშირზე მოდიოდა საქონლის მსოფლიო ექსპორტის 17,4%, აშშ-ზე დ 11,9%, ჩინეთზე – (ჰონკონგის გარეშე) 12,5%, იაპონიაზე – 7,3% და კანადაზე – 4,3%. ასევე ევროკავშირზე მოდიოდა საქონლის მსოფლიო იმპორტის 19,1%, აშშ-ზე დ 19,5%, ჩინეთზე (ჰონკონგის გარეშე) დ 9,2%, იაპონიაზე დ 6% და კანადაზე დ 3,7%. თუ მხედველობაში მივიღებთ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ვაჭრობას, ევროკავშირის წილი გაიზარდა საქონლის მსოფლიო ექსპორტის და იმპორტის 40დ45%დმდე. მოსახლეობის რაოდენობით კი ევროკავშირს მსოფლიოში მესამე ადგილი უკავია ჩინეთისა და ინდოეთის შემდეგ.

	ექსპორტი			იმპორტი			საღდლო		
	1997	2002	2007	1997	2002	2007	1997	2002	2007
ევროკავშირი	:	892	1240	:	937	1426	:	- 45	- 186
ნორვეგია	42	64	99	31	37	58	11	27	41
შვეიცარია	67	93	126	67	89	118	0	4	8
კანადა	191	267	306	174	235	277	17	32	29
ჩინეთი (ჰონკონგის გარეშე)	161	344	889	126	312	698	36	32	191
იაპონია	317	441	521	299	357	454	72	84	67
აშშ	606	733	848	792	1271	1472	- 186	- 538	- 624

მსოფლიო საქონლით ვაჭრობა (მლრდ ევრო)

მნიშვნელოვანია ევროკავშირის ადგილი საერთაშორისო ვაჭრობაში. მას აქვს ასევე მეტად მზარდი ბაზარი. ევროკავშირის საქონლის ექსპორტის მოცულობამ 2007 წელს 1237 მლრდ ევრო, ხოლო იმპორტმა 1426 მლრდ ევრო შეადგინა. 2003-2008 წლებში ევროკავშირის იმპორტის საშუალო წლიურმა ზრდამ 10,7%, ხოლო ექსპორტის საშუალო წლიურმა ზრდამ 8,6% შეადგინა.

ევროკავშირის საგარეო ვაჭრობა 2003-2008 წლებში (მლრდ ევრო)

წელი	იმპორტი	წლიური ზრდა,%	ექსპორტი	წლიური ზრდა,%	ბალანსი	სავაჭრო ბრუნვა
2003	935 270		869 236		- 66 034	1 804 506
2004	1 027 522	9,9	952 954	9,6	- 74 568	1 980 476
2005	1 179 569	14,8	1 052 720	10,5	- 126 849	2 232 289
2006	1 351 745	14,6	1 159 276	10,1	- 192 469	2 511 021
2007	1 426 008	5,5	1 236 919	7,0	- 189 089	2 662 927
2008	1 552 115	8,8	1 309 205	5,8	- 242 910	2 861 320
საშუალო წლიური ზრდა		10,7		8,6		

დასავლეთ ევროპისათვის მის საგარეო-ეკონომიკურ კავშირებში პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება თანასწორუფლებიან პარტნიორებთან – აშშ-სა და იაპონიასთან ურთიერთობას. ევროკავშირის საგარეო სავაჭროდ ეკონომიკურ და საფინანსო ურთიერთობებში ძირითადი პოზიციები უკავია განვითარებულ ქვეყნებს, ამავე დროს ევროკავშირი მრავალი განვითარებადი ქვეყნისთვისაც ერთ-ერთი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია. ბოლო პერიოდში ევროპული ფირმები დიდ ინტერესს იჩენენ პოსტსოციალისტური ქვეყნების ბაზრების მიმართ.

2009 წლის მაისში ჩეხეთში გაიმართა ევროკავშირის ახალი ინიციატივის – „აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ სამიტი (27+6 ქვეყანა), სადაც მიღებული იქნა ერთობლივი დეკლარაცია. ევროკომისიამ კომუნიკაცია „აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ შესახებ გამოაქვეყნა 2008 წლის 3 დეკემბერს, ხოლო დამტკიცდა 2009 წლის 19 მარტს ევროპული საბჭოს სხდომაზე. „აღმოსავლეთის პარტნიორობა“ ევროკავშირის აღმოსავლეთ მეზობელ ქვეყნებთან თანამშრომლობის ახალი ფორმაა და წარმოადგენს ევროკავშირის წვერი ქვეყნების, კერძოდ, შვედეთისა და პოლონეთის ინიციატივას. აღმოსავლეთის მეზობელი ქვეყნები არიან: **უკრაინა, მოლდოვა, საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი და ბელარუსი.**

„აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ ინიციატივა არ განიხილავს ევროკავშირში მომავალი წევრობის შესაძლებლობას, თუმცა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ინტეგრაციულ პროცესებს როგორც ორმხრივ, ასევე მრავალმხრივ ფორმატში. იგი, მაგალითად, საქართველოს მისცემს ევროკავშირთან შემდგომი დაახლოებისა და მხარეებს შორის ურთიერთობების გაღრმავების დამატებით შესაძლებლობებს. პარტნიორობა ითვალისწინებს ევროკავშირსა და აღმოსავლეთ პარტნიორ ქვეყნებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებების პერსპექტივას, ასევე ევროკავშირთან ფართო და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობისა და გამარტივებული სავიზო რეჟიმის შესახებ შეთანხმებებს. აღსანიშნავია, რომ „აღმოსავლეთის პარტნიორობა“ არ წარმოადგენს ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივის ალტერნატივას, არამედ ის ხელს უწყობს პარტნიორი ქვეყნების ევროკავშირში უფრო ღრმა ინტეგრაციას, საერთო ფასეულობების გავრცელებას, რეგიონში უსაფრთხოების გაძლიერებას და ეკონომიკურ განვითარებას რეგიონული და ორმხრივი თანამშრომლობის გზით.

ევროკომისიის შემუშავებული დოკუმენტის თანახმად, ინიციატივის მთავარი მიზანია ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის განხორციელების ხელშეწყობა ევროკავშირის აღმოსავლეთ მეზობელ პარტნიორ ქვეყნებთან მიმართებაში, თუმცა

მოცემული ინიციატივა უფრო შორს მიდის და პარტნიორ ქვეყნებს ევროკავშირთან უფრო მეტად დაახლოების მიზნით კონკრეტულ პერსპექტივებს სთავაზობს.

„აღმოსავლეთის პარტნიორობა“ პარტნიორ ქვეყნებს სთავაზობს ამ ქვეყნებში არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის შესაძლებლობათა მაქსიმუმს, რეფორმების მიმდინარეობის პროცესის გათვალისწინებით.

ევროკომისიის დოკუმენტში შემოთავაზებულია თანამშრომლობის განვითარება ორმხრივი და რეგიონული თანამშრომლობის ფორმატებში. მაშინ, როდესაც ორმხრივი თანამშრომლობის საბოლოო მიზანია ფართო პოლიტიკური ჩარჩოს შექმნა, რომელიც კიდევ უფრო გააღრმავებს პარტნიორ ქვეყნის თანამშრომლობას ევროკავშირთან; რეგიონულმა თანამშრომლობამ ხელი უნდა შეუწყოს ევროკავშირთან რეგიონის ურთიერთობების განვითარებას და რეგიონში ინტეგრაციულ პროცესებს საერთო ინტერესთა სფეროებში (*უსაფრთხოება, მიგრაცია, ვაჭრობა და ერთობლივი პროექტების განხორციელება ტრანსპორტის, ენერჯეტიკის, გარემოს დაცვისა და სხვა დარგებში*) თანამშრომლობის გაღრმავების გზით.

ორმხრივი ურთიერთობები ითვალისწინებს თანამშრომლობის შემდგომ გაღრმავებას ევროკავშირსა და თითოეულ პარტნიორ ქვეყანას შორის, რაც მოიცავს:

- ახალი, უფრო ფართო საკონტრაქტო ურთიერთობების ჩამოყალიბებას გაღრმავებული შეთანხმებების, ანუ ასოცირების შესახებ შეთანხმებების გაფორმების გზით, რომლებიც უპასუხებს თითოეული პარტნიორი ქვეყნის ევროკავშირთან შემდგომი დაახლოებისაკენ სწრაფვას. ეს შეთანხმებები გაფორმდება იმ ქვეყნებთან, რომლებიც მზად იქნებიან შესაბამისი დონის ვალდებულებების ასაღებად ევროკავშირსა და მეზობელ აღმოსავლეთ ქვეყნებს შორის თავისუფალი სავაჭრო ზონების შესაქმნელად, რაც დაეფუძნება თითოეულ ქვეყანასთან გაფორმებულ ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებს;

- უსაფრთხო გარემოში მოქალაქეთა მობილურობის ხელშეწყობას. ამ მიზნით, ევროკავშირი პარტნიორ ქვეყნებს სავიზო რეჟიმის გამარტივებისა და რეადმისიის შესახებ ხელშეკრულებების გაფორმების შესაძლებლობებს სთავაზობს. თანმიმდევრული ნაბიჯები იქნება გადადგმული უვიზო რეჟიმის დამყარებისაკენ;

- ენერგოუსაფრთხოების გაძლიერებას, რაც ითვალისწინებს ენერგორესურსების მიწოდებისა და ტრანზიტის უსაფრთხოების ხელშეწყობას, ენერგორესურსების ეფექტიანობის ამაღლებასა და ენერჯის განახლებადი წყაროების უფრო ფართოდ გამოყენებას.

ევროკავშირი უზრუნველყოფს აღმოსავლეთის პარტნიორებს მნიშვნელოვანი დაფინანსებით, 2007-2010 წლებში გათვალისწინებული იქნა:

- საქართველო – 120,4 მლნ ევრო;
- სომხეთი – 98,4 მლნ ევრო;
- აზერბაიჯანი – 92 მლნ ევრო;
- ბელარუსი – 21 მლნ ევრო;
- მოლდოვა – 209,7 მლნ ევრო;
- უკრაინა – 494 მლნ ევრო.

2010-2013 წლებისთვის ევროკავშირს გათვალისწინებული აქვს 600 მილიონი ევრო ექვსივე ქვეყნისათვის. აღსანიშნავია, რომ ასევე ხდება დამატებითი დაფინანსება რეგიონული და რეგიონთაშორისო პროგრამების მეშვეობით. ამრიგად, აღმოსავლეთის პარტნიორობის ძირითადი მიზნებია: 1. დაუახლოვოს პარტნიორი ქვეყნები ევროკავშირს; 2. ხელი შეუწყოს სტაბილურობას, ეკონომიკურ განვითარებას პარტნიორ ქვეყნებში და 6 პარტნიორი ქვეყნის ევროკავშირის ეკონომიკაში ეტაპობრივ ინტეგრაციას.

საქართველოსა და ევროკავშირის ეკონომიკურ ურთიერთობებში საკვანძო ადგილი უკავია სავაჭრო ურთიერთობებს. საქართველოსა და ევროკავშირის წევრ ზოგიერთ ქვეყანას შორის სავაჭრო ურთიერთობებს ღრმა ისტორიული საფუძვლები აქვს. სტრატეგიული თვალსაზრისით, საქართველოსთვის უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს სავაჭროდ ეკონომიკური, საფინანსო და სხვა სახის ურთიერთობების გაღრმავებას ევროკავშირთან, მით უფრო, რომ საქართველოს საგარეო ინტერესებში შედის მოწინავე ევროპული ფასეულობებისა თუ გამოცდილების გაზიარება და ევროკავშირთან დაახლოება.

საქართველოს ექსპორტს ევროკავშირში მზარდი ტენდენცია აქვს და გაცილებით მაღალი, ვიდრე საქართველოს მთლიან ექსპორტს. 2007 წელს საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა ევროკავშირის 27 ქვეყანასთან 1807,4 მლნ აშშ დოლარია, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე, იმავე ქვეყნების მიხედვით, 73,5%-ით მეტია. აქედან ექსპორტი 268,5 მლნ აშშ დოლარია (42,1%-ით მეტი), ხოლო იმპორტი – 1538,9 მლნ აშშ დოლარი (80,4%-ით მეტი). ამ ქვეყნების წილად მოდის საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 28%, მათ შორის ექსპორტის 21,7%, იმპორტის 29,5% და სავაჭრო დეფიციტის 34,8%. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოდ ევროკავშირის სავაჭრო თანამშრომლობის ერთდერთი

2008 წელს საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ ევროკავშირის ქვეყნებთან 2 მლრდ აშშ დოლარს გადააჭარბა, მათ შორის ექსპორტი 335,2, ხოლო იმპორტი – 16665,3 მლნ აშშ დოლარია, ანუ იმპორტის მოცულობა ექსპორტისას აღემატება 5-ჯერ. ევროკავშირის ქვეყნების წილად მოდის საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 26,5 %, მათ შორის ექსპორტის 22,4% და იმპორტის 27,5%. 1995-2002 წლებში საქართველოში ევროკავშირის იმპორტის საშუალო წლიურმა ზრდამ 8,9%, ხოლო ევროკავშირში საქართველოს ექსპორტის საშუალო წლიურმა ზრდამ 15,9% შეადგინა. 2003-2008 წლებში შესაბამისმა მაჩვენებელმა 34 და 34,8% შეადგინა, მაშინ, როდესაც აღნიშნულ პერიოდში საქართველოს ექსპორტი საშუალოდ წლიურად 27,1%-ით, ხოლო იმპორტი 40,5%-ით გაიზარდა.

საქართველოს ევროკავშირის ექსპორტიორ ქვეყნებს შორის 77-ე ადგილი უკავია, იმპორტიორ ქვეყნებს შორის 90-ე და სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით 89-ე. ევროკავშირის ექსპორტში საქართველოს ხვედრითი წილი მხოლოდ 0,1%-ია, ხოლო იმპორტში – კიდევ უფრო დაბალი. ევროკავშირი მთლიანობაში საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორია. ორმხრივი ვაჭრობა საკმაოდ დინამიკურად ვითარდება. ექსპორტის სტრუქტურაში გამოირჩევა ისეთი სასაქონლო ჯგუფები, როგორცაა ახალი და გამხმარი თხილი, ფეროშენადნობები, მინერალური წყლები, სასუქები, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, დაუმუშავებელი და ნახევრად დაუმუშავებელი ოქრო. რაც შეეხება იმპორტს, აქ ლიდერობენ მსუბუქი ავტომობილები, სამკურნალო საშუალებები, შაქარი, ნავთობი და ნავთობპროდუქტები, კომპიუტერები და მათი ბლოკები. პოზიტიური დინამიკის ფონზე სავაჭრო ურთიერთობებს ევროკავშირსა და საქართველოს შორის, განსაკუთრებით საქართველოდან ექსპორტის თვალსაზრისით, განვითარების მნიშვნელოვანი პოტენციალი გააჩნია, რომლის ათვისება ძირითადად დამოკიდებულია მიღწეული შეთანხმებების ფარგლებში არსებული შესაძლებლობების მაქსიმალურ გამოყენებაზე. საქართველოდ ევროკავშირის, ისევე როგორც საქართველოს, საგარეო ვაჭრობის ძირითადი სასაქონლო სტრუქტურის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ექსპორტის სასაქონლო სტრუქტურა დამოუკიდებელია იმპორტის სასაქონლო სტრუქტურისაგან.

ევროკავშირიდან საქართველოში იმპორტის მოცულობის მიხედვით სამი ჯგუფი დაახლოებით ერთნაირად გამოიყურება, კერძოდ:

I. გერმანია და იტალია;

II. ავსტრია, ბელგია, ბულგარეთი, ჩეხეთი, ესპანეთი, ფინეთი, გაერთიანებული სამეფო, ლიტვა, ნიდერლანდები, პოლონეთი, რუმინეთი, საფრანგეთი, საბერძნეთი, შვედეთი და უნგრეთი;

III. დანია, ესტონეთი, ირლანდია, კვიპროსი, ლატვია, ლუქსემბურგი, მალტა, პორტუგალია, სლოვაკეთი და სლოვენია.

ევროკავშირის პრეფერენციების განზოგადებული სისტემა GSP და GSP+. შემუშავებულ იქნა 1968-1970 წლებში გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციის მიერ, რომლის მიხედვითაც განვითარებულ ქვეყნებს სავაჭრო შეღავათები უნდა მიენიჭებინათ განვითარებადი ქვეყნებისათვის. GSP-ს ძირითადი მახანია ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მიერ განვითარებადი ქვეყნების მიმართ დახმარება ექსპორტის ხელშეწყობისა და სტიმულირებისათვის. განვითარებული ქვეყნები სავაჭრო ვაჭრობაში პრეფერენციების გენერალიზებული სისტემის ბენეფიციარებს ცალმხრივ საფუძველზე ანიჭებენ გარკვეულ შეღავათებს. კერძოდ, ისინი აწესებენ ბენეფიციალურ ქვეყნებიდან ექსპორტირებულ საქონელზე საბაზო განაკვეთებთან შედარებით საიმპორტო ტარიფის შემცირებულ განაკვეთებს, რაც აადვილებს განვითარებადი ქვეყნების პროდუქციის შეღწევას განვითარებულ ქვეყნებში. GSP ევროკავშირმა 1971 წელს პირველმა შემოიღო და დღეს უკვე 180-ზე მეტი ქვეყნისთვის აქვს მინიჭებული შ დით მოსარგებლე ქვეყნის სტატუსი, რაც ქვეყნებს შესაძლებლობას აძლევს საქონელი ევროკავშირის ბაზარზე ნულოვანი ან შემცირებული ტარიფით შეიტანონ. 1993 წლიდან GSP-ის შეღავათების დიდი ნაწილი გაეროცელდა საქართველოზეც.

2005 წლის 27 ივნისს ევროკავშირის საბჭომ მიიღო განაწესი, რომლის მიხედვითაც 2005 წლის 1 ივლისიდან ევროკავშირის პრეფერენციათა განახლებული გენერალიზებული სისტემა „GSP+“ ამოქმედდა და სხვა ქვეყნებთან ერთად საქართველოზეც გაეროცელდა. ეს მეტად მნიშვნელოვანი გარემოებაა, ვინაიდან, თუ ძველი სქემით საქართველოს ეძლეოდა შესაძლებლობა ევროკავშირის ბაზარზე უბაჟოდ შეეტანა მხოლოდ 3300 დასახელების პროდუქცია და 6900 საქონელზე მოქმედებდა მხოლოდ გარკვეული შეღავათები, „GSP+“-ის ბენეფიციალის სტატუსის მიღების შემდეგ საქართველოს მიეცა საშუალება ევროკავშირში უბაჟოდ შეიტანოს 7200 დასახელების პროდუქცია. აღსანიშნავია, რომ მანამდე ევროკავშირი 2100 დასახელების საქონელს ისედაც ანიჭებდა ნულოვან საბაჟო განაკვეთს და თუ მხედველობაში მივიღებთ ამ საქონლის ჩამონათვალს და GSP+ სქემით მოცემული 7200 დასახელების საქონელს, ევროკავშირის ბაზარზე საქართველოს შეუძლია ნულოვანი საბაჟო ტარიფით განახორციელოს 10300 დასახელების საქონლის ექსპორტი.

საქართველოდევროკავშირის თანამშრომლობის ერთ-ერთი პერსპექტიული მიმართულებაა მხარეებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შემოღების საკითხი, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის სავაჭრო ურთიერთობების მასშტებებს. საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია ლიბერალური სავაჭრო პოლიტიკის პირობებში ევროკავშირთან ბაზრების ორმხრივ დონეზე გახსნა. ორმხრივი ეკონომიკური საზღვრების გახსნა ხელს შეუწყობს საქართველოს საექსპორტო ბაზრის დივერსიფიკაციას და შეამცირებს ქვეყნის დამოკიდებულებას ცალკეულ ბაზარზე. საქართველოს ჩართვა ევროპის სავაჭროდევროკავშირ სივრცეში ხელს შეუწყობს, აგრეთვე, სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის მთელი რიგი დარგების კონკურენტუნარიანობის განვითარებას მსოფლიო ბაზარზე. საქართველო-ევროკავშირს შორის თავისუფალი ვაჭრობა ხელს შეუწყობს საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და ქვეყანაში საშუალო ფენის გაძლიერებას. საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია ექსპორტის

დივერსიფიკაცია და ამიტომაც ერთდერთი მთავარი პრიორიტეტი ევროკავშირის ბაზარია.

მართალია, საქართველოს ხვედრითი წილი ევროკავშირის მთლიან ექსპორტში მოკრძალებულია, მაგრამ პერსპექტივაში ჩვენს ქვეყანას შეუძლია ეს მაჩვენებელი გაზარდოს, ამასთან, საქართველოს ტერიტორიის გამოყენებით, ევროკავშირს ექნება შესაძლებლობა, გაზარდოს სავაჭრო ურთიერთობები ყოფილი საბჭოთა კავშირის, სამხრეთ კავკასიისა და შუა აზიის ქვეყნებთან. ევროკავშირში საქართველოს ექსპორტის გაზრდა დიდ ძალისხმევას საჭიროებს. ევროკავშირის ბაზარზე პერსპექტიული საექსპორტო პროდუქციაა: ღვინო, მინერალური წყლები, თხილი, თაფლი და სოფლის მეურნეობის სხვა. პროდუქცია. საქართველო-ევროკავშირის თანამშრომლობის მასშტაბების გაზრდა და საქართველოს აქტიური ჩართვა ევროპის ერთიან სავაჭროდეკონომიკურ სივრცეში, ხელს შეუწყობს ადგილობრივი სოფლის მეურნეობის, საბანკო სექტორის, მრეწველობის მთელი რიგი დარგების კონკურენტუნარიანობის განვითარებას, ევროპული ინვესტიციების მოზიდვას, რაც, საბოლოო ჯამში, ხელს შეუწყობს საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ წინსვლას, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და საბიუჯეტო შემოსავლების გაზრდას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გველესიანი გ., მურღულია შ., ნარმანია დ. ევროკავშირი, ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა და საქართველო. „ბიულეტენი“. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, 2007. 102
2. გოგოლაშვილი კ., კაპანაძე ს. ევროკავშირის პოლიტიკა: მიმდინარე საკითხები. თბილისი, 2007. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი.
3. გოგოლაშვილი კ., კაპანაძე ს. ევროკავშირი და საქართველო: მიმდინარე საკითხები და მომავლის პერსპექტივები. თბილისი, 2009. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი.
4. მაღაშხია გ. საქართველოს ეკონომიკა: საუკუნოვანი ჰარმონიის შტრიხები. თბილისი, 2002.
5. ფუტყარაძე რ. საქართველო-ევროკავშირის სავაჭროდეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი, 2010.
6. ყორღანაშვილი ლ. საქართველოსა და ევროკავშირის ეკონომიკური თანამშრომლობა: თანამედროვე მდგომარეობა და პერსპექტივები. საერთაშორისო საუნივერსიტეტო-შორისო სამეცნიერო შრომების კრებული „საერთაშორისო ბიზნესი“ V ტომი, 1-4, 2007.
7. Collignon, Stefan (2010): Democratic requirements for a European Economic Government.
8. Commission of the European Communities (2009): Long-term sustainability of public finances for a recovering economy. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. SEC (2009) 1354. Brussels.

Aptsiauri George
Georgian Technical University
Faculty of Social Sciences
Department of Business Engineering
Bachelor Program Alumni

FOREIGN ECONOMIC RELATIONS OF THE EUROPEAN UNION AND GEORGIA

Summary

The author of the publication made an attempt to overview the updated status and major trends in development of foreign economic relations of the European Union with particular attention to trade aspects of this partnership.

The content of the topic includes such issues as the regimes of trade relations with foreign business partners, their groupings according to the level cooperation, dynamics of trade - economic cooperation based on statistical data and other information.

Business cooperation with the countries of transitional economies including the group of states united under the EU Eastern Partnership Program, including Ukraine, Moldova, Belarus, Azerbaijan. Georgia and Armenia can be considered as the core topic of the presented article.

Based on the case of EU-Georgia trade –economic relations the author has tried to promote the idea of the importance of this collaboration for further and real integration of Georgia into European and business communities, fostering its democratic economic reforms on domestic and regional markets.

*ბერია წიგნადე
თსუ ეკონომიკისა და
ბიზნესის ფაკულტეტის ბაკალავრი*

ინფლაციის ბაზომწვევი ფაქტორები და მისი დაძლევის ბზები

ინფლაცია თანამედროვე ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე რთული მოვლენაა და მისი ისტორია ფულის წარმოშობის დღიდან იწყება, თუმცა ტერმინი "ინფლაცია", რომელიც ქართულად "გაბერვას" ნიშნავს, პირველად 1861-1865 წლებში, ჩრდილოეთ ამერიკაში სამოქალაქო ომის დროს გამოიყენეს. მე-19 საუკუნის ბოლოს კი ამ ტერმინის გამოყენება ინგლისსა და საფრანგეთშიც დაიწყო. მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ეს ტერმინი ეკონომიკურ ლექსიკონში საბოლოოდ დამკვიდრდა. თავდაპირველსგან განსხვავებით, ინფლაციის თანამედროვე გაგება რთული და მრავალწახნაგოვანი სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენაა, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის სხვადასხვა სეგმენტს შორის წონასწორობის დარღვევითაა განპირობებული. ტრადიციულად, ინფლაცია განიხილება, როგორც მიმოქცევაში არსებული ფულის სიჭარბე საქონელბრუნვასთან შედარებით, რაც გამოწვეულია ფულის ერთეულის გაუფასურებითა და, შესაბამისად, საქონელზე ფასების ზრდით. ანუ ინფლაცია ფულის გაუფასურება და მისი მსყიდველობითუნარიანობის დაქვეითებაა, თუმცა ის შეიძლება, ქვეყნის არასახარბიელო ეკონომიკური მდგომარეობით, არასწორი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკით, წარმოებისა და რეალიზაციის სფეროში არსებული უარყოფითი ფაქტორებითაც იყოს განპირობებული. მოკლედ, ინფლაციის გამომწვევი უმთავრესი საშინაო და საგარეო მიზეზებია: სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი, ინფლაციური მოლოდინი, დარგობრივი ინვესტიციები ბიუჯეტიდან, სამხედრო ხარჯები, მსოფლიო ეკონომიკის კრიზისული მდგომარეობა, იმპორტირებულ საქონელსა და მომსახურებაზე ე.წ. მსოფლიო ფასების დაწესება.

ეკონომისტები თანხმდებიან, რომ მაღალი ინფლაცია არის ეკონომიკური პრობლემების ერთ-ერთი მთავარი გამომწვევი მიზეზი და ხშირად ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების საფუძველსაც წარმოადგენს. ინფლაცია ეკონომიკაზე უარყოფითად სხვადასხვა მიზეზის გამო აისახება. პირველი, ეს არის დანაკარგები, რომლებიც უკავშირდება ინფლაციური გადასახადის ზემოქმედებას მოსახლეობის ხელთ არსებულ ფულის რაოდენობაზე. ინფლაციის ტემპის ზრდა იწვევს ნომინალური საპროცენტო განაკვეთის ზრდას, რაც თავის მხრივ იწვევს რეალურ გამოხატულებაში ფულადი მარაგის შემცირებას. ფულის ნაკლები საშუალო რაოდენობის პირობებში ადამიანს უწევს ბანკში ხშირად სიარული და ფულის მოხნა ანგარიშიდან. ამის გამო, ხელზე არსებული საშუალებების მოცულობის შემცირებით გამოწვეულმა მოუხერხებლობამ მიიღო ხატოვანი სახელწოდება „გაცვეთილი ფესხაცმლის ხარჯები“.

ამასთანავე, არაპროგნოზირებადი ინფლაციის ნებისმიერი დანახარჯები განაპირობებს ადამიანებს შორის სიმდიდრის სპეკულაციურად გადანაწილებას, რაც გამოიხატება, მაგალითად, გრძელვადიანი სესხების აღებისას. კერძოდ, როდესაც ინფლაციის ტემპი აღმოჩნდება მოსალოდნელზე მაღალი, კრედიტორი რჩება წაგებული, ხოლო მსესხებელი მოგებული, ვინაიდან იგი ვალს გაუფასურებული ღირებულებით აბრუნებს. ყველაზე მთავარი კი სოციალური დაძაბულობაა. მაღალი ინფლაციის დროს მცირდება ღირსის მსყიდველობითუნარიანობა, რაც

დაბალშემოსავლიან საზოგადოებაში იწვევს მასიურ უკმაყოფილებას, განსაკუთრებით - ისეთ განვითარებად ქვეყნებში, როგორც საქართველოა.⁵¹

დამოუკიდებელი საქართველოს მთავარი ეკონომიკური "მონაპოვარი" ინფლაციაა. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა იყო 1995-1996 წლებში, როდესაც საქართველოს ეკონომიკა განიცდიდა ჰიპერინფლაციას. ამ პერიოდში, 1990 წელთან შედარებით, ფასების დონე 254-ჯერ გაიზარდა. საინტერესოა ჰიპერინფლაციის ისტორია სხვა ქვეყნებშიც. ერთ-ერთი ყველაზე დასამახსოვრებელი ჰიპერინფლაცია მსოფლიოში იყო მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში, როცა ავსტრიასა და უნგრეთში სამომხმარებლო ფასები რამდენიმე ათასჯერ გაიზარდა. მაგალითად, 1923 წელს გერმანიაში ინფლაციის წლიურმა ტემპმა კატასტროფულ დონეს მიაღწია და გაუფასურებული ფულის მასას მოსახლეობა ღუმელში წვადა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კი, იაპონიაში იენი ისე გაუფასურდა, რომ მისმა დათვლამ აზრი დაკარგა და, უბრალოდ, წონიდნენ.

ზომიერი ინფლაცია 3-4 %-ს არ უნდა აღემატებოდეს. როდესაც მაჩვენებელი 8%-ს აღარბებს, ვითარება უკვე საგანგაშოა. რაც შეეხება დღევანდელ მდგომარეობას, სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით, საქართველოში ინფლაციის მაჩვენებელმა უკვე 11%-ს გადააჭარბა. საქართველოში ინფლაციის მაღალ მაჩვენებლებს რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს:

უნდა აღინიშნოს მთელ მსოფლიოში ფასების ზრდა. ფასები შესამჩნევად მატულობს ენერგომატარებლებზე, სურსათზე და ა.შ. და შესაბამისად, საქართველო, რომელიც თითქმის მთლიანად იმპორტზეა დამოკიდებული, ფასების ზრდას აღნიშნულ პროდუქტებზე ვერ გაექცევა. გლობალური საფინანსო კრიზისის ფონზე, სურსათის გაძვირებასთან ერთად მატულობს ქვეყნის იმპორტზე დამოკიდებულება. სტატისტიკური მონაცემებით, სულ რაღაც 4 წლის წინათ 300-400 მილიონის დოლარის საკვების შემოტანა გეჭირდებოდა. 2010 წლისთვის კი იმპორტი ერთბაშად 3-ჯერ გაიზარდა. 2011 წლის დასაწყისში, შარშანდელ ამავე პერიოდთან შედარებით, ლარის მსყიდველობითი უნარი მნიშვნელოვნად შემცირდა. ამერიკულ დოლართან მიმართებაში ეროვნული ვალუტა (1.7736-დან 1.8110-მდე) დაახლოებით სამი პუნქტით გაუფასურდა.

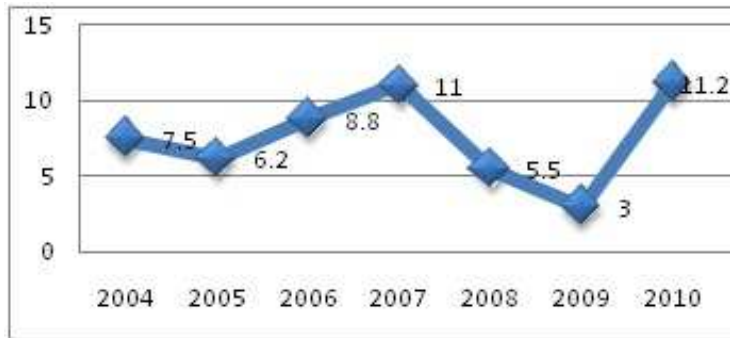
2010 წლის 11,2 %-ანი ინფლაციით დასრულება ნიშნავს, რომ იმ საქონლის და მომსახურების შესაძენად, რაზეც 1 წლის წინ 100 ლარს ვხარჯავდით, ახლა 111,2 ლარი გეჭირდება. თუმცა აღსანიშნავია, რომ როგორც საქართველო, ისე ევროზონის ქვეყნები ერთნაირად დამოკიდებულნი არიან საერთაშორისო ბაზრის ფასებზე, მაგრამ გასული წლის აგვისტოს მონაცემებით ევროპის ქვეყნებში სურსათზე ფასებმა 2,6%-ით მოიმატა, საქართველოში კი — 5,8%-ით; 2011 წლის მონაცემებით აგვისტოში ევროზონაში წლიური ინფლაცია 2,6 % იყო. საქართველოში კი წლიური ინფლაციის მაჩვენებელმა 11,7% შეადგინა. აქედან გამომდინარე, ჩნდება კითხვა, როცა ჩვენი ხელისუფლება საქართველოში მაღალ ინფლაციას მსოფლიოში პროდუქტის ფასს უკავშირებს, რატომ არ აისახება იგი ასე კატასტროფულად ევროზონის სამომხმარებლო ბაზარზე?! რატომ არის რომ საქართველოში ევროპის ქვეყნებთან შედარებით წლიური ინფლაცია საშუალოდ ოთხჯერ მაღალია?!

შედარებისათვის ვაჩვენოთ ინფლაციის დონის მაჩვენებლები საქართველოსა და სხვა ქვეყნებისათვის:

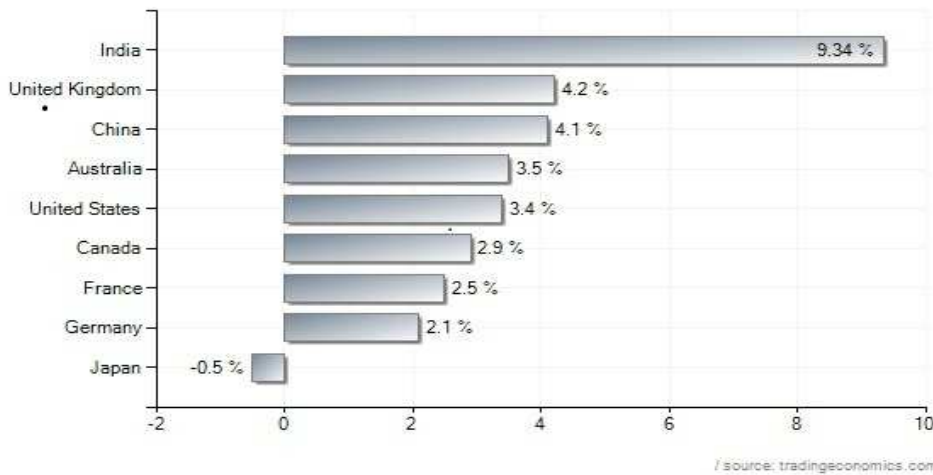
წლიური ინფლაციის დონე საქართველოში ბოლო წლების განმავლობაში, სტატისტიკის სამსახურის ოფიციალური მონაცემებით, ასე გამოიყურება:⁵²

⁵¹ ნ. ხადური, ნ. კაკულია, მ. ჩიქობავა – "მაკროეკონომიკა" 2011.

⁵² geostat.ge

როგორც ვხედავთ, წინა წელთან შედარებით ინფლაციის დონემ 273%-ით მოიმატა და ორციფრა ნიშნულს მიაღწია, მაშინ, როცა მსოფლიოს დანარჩენ ქვეყნებში ინფლაციის დონის მაჩვენებლებს შემდეგი სახე აქვს:⁵³

გარდა ამისა, 10 %-ზე ნაკლები იყო ინფლაცია საქართველოს მეზობელ ქვეყნებშიც: აზერბაიჯანში – 5,7%, თურქეთში – 8,6%, რუსეთში – 8,8% და სომხეთში – 9,2%.

ამის ერთ-ერთი მიზეზია ის, რომ, ევროპისაგან განსხვავებით, საქართველოს სამომხმარებლო კალათაში ყველაზე დიდი წილი სურსათს უკავია, იგი სამჯერ მეტია ევროპის იგივე მაჩვენებელთან შედარებით. შესაბამისად, სურსათის ფასზე ნებისმიერი ცვლილება ინფლაციაზე სამჯერ უფრო დიდ გავლენას ახდენს. გარდა ამისა, საქართველოში ანტიმონოპოლიური სამსახურის იგნორირების გამო ბაზარზე მონოპოლიური და ოლიგოპოლიური (ოლიგოპოლია — სიტუაცია, როდესაც რამდენიმე მსხვილი კონკურირებადი ფირმა არაოფიციალური მოლაპარაკების საფუძველზე ახდენენ პროდუქციის წარმოებისა და გაყიდვის მონოპოლიზაციას) კომპანიები დომინირებენ და შესაბამისად, ფასები საბაზრო პრინციპებით არ ყალიბდება.

მიუხედავად იმისა, რომ ფასების ზრდას სპეციალისტები, ძირითადად, საერთაშორისო ბაზარზე სამომხმარებლო პრიდუქტებზე ფასების მატებით

⁵³ <http://www.tradingeconomics.com/inflation-rates-list-by-country>

ხსნიან, სახელდება სხვა შიდა განმაპირობებელი ფაქტორებიც. ფირმები, რომელთაც პროდუქცია უცხოეთიდან შემოაქვთ, ქართულ ბაზარზე თავს ლაღად გრძნობენ. იციან, რომ ღირსეული კონკურენტები არ ჰყავთ და შესაბამისად მთელ დანახარჯებს მომხმარებელზე გადაიტანენ. ამ შემთხვევაში მთავრობამ უნდა გაძლიეროს კონკურენციის პოლიტიკა და მსხვილ იმპორტიორებს მსოფლიო ბაზრის ფასებით მანიპულირების საშუალება არ მისცეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ინფლაციის კიდევ უფრო გადრმავებას შეუწყობს ხელს.

ინფლაციის შემცირების ქმედით მექანიზმად ეკონომისტები უპირველესად, ბაზარზე ფულის მასის შემცირებას მიიხევენ. გასული წლის ზაფხულიდან მოყოლებული, ეროვნული ბანკი ამკაცრებდა მონეტარულ პოლიტიკას. ხედვის თანახმად, რომელიც ეროვნული ბანკის პრეზიდენტმა ეკონომიკის ექსპერტებს წარუდგინა, ის, მის ხელთ არსებული ინსტრუმენტებით მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის შემცირებას მაქსიმალურად ცდილობს. ამ მიმართულებით გადადგმულ ერთ-ერთ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს ის, რომ უცხოური ვალუტის სარეზერვო ნორმა 5 დან 15% -მდე გაზარდა. ეს სერიოზული ინსტრუმენტია იმისთვის, რომ ქვეყნის შიგნით ფულის მასა შემცირდეს, მაგრამ აქ თავს იჩენს სხვა პრობლემა, ე.წ. "ჰოლანდიური დაავადება", რაც საქართველოში უკვე 3 წელია შესამჩნევია. ქვეყანაში დიდი რაოდენობით შემოდის უცხოური ინვესტიციები, ხდება მათი ლარში გადაყვანა და იზრდება მოთხოვნა ლარზე. ლარი რომ ძალიან არ გამყარდეს, ეროვნული ბანკი იძულებულია შეისყიდოს შემოსული დოლარები, ანუ მიმოქცევაში გაუშვას ლარის დამატებითი მასა. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია, რომ მომავალშიც გაგრძელდეს მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, ეროვნული ბანკის სარეზერვო მოთხოვნების მაღალი დონით შენარჩუნება. გამოკვლევებით, ლარზე მოთხოვნა დიდია, თუმცა ფულის დაზოგვის მიზნით, მაინც უცხოური ვალუტა გამოიყენება. ინფლაციის თავიდან ასაცილებლად ფიშერის სპეციალური ფორმულაც არსებობს, ანუ მარტივად რომ ვთქვათ, ქვეყანას უნდა გააჩნდეს გამართული ანტიინფლაციური პოლიტიკა, რომლის მთავარი პირობა, პირველ რიგში, ინფორმაციის სრულყოფილი ფლობაა ეკონომიკური სუბიექტის მიერ მთავრობისა და ეროვნული ბანკის პოლიტიკის შესახებ. ინფლაციის შემცირების პროგრამა უნდა გამოქვეყნდეს წინასწარ, ასევე, ვინც აწესებს ფასებს და პირობას, უნდა ენდობოდეს მთავრობასა და ეროვნულ ბანკს. პროდუქციაზე ფასების ზრდას სწორედ ინფლაციური მოლოდინი განაპირობებს, ამიტომ, თუ ეკონომიკურ სუბიექტებს ექნებათ სწორი ინფორმაცია, თუ რას აპირებს ხელისუფლება ინფლაციის თავიდან ასაცილებლად, ინფლაციური მოლოდინიდან გამოწვეული შოკიც ნაკლები იქნება. ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, საჭიროა გარკვეული დრო იმისათვის, რომ ეს მონეტარული პოლიტიკა აისახოს ინფლაციაზე.⁵⁴

ინფლაციის დაბალი წლიური მაჩვენებლის შენარჩუნებაზე ზრუნვა, ეროვნულ ბანკთან ერთად, ფინანსთა და ეკონომიკის მდგრადი განვითარების სამინისტროებსაც ეკისრებათ. თუმცა, მთავრობის საბიუჯეტო პოლიტიკა ეროვნული ბანკის მიერ გადადგმული ნაბიჯების არათანმხვედრია: გასულ წელს, საქართველოში საბიუჯეტო დეფიციტმა მთლიანი შიდა პროდუქტის 6 %-ს, ანუ 1 მილიარდ ლარს გადააჭარბა.

ამ შემთხვევაში აუცილებელია ფინანსთა სამინისტროსა და მთავრობის მხრიდან ფისკალური პოლიტიკის გატარება დეფიციტის შესამცირებლად, მაგა-

⁵⁴ Opinion.ge

ლითად, ინვესტიციების გზით მიღებული თანხების საგარეო ვალების მიმართულებით გამოყენება და ა.შ. საქართველოს ხელისუფლებას ბიუჯეტის დაბალანსების და სახელმწიფო ხარჯების შემცირების რეკომენდაცია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის და ევროკავშირის ექსპერტებმა ჯერ კიდევ ორი წლის წინ მისცეს. თუმცა, მთავრობამ ამ რეკომენდაციის საპირისპიროდ, 2010 წლის ივნისში ბიუჯეტის ხარჯებით ნაწილი 215 მილიონი ლარით გაზარდა. ინფლაციის კიდევ ერთ წამახალისებელ ფაქტორად 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ დონორთა მიერ საქართველოსთვის გამოყოფილი გრანტებისა და შეღავათიანი კრედიტების არაეფექტიანი და არასწორი ხარჯვაც სახელდება. ამიტომ ხელისუფლებამ პირველ რიგში სწორედ საბიუჯეტო პოლიტიკა უნდა შეცვალოს და ამის საფუძველზე ბიუჯეტსაც გადაახედოს.

მნიშვნელოვანია, რომ ზემოთ განხილული ღონისძიებების გატარებისას ეროვნულმა ბანკმა და ფინანსთა სამინისტრომ სინქრონულად იმუშაონ. ანტი-ინფლაციური პოლიტიკა თანმიმდევრული, კარგად გათვლილი და გააზრებული უნდა იყოს, რათა მკვეთრმა და რადიკალურმა ღონისძიებებმა საპირისპირო შედეგი არ გამოიღოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ნ.ხადური, ნ.კაკულია, მ.ჩიქობავა – “მაკროეკონომიკა” 2011
2. ნინო ხარაძე, “ინფლაციის ეკონომიკური მსაზღვრელი”
3. geostat.ge
4. <http://www.tradingeconomics.com/inflation-rates-list-by-country>
5. [Opinion.ge](http://opinion.ge)
6. http://pirweli.com.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=74218&Itemid=52

Tsignadze Berika
I. Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Economics and Business

THE REASONS OF INFLATION AND THE WAYS OF OVERCOMING THE ONE Summary

In this article it is discussed the reasons of inflation in Georgia and methods, which decline the inflation rate. The methods are used by national bank of Georgia, the government of Georgia and the ministry of financial of Georgia. Inflation rate of Georgia is compared with inflation rate of leading and neighbor countries. It is desired that the government of Georgia work out a program against the inflation. The program should shorten the rate of inflation until it becomes one-cipher mark. Also the program should not stop economic crediting and growth.

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN).
4. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: **economics_institute@yahoo.com, nbibilashvili@rambler.ru**

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიპითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 299-68-53.

**პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
გამომცემლობა**

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე
შელავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

- მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება

გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

293 22 60; 551 10 07 04.

ელ.ფოსტა: economics_institute@yahoo.com

ჟურნალ "ეკონომისტში" სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება.
6. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიპითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 293-34-44; 599 97 01 03.

GEL

მიმღები	მიმღები: თსუ/ანგარიში პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტისათვის
	მიმღების IBAN ანგარიშის # GE72 BR00 0001 0405 5894 42
მიმღების ბანკი	ს.ს. ბანკი „რესპუბლიკა“
	ბანკის BIC კოდი: REPLGE22

THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE JOURNAL “ECONOMIST”

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be sent to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font - AcadNusx, English text font - Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the author for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration.
5. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: **economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru**

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 293 34 44

USD

BENEFICIARY	Beneficiary's name: TBILISI STATE UNIVERSITY
	Beneficiary's IBAN NO: GE72 BR00 0001 0405 5894 42
BENEFICIARY BANK	BANK “REPUBLIC” Tbilisi, Georgia
	Correspondent Acc. 00195464 SWIFT: REPL GE 22
INTERMEDIARY BANK	SOCIETE GENERALE, N.Y., USA
	SWIFT: SOGE US 33

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.
E-mail: economics_institute@yahoo.com

Journal “Economisti”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103
E-mail: economics_institute@yahoo.com

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი **ნატო აბესაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Nato Abesadze**